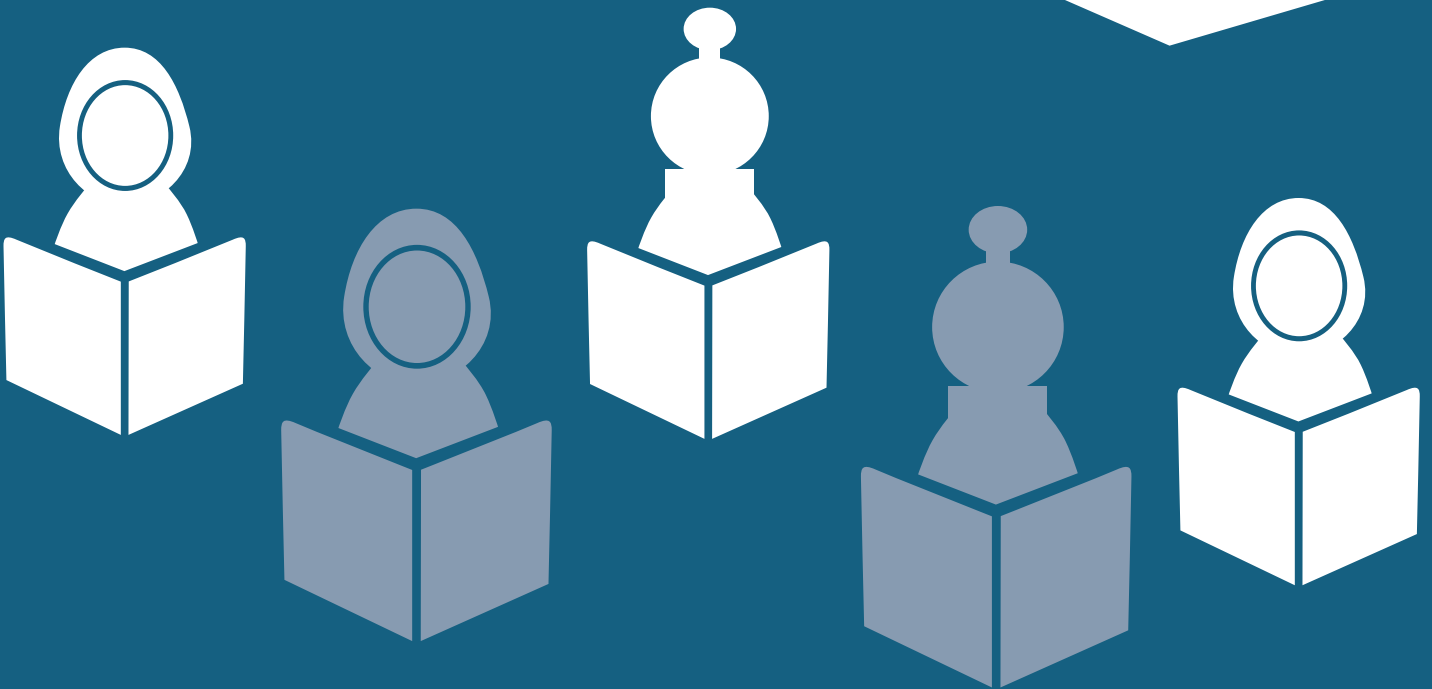

NUNA TAMAKKERLUGU ILIUUSISSATUT PILERSAARUT

Meeqqani, inuusuttuni inersimasunilu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit ikiorserniarlugit suliniut 2025-2029

*Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatullu atuarnermik allannermillu
ajornartorsiuteqartunut tamakkiisumik isiginnilluni sulineq*

Namminersorlutik Oqartussat

*Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu
Naalakkersuisoqarfik & Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik*

2026

**Meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik
ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik allannermillu
ajornartorsiuteqartut ikiorserneqarnissaannut nuna
tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarussiaq 2025-2029**

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnikkut allannikkullu
ajornartorsiutilinnut tamakkiisumik isiginnilluni sulineq.

Namminersorlutik oqartussat
*Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu
Naalakkersuisoqarfik & Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik*

Imaneq 4
Postboks 260
DK-3900 Nuuk
Kalaallit Nunaat // Grønland

iiian@nanoq.gl
Tlf. +299 34 50 00

Naqitap ilioqqarnera + titartakkat ilutsillu: irisager.gl

NUNA TAMAKKERLUGU ILIUUSISSATUT PILERSAARUT

Meeqqani, inuusuttuni inersimasunilu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit ikiorserniarlugit suliniut 2025-2029

*Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatullu atuarnermik allannermillu
ajornartorsiuteqartunut tamakkiisumik isiginnilluni sulineq*

Imarisai

1. Siulequt	6
2. Aallaqqaasiut.....	11
Iliuusissatut pilersaarut ima atuarneqassaaq	12
Iliuusissatut pilersaarutip politikikkut tunuliaqutaa	13
Iliuusissatut pilersaarutip siunertaa.....	14
Innersuussutit	15
3. Suliniuteqarfissat suliaassallu ataasiakkaat	17
Suliniuteqarfik 1: Misissuutinin ineriartortitsineq	18
Suliniuteqarfik 2: Ikiuutinin kalaallisut oqaasertalinnik ineriartortitsineq	24
Suliniuteqarfik 3: Inatsisitigut suliniutit.....	29
Suliniuteqarfik 4: Ilisimasani piginnaasanillu annertusaaneq	33
Aningaasartuutissanut ataatsimut missingersuutit	44
4. Tunuliaqut, tungavilersuutit nassuiaatillu.....	45
Kommissoriami suliaakkiissutinin eqikkaanerit inerniliinerillu	48
Tapiliusaaq	56
Tapiliusaaq: Ilisimasaqarfik	56
Ilaliussat	61
Ilaliusaaq 1. Kommissoria	62
Ilaliusaaq 2. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ikiuutinin programminik kalaallisut oqaasertalinnik suliaqartoqarsinnaanerani nassuiaat	68
<i>Ilaliusaaq 2.1 Den tekniske foranalyse (qallunaatuinnaq).....</i>	<i>74</i>
Ilaliusaaq 3. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut kalaallisut misiligusiortoqarnissaanut periarfissanik qulaajaaneq	94
<i>Ilaliusaaq 3.1 Notat om hvorvidt det er muligt og realistisk at udvikle en grønlandsk ordblindetest (qallunaatuinnaq).....</i>	<i>101</i>
Ilaliusaaq 4. KA-p isumaliutissiisummi innersuussutai	105
Ilaliusaaq 5. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut nipaati	111
Ilaliusaaq 6. Inunnut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik ajornartorsiutilinnut inatsisitigut sinaakkutit pillugit nalunaarusiaq naatsoq	118
Ilaliusaaq 7. Piginnaanngorsaanissaaq ilisimasaniillu qaffasaanissaaq pillugu nalunaarusiaq naatsoq	128

1. Siulequt

Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarneq naleqquttumik ikiorneqarnissamut neqeroorfigineqarsinnaanngikkaangat, inunnut ataasiakkaanut ilungersunartumik kinguneqarsinnaasarpog. Kalaallit Nunatsinni matumani sammisamut ilisimasat nukiillu isumalluutaasut killeqarnerat pissutigalugu, inuiaqatigiittut annertuumik unammilligassaqaarpugut.

FN-ip inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissutaat naapertorlugu innarluut, soorlu naqinnernik ilisarsisinnaannginneq aporfinngorlugu inuttut allatulli inuiaqatigiinni peqataanissaraluat pinngitsoortinneqaraangat pilersarpoq. Taamaammat pitsaasumik inuuneqarnissamut inuiaqatigiinnilu peqataalluarnissamut, atuarsinnaaneq allassinnaanerlu tunngaviusumik piumasaqaataapput. Inunnulli naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunut ikiuutaasinnaasut atortussiaatigut ikittuinnaapput. Tamanna allangortinneqassaaq.

Ukiuni kingullerni meeqqat atuarfianni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ilimanaateqarsinnaasunik siusissukkut pasitsaassiniarneq atuarniarnermilu ajornartorsiutinik atuartsinikkut pitsaaliuiniarneq ukkataraarput. Tamanna pissusissamisoorluinnarpoq, siusissukkummi suliniuteqarneq sunniuteqarluarnerpaasartoq ilisimatusarnerup takutippaa. Suliniutaasut annertusillugit iliuusissatut pilersaarummi matumani inuusuttut inersimasullu ilanngunneqarnissaat, taamaalllutik atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit tamarmik allatulli inuiaqatigiinni peqataallutillu akuulluarsinnaalernissaat Naalakkersuisut kissaatigaat. Iliuusissatut pilersaarut siammasinnerusumik periuseqassaaq, tassani naqinnernik ilisarsisinnaannginneq kisiat pinnagu, allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnerit aamma ilaatinneqassapput.

Naalakkersuisut

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi suliniuteqarfissat pingaarnert taakkualu suliaassartaat tigussaasut, pisariaqartitsisut tamarmik naleqquttumik ikiorserneqartarnissaannut ataatsimut qulakkeerinnittussat saqqummiunneqarput. Taamaammat iliuusissatut pilersaarummi meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunut suliniuteqarfiit ataatsimut katersorneqarput.

Naalakkersuisunit, tamatsinnit inuiaqatigiinnilumi ataatsimut tamanna pingaarnersiunikkut salliuatillugu suliarineqartariaqarpoq, iliuusissatummil pilersaarummiippoq sammivimmut eqqortumut alloriarnissaq pingaarutilik. Taamaattumik suliaassat tigussaasut arlallit piviusunngortikkumallugit, 2029-ip tungaanut suliniutinik patajaallisaanermut aningaasartuutissanik naammattunik illuartitsisoqarnissaa Naalakkersuisut innersuussutigaa.

Iliuusissatut tigulluarneqarnissaa aammalu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik allatigullu atuarnermik ajornartorsiutilinnik sullissisut oqartussaasoqarfiillu susassaqtut iliuusissatut pilersaarummi innersuussutaasunik tapersersuiumaartut neriuutigaa. Tamakku piviusunngussappata ataatsimut siunnerfeqarluta tunniusimallutalu sulisariaqarpugut.

Nivi Olsen

*Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut,
Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoq*

ILISIMASAQARFIK

Iliuissatut pilersaarummi sammisamut tunngatillugu taaguutitut ilisimaneqartoq "Allattaatsimik ajornartorsiuteqarneq" ilisimasatigut tunngavigineqarpoq. Allattaatsimik ajornartorsiuteqarneq naqinnerit nipaannik katiterinermi (afkodning), utertarnermi (stavning), atuarnermi kiisalu allannermi ersertarpoq. Ajornartorsiutit tassaasinnaapput oqaatsinik paasinninniarneq; tassa atuarnermi allaaserisap imarisaanik paasinninniarnermik imaluunniit nammineq oqaatiginiakkamik naammaginantumik allassinnaanermik unammillernartitaqarneq. Aammattaaq ajornartorsiutigineqarsinnaapput naqinnerit nipaannik katiteriniarneq utertarnerlu; tassa naqinnernik nipinngortitsinikkut katiterisinnaaneq (afkodning) killormullu nipinik naqinnernut atassusiisinnaaneq (utertarneq). Taakkua aamma illuttut unammillernartinneqarsinnaapput, tassa ajornartorsiutit katitigaasinnaapput.

Iliuissatut pilersaarummi pineqartut tassaapput naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut (naqinnerit nipaannik naqinnernik nipinngortitsinikkut katiterinermik ajornartorsiuteqarneq) allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarneq (oqaatsinik paasinninniarnermik ajornartorsiuteqartut). Taamaattumik ajornartorsiutit innarluuteqarnerillu matumani pineqartut avataanniittut, allanik peqquteqartumik naqitanik nalinginnaasunik atuarniarnermi ajornartorsiuteqarnerit pineqanngillat, ass. annertuumik isigiarsuttuuneq il.il.

ALLATTAATSIMIK AJORNARTORSIUTEQARNEQ

Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq
(naqinnerit nipaannik katiterinermik
utertarnermillu ajornartorsiuteqarneq)

Atuarnermik ajornartorsiuteqarneq
(oqaatsinik paasinninniarnermik
ajornartorsiuteqarneq)

Naqinnernik ilisarsisinnaangitsut oqaluttuaat

"Nalunngittuaannarpa
allanit allaanerunera.
Atualerama tamanna paasivara.
Nipituumik atuartussanngo-
raangama nangaalersarpunga,
taamaattumillu naalanngitsutut
isigineqalerlunga."

- Arnaq, 32-nik ukiulik

"Saaffiginnikkaangama qinnuigineqar-
tarpunga qarasaasiami paasissutissat
nammineerlunga immersussagikka.
Tamanna mersernartuuvoq, aammalu
oqaaseq 'imatut iliuinnassaatit'
atorneqarpallaaqaq. Maannakut
saqqummernissarput piffissanngorpoq.
Inuiaqatigiinnit paasineqarnissarput
kissaatigaarput."

- Arnaq, 41-nik ukiulik

"Sianiippallaarnak.
Taanna inuit sianiitsut
kisimik paasisinnaan-
ngilaat. Takuuk, allat
tamarmik paasivaat."

- Arnaq, 32-nik ukiulik

"1-2 tiimikkuutaarlugit atuartin-
neqartarpugut. Amerlanertigulli
nipaalluta issiaannartarpugut.
Atuartsineq paasinnginnakku
piffissap annersaani allat
isigiinnartarpakka - tassa
suliaqartanngilanga."

- Angut, 31-nik ukiulik

"Taamanikkut
kinaassusera
annaagakku
qiaavunga"

- Angut, 60-inik ukiulik

"Efterskolerama
atuarnermut
app-eq atorparput.
Ikiuutaavoq."

- Angut, 31-nik ukiulik

"Inuiaqatigiit
naqinnernik
ilisarsisinnaangisut
ikorfartussallugit
piareersimanngillat."

- Arnaq, 41-nik ukiulik

"Ilinniartitsisut oqartarput:
'Sianiinnak eqiasunnallu'. Allaat
nammineq isumaqalersarpunga
eqiasuttuullunga sianiitsuullungalu.
Eqqaamavara kanngusorujussuar-
lunga. Qallunaat oqaasiini atuaraan-
gatta kanngusullunga qiasarpunga.
Ilaannikkut anartarfiliartuusaar-
tarpunga qiajartorlunga"

- Arnaq, 51-inik ukiulik

"Meeqqat atuarfianniit misilitsissimanermut
uppernarsaateqanngilanga. Pissarsiarinis-
saanut periarfissinneqanngisaannarpunga.
Efterskolereerama Piareersarfimmiippunga.
Arlaleriarlunga Piareersarfik qimattarpara qul-
lilillunga, karakteereqannginnama ilinniarnis-
sannut itigartinneqartarama. Pingasoriarlunga
itigartinneqareerama anaanama innarluutil-
innut inatsit tigummiarlugu ikiulerpaanga,
sulisullu pinngitsaalivai Danmarkimi VUC-
mut qinnuteqarnissannut ikioqqullunga."

- Arnaq, 32-nik ukiulik

2. Aallaqqaasiut

Naalakkersuisut meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut ikiorserniarlugit nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutaat, Inatsisartut aalajangigaannik tunngaveqarpoq – UKA 2021/29 (UKA 2021/47 aamma UKA 21/73 ataatsimut suliarineqartut). Iliuusissatut pilersaarutip siunertaraa, inunnut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunut sinaakkutit pitsaanerulernissaat taamaalillutillu inuit takkuninnga unammillernartitaqanngitsut assigalugit piginnaasaqalersitsisunik ilinniagaqarsinnaalernissaat.

Iliuusissatut pilersaarut tamakkiisumik isiginnittumik periuseqarpoq, suliniutis-sammi imminnut pinngitsoorsinnaanatik ataqatigiipput. Naqinnernik ilisarsisin-naannginnerup atuarnermillu ajornartorsiuteqarnerup ikiorsernissaa neriuutigalugu suliaassanik ataasiakkaanik, soorlu kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik imaluunniit ikiuutinin ineriartortitsineq naammanngilaq. Misiligummik ikiuutinillu atuisinnaanermut kiisalu sullissisut ataasiakkaanik tapersersuiniarnerminni ilisimasariaqagaannik piginnaasaqarfissaannillu qulakkeerinnittussanik inatsiseqanngippat, atortussiat taakku killilerujussuarmik sunniuteqassapput. Minnerunngitsumik suliniutinik aallartisaanissamut atuutsisilernissamullu ataqatigiissaarisussanik peqartariaqarpoq. Tamatuma ilutigisaanik atuarfiit, ilinniarfiit, kommunit, suliniaqatigiiffiit (NGO-t), Inatsisartut aammalu Naalakkersuisut akisussaaffigisaannik suliniut ataqatigiissarneqartariaqarpoq.

Iliuusissatut pilersaarummi matumani, inuit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut ikorfartorniarylugit, Naalakkersuisut ataatsimut nutaamik siunnerfilioput. Kalaallit Nunaanni nukiit pioreersut - inuiaqatigiinni periarfissat, nunami sumiiffiit, ilisimasat, ilinniagaqasuseq nukissaqassuserlu aallaavigisariaqarpagut, ataatsimullu suliniut annertusiartuaartillugu ineriartortitsisariaqarluta.

Taamaattumik siullertut naqinnernik ilisarsisinnaannginneq ukkataralugu ineriartortitsinissaq Naalakkersuisut innersuussutigaa. Taamaaliornikkutaaq Ilinniarti-taanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu ataatsimiitsi-taliap (matuma kingorna KA-mik taaneqartoq) isumaliutissiisummi innersuussutaa naapigiarneqassaaq. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligusiornissaq akisussagaluartoq, suliaasaq nukinginnartuusoq KA-p erseqqissarnikuuaa. Taamaattumik KA-p piaartumik kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik suliaqartoqarnissaanut Naalakkersuisut ilungersuuteqaqqullugit kajumissarpai. Tamanna meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut, naqinnernillu ilisarsisinnaanngitsut ikiorserniarlugit iliuusissatut pilersaarut aallaavigalugu ingerlanneqassaaq.

Periuseq taanna naleqqunnerpaavoq, tamannami nukinginnartumik pisariaqartin-neqartunut naapigiaaneruvoq kiisalu nunami nukiit isumalluutaasut killeqarnerat isiginiarneqarluni.

Piffissami ungasinnerusumi ilisimasat piginnaasallu annertusiartornerat iluti-galugu, suliniutit arlaqarnerusut atuarnermut allannermullu ajornartorsiutitut siammassinnerusunut tunngasut aallartinneqarsinnaapput.

Politikkikkut kissaatigineqartut pisariaqartinneqartullu naapertorlugit iliuu-sissatut pilersaarusiap ingerlaavartumik nutarterneqartarnissaa aamma innersuussutaavoq. Tassuunakkummi suliniutaasuni atuutsilersinneqareersut ilisimalerumaakkallu nutaat isiginiarneqartassapput.

Iliuusissatut pilersaarut ima atuarneqassaaq

Iliuusissatut pilersaarut suliniuteqarfinnik arlalinnik taakkualu suliassartaannik, ataatsimut isigalugu politikkikkut anguniagaasunut najumminnittussanik imaqa-rpoq. Tassaniipputtaa tunuliaqutaasut misissuinerit arlallit, nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut ataatsimut tunngaviliisut kiisalu kommissoriami suliareqqusat.

Iliuusissatut pilersaarut kapitalinut immikkoortitigaavoq:

Tunuliaqut siunertarluk: Kapitalimi sammineqarput, iliuusissatut pilersaarutip politikkikkut tunuliaqutaa aammalu siunertaa. Taakku saniatigut iliuusissatut pilersaarut sunik tigussaasunik imaqaassanersoq allaaserineqarpoq.

Innersuussutit: Kapitalimi saqqummiunneqarput Naalakkersuisut taasaat suliniute-qarfissat suliassallu ataasiakkaat. Taakku naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnermut attuumassuteqartu-nut nukittorsaanissaq piviusunngortinniarlugu inuiaqatigiittut salliutittariaqarpagut.

Suliniuteqarfissat suliassallu ataasiakkaat: Kapitalimi suliniuteqarfissat pingaar-nerit suliassallu ataasiakkaat, ilai aallartereersimasut sukumiinnerusumik allaaserineqarput. Suliassat piviusunngortinnissaannut pilersaaruteqarpoq tassanilu anguniagassatut pilersaarutit kiisalu aningaasartuutissanut missingersuutit saqqummiunneqarlutik.

Tunuliaqutaasut, tunngavilersuutit, nassuiaatillu: Kapitalimi ilisaritinneqarput, iliuusissatut pilersaarutip politikkikkut tunuliaqutaa aammalu iliuusissatut pilersaarummi suleriaasissaq. Tassaniipputtaa kommissoriami suliassat allaaserineqarnerisa eqikkarneqarneri inerniliinerillu.

Kapitalimut matumunnga tunuliaqutaasunik, iliuusissatut pilersaarusionermilu ataatsimut toqqammaviusunik arlalinnik ilaliussaqaqpoq. Ilaliussaniipput ikiuutitut kalaallisut oqaasertalinnut aallarniutaasumik nassuiaatit kiisalu kalaallisut naqin-

nernik ilisarsisinnaanginnermut misiligummut periarfissanik qulaajaanikkut erseqqissaanerit. Taakku saniatigut ilaliussaniipput KA-p isumaliutissiisummi innersuussutai kiisalu inunnut naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut sammisamullu susassaqtunut isumasioqatigiinnerit marluk ingerlanneqarnerini misilittakkat. Isumasioqatigiinnerni taakkunani naqinnernik ilisarsisinnaangitsut unammiller-nartittagaat taamatullu siunissamut isigisumik ikiorserneqartarnissaminut kissaataat erseqqissarneqarput.

Suliniutitut aningaasartuutissatut missingersuutit quppernermi kingullermiipput.

Iliuusissatut pilersaarutip politikikkut tunuliaqutaa

Inatsisartut 2021-p ukiaani ataatsimiinneranni aalajangerneqarpoq, Naalakkersui-sut meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanginne-rup aamma atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiuteqarnerup ikiorserneqarnis-saannut nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiussasut, naleq. Inatsisartunut aalajangiiffigisassanngorlugu siunnersuut - UKA 2021/29, UKA 2021/47 aamma UKA 21/73, ataatsimut suliarineqartut.

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi ilaatigut ilaassapput:

- Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut ikiutit programminik kalaallisut oqaasertalinnik suliaqartoqarnissaanut periarfissanik nassuiaat (UKA 2021/47).
- Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut kalaallisut oqaasertalimmik misiligiortoqarnissaannut periarfissanik qulaajaanermik suliaqarneq (UKA 2021/73).

KA-p isumaliutissiisummi oqaaseqaataani pingaarnerni erseqqissarneqarpoq, naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligummik suliaqarneq akisussagaluar-palluunniit, nukinginnartutut suliarineqartariaqartoq. Taamaattumik ataatsimii-sitaliap innersuussutigaa, Naalakkersuisut naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligutip kalaallisut oqaasertallip piaartumik suliarineqarnissaa noqqaassuti-gissagaat. Tassani meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut aammalu naqinnernik ilisarsisinnaangitsut ikiorserneqarnissaannut iliuusissatut pilersaarusiaq aallaavigineqassaaq. Tama-tuma saniatigut ataatsimiisitaliap erseqqissarpaa, inuit atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit imaluunniit naqinnernik ilisarsisinnaangitsut pillugit sulineq peqqissaartumik ingerlanneqassasoq. Ataatsimiisitaliaq isumaqarpoq naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligut ilisimasaqarluarnermik suliarilluagaasumillu tunngaveqarnissaa tamanik pingaanerpaassasoq.

Tamatuma saniatigut isumaliutissiisummi innersuussuterpaaluit, siusinnerusuk-kut maannalu suliniutaasunut tunngasut, ataatsimiititaliamit saqqummiunneqartut ilanngunneqarput:

- GUX-S-imi misilittakkat nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi ilanngunneqartariaqarput.
- Meeqqat atuarfianni nukarliit alloriarfianni atuartut tamarmik, llinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup pasitsaassiniutaanik misilinneqarnissaminut periarfissaqartinneqassapput. Taamaaliornikkummi atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasut qanoq amerlatiginerat paasineqarsinnaavoq, tamannalu naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiliguteqalernissamut aallarniutaassalluni.
- Naalakkersuisut atuartitsinnermut programmip GraphoLearn-ip suliareqqinneqarnissaanik tassanngalu misilittakkanik ataatsimiititaliamut ilisimatitsinissaat, ataatsimiititaliap piumasaraa.

Inatsisartut aalajangiinerat tunuliaqutaralugu llinniartitaanermut Aqutsisoqarfik komissorialiorpoq (ilaliussa 1), Kultureqarnermut, llinniartitaanermut, ilisimatusarnermut ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiimmit aamma styregruppim 2023-p ukiaanerani akuerineqartumik. Kingorna una nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut llinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup suliaralugu aallartippaa.

Iliuusissatut pilersaarutip siunertaa

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut, naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut aammalu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnermut sulineq ataqatigiissillugulu siunissamut isigisumik tunaartalersuissaaq.

Iliuusissatut pilersaarummi sumiiffinni ataasiakkaani nunalu tamakkerlugu innersuussutit tigussaasut suliniutissallu saqqummiunneqassapput. Taakku saniatigut atuutitsilernissamut siunnersuuteqassaaq kiisalu innersuussutit suliaassartaallu anguniagassatut pilersaaruteqartinneqassallutik.

Piffissami qaninnerusumi siunissamilu ungasinnerusumi suliaassatut innersuussutit najoqqutarineqassapput. Taakku nuna tamakkerlugu inuiaqatigiinnit aammalu nunat tamalaat akornanni misilittakkanik kiisalu sammisap iluani misissuinnermik tunngaveqassapput.

Innersuussutit tunngavilersuutinut ilanngullugit maannamiit sammisamut matumunnga politikkikkut aalajangiinerit ingerlanneqartassapput.

Innersuussutit

Politikkikkut anguniakkat piviusunngortissagaanni siunissamut ungasinnerusumut aammalu ajornakusoorsinnaasunik arlariiaanik suliniuteqarnissaq pisariaqarpoq. Taamaattumik iliuusissatut pilersaarut suliniuteqarfippaalunnik suliaassanillu ataasiakkaannik assigiinngitsunik, Kalaallit Nunaanni inunnut atuarnermik ajornartorsiuteqartunut suliniuteqarnermi ataatsimut ikorfiillutillu nukittorsaaqataasussanik imaqarpoq. Iliuusissatut pilersaarummi suliaassat ataatsikkut aallartissinnaanngimata, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup suliamillu aqutsisut suliniuteqarfissanik suliaassanillu ataasiakkaannik pingaarnersiuinerminni uku nalilersuutigaat:

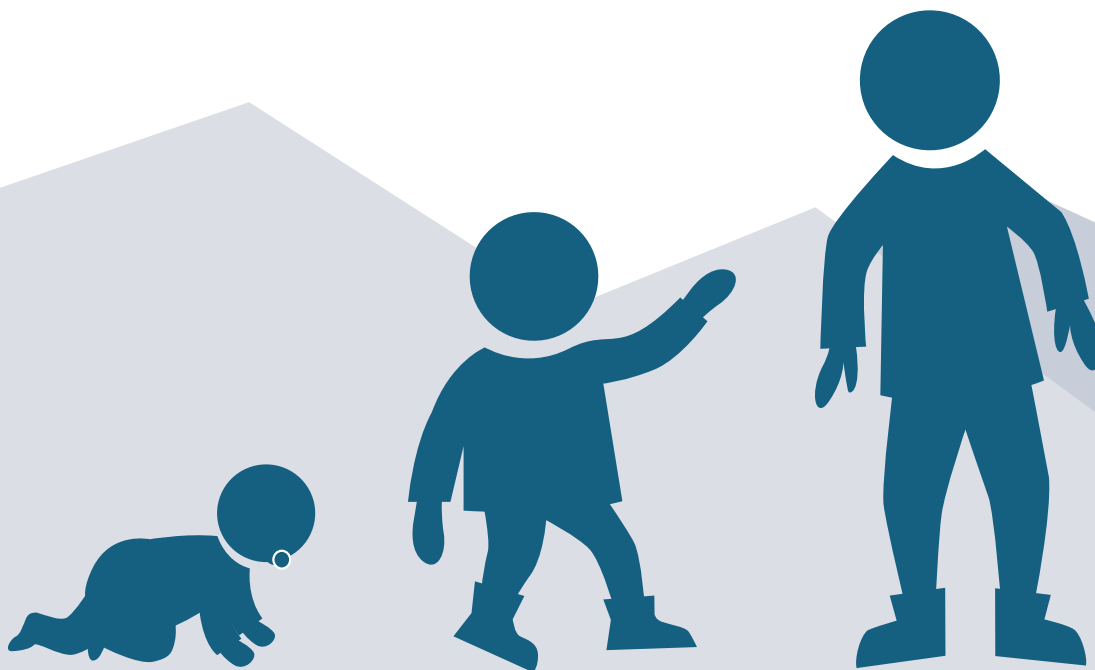
- Suliniutit, sullinniakkat massakkorpiaq pisariaqartitaannut iluaqutaasinnaasut.
- Suliniutit, aningaasat apeqqutaatinngikkaluarlugit aallartinneqarsinnaasut.
- Suliniutit, piffissami 2026-2027-mi aallartereersut imalt. aallartinneqarsinnaasut.
- Suliniutit, 2027/28-ip kingorna aallartinneqarsinnaasut.
- Suliniutit aningaasaliiffigisariallit.

Qulaani nalilersuutigineqartut aallaavigalugit innersuussutaasunit sallitullugit suliniuteqarfissat tulleriinneri imaapput:

1. Misissuutini ineriartortitsineq.
2. Ikiuutini kalaallisut oqaasertalinnik ineriartortitsineq (atuarnermut allannermullu ikorfartuutit teknologit).
3. Inatsisitigut suliniutit.
4. Ilisimasanik piginnaasanillu annertusaaneq.

Suliniutissat tamarmik tigussaasunik suliaassartaqarput, taakkulu quppernerup tulliani atuarneqarsinnaallutik.

Suliniuteqarfissat taakkualu suliaassartaasa piviusunngortinnissaannut pilersaarutit tigussaasut aningaasartuutissanullu missingersuutit kapitali 3-mi sukumiinerusumik atuarneqarsinnaapput.

Tabel 1: Iliuusissatut pilersaarummi suliniuteqarfinnut suliaasanullu ataasiakkaanut ataatsimut takussutissiaq

1. QULAAJANERMUT ATORTUSSIANIK INERIARTORTITSINEQ

- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut kalaallisut misiligummik ineriartortitsineq.
- Nukarliit alloriarfianni pasitsaassiniutik digitaliseeriineq.
- Allannermik atuarnermillu ajornartorsiuteqarnermut misissuutik ineriartortitsineq.
- Qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligutaannik atuisinnaaneq.

2. IKIUUTINIK KALAALLISUT OQAASERTALINNIK INERIARTORTITSINEQ

- Atuarnermut allannermullu ikiuutik atuutsitsilerneq.
- AiRO-mut tunngatillugu ilisimatusaqatigiinnut suleqataaneq.
- Oqalunnermut ilisarsiniummik AI-mik tunngaveqartumik naliliineq.

3. INATSISITIGUT SULINIUTIT

- Suleqatigiissitanik pilersitsineq.
- Nutaanik inatsisiliorneq.

4. ILISIMASANIK PIGINNAASANILLU QAFFASSAANEQ

- Ilinniartitsinermik ilisimatusarfimmi (Ilinniarfissuarmi) allattaatsimik ajornartorsiuteqarnermut ilisimasanik ilinniartitsinermillu nukittorsaaneq.
- Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiliisinnaanermik piginnaasaqarluni siunnersortitut piginnaanngorsarneq.
- Ilinniarfiit akimorlugit ilinniartitsisunut siunnersortinullu piginnaanngorsaanerit.
- Pisortanut ingerlatsiveqarfinnullu paasititsiniaanerit.
- Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut immikkoortorta qarfiata ataavartunngortinnera ilisimasaqarfittullu pilersinnera.

3. Suliniuteqarfissat suliassallu ataasiakkaat

Suliniuteqarfissat suliassallu ataasiakkaat innersuussutaasut, piviusunngortinnissaannut pilersaarutit tigussaasut ilanngullugit

Kapitalimi suliniuteqarfippaalu taakkualu suliassartaat ataasiakkaat allaaserineqarput. Taakku massakkorpiaq pisariaqartitaniit aammalu aallartinneqareersunit siunissamut ungasinnerusumut pilersaarutitut siaarsimapput. Taamaattumik maannakkut unammillernartut siunissamilu aggersumi pisariaqartinneqalerumaartussat eqqarsaatigalugit, suliniuteqarfiit pingaarnersiorlugit immikkoortunut aggulunneqarput.

Suliassat ilaat piaartumik iliuuseqarfigineqartariaqarput aammalu aallartinneqareersunit aallartinneqareerlutillu. Allalli aningaasalerneqartariaqarput, nukiillu isumalluutaasut sakkus-sallu imaluunniit suliamut attuumassuteqartut suleqatigiinnerat ineriartortinneqartariaqarluni. Suliassat ilaat sunniuteqarluartumik suliniuteqarnissamut pisariaqartunik sinaakku siisinnaasut siulliullugit suliniuteqarfigineqartariaqarput, soorlu naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik ineriartortitsineq inat-sisiliernerlu. Assersuutigalugu siunnersuisarnermut suliniuteqarnermi inatsisitigut erseqqilluinnartumik najoqqutassaqaarnissaq pinngitsoorneqarsinnaanngilaq kiisalu naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik atuutitsilerneq, siusis-sukkut eqqorluartumillu innarluummik suussusiliisinaanerup (diagnoseliinerup) neqeroorutaalernissaanut pingaaruteqarluni.

Suliniuteqarfik 1:

Misissuutitik ineriartortitsineq

Naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut atuarnikkullu ajornartorsiutinut allanut misissuutit erngertumik pisariaqartinneqarput, taakkumi Kalaallit Nunaanni annertuumik amigaataapput. Pingaartumik misiligutit kalaallisut oqaasertallit ukiuni amerlasuuni ujartorneqartarput, tamannami politikikkut anguniakkani innuttaasullu iliuuseqartoqarnissaanik sivilisuumik nilliaateqarlutik ujartuisut akornanni takuneqarsinnaalluarpog. Taaneqartoq kingulleq pisariaqartinneqartunik qulaajaanerni tamani ersersinneqarpoq.

Misissuuteqannginnera ikiunissamut ikorfartuinissamullu neqeroorsinnaanermut annertuumik killiliisuvoq. Inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinnermi ikorfartorneqassagaanni piumasaqaatit aalajangersimasut naammasseqqaartariaqartut ilaatigut saqqummiunneqarpoq. Tassani assersuutigineqartutut inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut inatsisartut inatsisaat aqqutigalugu, kommunep misissuinissaanut uppersarsaatit ilanngunneqartassasut piumasaqaataavoq. Aalajangersakkat tamakkua Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut unammillernartorujussuupput, tassami naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligummik allatigulluunniit atortussianik assingusunik, pineqartup ajornartorsiutaanut uppersarsaataasinnaasunik peqanngimmat (ilaliussa 6).

Suliniuteqarfik una suliaassartarpaaloqarpoq, ingerlaavartumik misissuinernik kiisalu atuutsitsilernermi pitsaanerpaamik inuit taakku ajornartorsiutaannik ikorfartornissaannut aaqqiissutaasussanik.

Suliniuteqarnermi qitiussapput: Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligummik ineriartortitsineq, siusissukut eqqortumillu naqinnernik ilisarsisinnaanginnerup suussusersineqartarnissaanut periarfissiisussaq. Pasitsaassiniutit atuuttunik taamattaq digitaliseeriineq, matumani atuutsinneqarnerat pitsaanerpaajutikkumallugu misiliinerullu assigiisaartuunissaa qulakkeerumallugu.

Qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut misiligutaat nunamut tamarmut atuuttoq aammattaq atorneqarsinnaajunnaarpoq. Tamatuma kingunerisaanik naqinnernik ilisarsisinnaangitsut kikkunerannik paasisaqarnissamut taakku-ninngalu ikiunissamut periarfissat annertuumik killilerneqarput. Taamaammat inuiaqatigiinni qallunaatut oqaasillit, qallunaat nunamut tamarmut naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut misiligutaannik atuisinnaaleqqinnissaat aalajangiisuvoq.

Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkut ittuunerat, matumani suliniarfissanut ilinniarsimasunik amigaateqarneq, Kalaallit Nunaanni inoqarfiit ungasissusaat aammalu attaveqaasersuutinut unammillernartut pissutaallutik atortussianik digitaliusunik ineriartortitsinissaq naleqqunnerpaavoq. Digitalikkut aaqqiinerit allaffissornermut misilitsinnermullu periarfissat oqinnerulersingaatsiassavaat pissutsinilu taamaattuni atorneqarsinnaanerulersillugit.

Innersuussutaavoq, suliniutit ukua aallartinneqassasut:

- Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligut.
- Nukarliit alloriarfianni pasitsaassiniutinik digitaliseeriineq.
- Allannermik atuarnermillu ajornartorsiuteqarnermut misissuutinik ineriartortitsineq.
- Qallunaat nunamut tamarmut atuuttumik naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutaannik atuisinnaaneq.

Suliassaq 1:

Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligut

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup suussusersineqarnera (diagnose), inuit ataa-siakkaat naleqquttumik ikiorserneqarnissaannut inuiaqatigiinnilu allat assigalugit peqataalluarnissaannut aalajangiisuusinnaavoq. Taamaattumik naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik kalaallisut oqaasertalimmik ineriartortitsinissaq, ikiorsiissutitut pisarialinnut qulakkeerinnittumik ammaassisuusinnaammat pingaaruteqarluinnarpoq. Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip ineriartortinneratigut atuutsilersinneratigullu, inuit ilaat ilikkarniarnermikkut ajornartorsiuteqartarnerat akuersaarneqalissaaq, taakkunungalu siunnerfilimmik immikkut ittumik/atugassaqartitsinermik ikiorsiisarneq sinaakkuserneqassalluni.

Periarfissanik qulaajaanerp takutippaa, sullinniakkanut tamanut kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik ineriartortitsinissaq periarfissaallunilu piviusorsiortuusoq. Misiligut digitaliisut aaqqiissutissatut pitsaanerpaatut innersuussutigineqarpoq. IT atorlugu teknikkikkut aaqqiissutissaq taanna, quppernerup tulliani pasitsaassiniutit digitaliseererneqarnissaat ilanngullugu allaaserineqassaaq.

KA-p ataatsimiititaliaata innersuussinera, tassalu piaartumik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut kalaallisoortumik misiligummik pilersitsoqassasoq, tunuliaqutaralugu Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup tassunga ineriartortitsineq 2025-mili aallartisarpaa. Naatsorsuutigineqarpoq 2027-mi naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligut naammassilluni atorneqarsinnaalissasoq.

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suliamik ataqatigiisaaressuussaaq. Suliniut Center for Læseforskning, Københavns Universitetimiittoq aammalu suliffeqarfiit IT-mik siunnersuisartut avataaneersut suleqatigalugit ingerlanneqassaaq. Misiligutip imarisaata ineriartortinneqarnissaanut sioqqutsumik suliaqarnermi, piviusunngortinniarnerniut pilersaarutit ilaat sukummiisumik allaaserineqareerput, imalu tulleriinnilersorneqarlutik:

1. Ilusissaanik imarisaanillu ineriartortitsineq.
2. Atorsinnaassusaanik misileraaneq.

Aningaasartuutissat suliassamut tulluuttumut ilanngullugit ataatsimoortinneqarput.

Suliassaq 2: Nukarlerni pasitsaassiniutinik digitaliseeriineq

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik iliuusissatut pilersaarusiornissaq sioqqulluguli, nukarlerni pasitsaassiniutit digitaliseererneqarnissaannik pilersaaruteqareerpoq. Matumani ingerlatsiviup allaffissornikkut sulinera oqilisarniarneqarpoq aammalu atuarnermut naleqqiiffiit piffissap ingerlanerani allanngorarsinnaasut nutartertarnissaat periarfissaalersinniarneqarluni. Atuarnermut allannermullu misiligitit, naak peqqissaartumik pikkorissaassutaallutillu ilisaritinneqartaraluartut, assigiingissitaartumik atorineqartarneri atuutsitsilerner mi silittak takutippaat. Tamanna angusaasartunut sunniuteqarsinnaavoq atuartullu ikiorserniarneranut kinguneqarsinnaalluni. Taamatuttaaq digitalinngortitsinerup, KA-mit kissaatigineqartoq misilitsissinnaanerup periarfissaalernissaa aammalu følgegruppikkut siusissukkut pasitsaassiniartarnerup inatsisitigut piumasaqaataalernissaanut kissaataat piviusunngortissinnaavai. Teknikkikkut misissueqqaarnerup takutippaa, naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummut aammalu pasitsaassiniutinut digitalikkut piumasaqaatit assigiittut, taamaattumillu systemip ataatsip iluani taakkua ineriartortinneqarsinnaasut (ilaliussaq 2.1, imm. 3)¹.

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligitip digitaliusup ineriartortinneranut atatillugu siusissukkut pasitsaassiniutit digitalisererneqarput. Tamanna teknikikkikkut misissueqqaarnermi innersuussutaavoq, tassa systemi ataatsimoortoq ineriartortinneqassappat, misilitsittarneq pitsanngorsarneqassaaq, KA-p kissaatai piviusunngortinneqassapput kiisalu ineriartortitsinerup aningaa-sartuutinullu tunngasut pitsaaqutai isiginiarneqassallutik.

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suliamik ataqatigiissaarissaaq aammalu suliniut suliffeqarfimmik IT-mik siunnersuisartunik avataaneersunik suleqateqarluni naam-massissallugu. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup suliap ingerlanerani misiligitit immikkoortui sorliit digitaliseererneqassanersut aalajangissavaa.

Teknikkikkut misissueqqaarnermi taasassat pingaaruteqartut:

Teknikkikkut misissueqqaarneq aallaavigalugu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligit siusissukkullu pasitsaassiniutit digitaliusut immikkoortillugit ineriartortinneqarput systemimili ataatsimiitillugit. Tassani patsisaavoq pasitsaassiniutit imarisaat ineriartortinneqareermata, taakkualu naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligitip kalaallisoortup ineriartortinnissaanut tunngatillugu eqqartorneqareersutut imarisamikkut anner-tuutigut assigiissuteqarmata. Taamaattumik teknikkikkut ineriartortitsinikkullu piumasaqaatit annertuutigut assigiissuteqassapput, soorlu atuuffi, atuisunik aqutsineq, allaffissorneq, sulisussat, suliassat, isissutissat assigisaallu. Tassa pasitsaassiniutit digitaliseererneqarneranni teknikkikkut ineriartortitsineq it-kkut sananeqaammi annertuutigut atoqqinneqarsinnaavoq naqinnernillu ilisarsisinnaannginnermut misiligummut nuunneqarsinnaalluni.

.....

¹ IT-mik siunnersuisartuq avataaneersuq Ilik, iliuusissatut pilersaarusiornermut atatillugu teknikikkikkut misissuinnermik suliagarpoq. Taanna erseqqinnerusumik allaaserineqarpoq immikkoortumi "Fase 2: Teknikkikkut misissueqqaarneq

Taakkua saniatigut innersuussutigineqarpoq, pasitsaassiniutitut naqinnernillu ilisarsisinnaannginnermut misiligummut systemip ataatsimoortup ineriartortinneqarnera, projektip ataatsip iluani immikkoortut pingasut isigineqassasut. Immikkoortut ima takussutissiarineqarput:

Takussutissiaq 1: Teknikkikkut misissueqqissaarnermit tigusaq

Kalaallisut digitaliusumik naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligusionerup pasitsaassiniutinillu digitaliseeriinerup immikkoortuutit assiliartaq

Suliassaq ukiunut pingasunut agguataarneqartussanik 4 mio. kr.-nit tikillugit aningaasaliiffigineqartariaqarpoq. Digitalimik ineriartortitsinissamut suliniutit marluk, it-teknikkimut aammalu suliamut tunngatillugu ilisimasatigut aningaasartuutissat taakkunannga ataatsimut matussuserneqassapput. Taakkua saniatigut aningaasartuutissat aalajangersimasut 280.000 kr.-iussasut missingersuutigineqarpoq, ukiumut ingerlatsinermut aningaasartuutitut, it-teknikkikkut avataaniit teknologiinut marlunnut sullinneqarnermut, kiisalu ilisimasatigut ikorfartorneqarnermut atorineqartussat.

Kalaallit naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutaata ineriartortinneqarneranut aammalu pasitsaassiniutitut digitaliseererneqarnerannut paasisutissat annertunerusut teknikkikkut misissueqqaarnermi atuarneqarsinnaapput (ilaliussaq 2.1, immikkoortoq 3).

Suliassaq 3: Atuarnermut allannermullu ajornartorsiuteqarnermut misissuutit ineriartortitsineq

Kalaallit Nunaanni atuarniarnikkut allanniarnikkullu ajornartorsiutit allat pillugit ilisimasat killilerujussuupput. Danmarkimi nunanilu allani naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuunatik allaanerusemik atuarniarnikkut ajornartorsiutillit qulaajaaffiginerini logopæd-it (oqallorissaasut) ilaatinneqartarput. Misissuinnermi atortut assigiinngitsut, atuarnermut allannermullu attuumassuteqartumik oqaatsitigut ajornartorsiuteqarnermut qulaajaassutaasinnaasut atorineqartarput.

Innersuutigineqarpoq, kingusinnerusukku atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiutitut misissuutit ineriartortinneqassasut. Misissuutit taakkuninnga ineriartortitsineq piffissami 2027-2029-mi pisussatut pilersaarutaavoq.

Suliniummik piviusunngortitsiniarnermi suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suliamik ataqatigiissaaressuussaaq. Suliniut suliffeqarfinnik suliamut attuumassuteqartunik, soorlu Danmarkimiittumik National Videnscenter for Ordblindhed og andre Læsevanskeligheder-imik, MISI-mik, Nuna tamakkerlugu innarluutilinnik sullissivimmik Pissassarfimmik assigisaannillu suleqateqarluni naammassineqassaaq.

Suliniut 1 mio. kr.-nit missaannik ineriartortitsinermut atuutsitsilerner nullu atugassanik aningaasaliiffigineqartariaqarpoq aammalu Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup dysleksimut immikkoortortaqaqfiata ataavartumik atuutilernissaa pisariaqassalluni (takuuk suliniut 5).

Suliassaq 4: Qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligutaannik atuisinnaaneq

Kalaallit Nunaanni innuttaasut qallunaatut oqaasillit 10.000-it missaaniipput, taakkunani inuusuttut inersimasullu amerlasuut efterskoleriarlutik imaluunniit ilinniariartorlutik Danmarkiliartarlutik. Aammattaaq qallunaat oqaasii Kalaallit Nunaanni oqaatsit aappaattut pisortatigoortumik oqaasiupput. Taamaattumik innuttaasut taakkua allatulli neqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misilitsissinnaanissaat naleqquttumillu ikiorneqartarnissaat pingaartuuvoq.

2022-miilli atuartut ilinniartullu kalaallit, qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutaannut online-ikkut isersinnaasimanngillat, Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanerit qallunaat suliffeqarfittut normuannik peqanngimmata. Ajornartorsiut taanna pillugu Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik arlaleriarluni attavigineqartarsimavoq. Atuarfiit, ilinniartitsisut angajoqqaallu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligut taanna, taamatut ajornartorsiuteqartutut pasitsaassaminut atorniarlugu, ilungersoqalutik suliffeqarfinnut arlaqartunut attaveqartarsimapput.

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut nukiit isumalluutaasut killeqarmata, misiligummik qallunaatoortumik ineriartortitsinissaq pilersaarutaanngikkallarpoq. Taamaammat qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutaata atorsinnaalernissaa aalajangiisuulluinnassaaq. Atuartummi ilinniartullu amerlasuut efterskoleriarlutik imaluunniit qaffasinnerusumik ilinniariartorlutik Danmarkiliartarput, taamaammallu pasitsaanneqartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuunerlutik paasisaqarnissaminik pisariaqartitsipput. Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligusiornerup naammassinissaata tungaanut, qallunaatut oqaasilinnut aamma atuartunut ilinniartunullu oqaatsimik aappaattut qallunaat oqaasiinik atuisunut, qallunaat misiligutaat taamaallaat periarfissaavoq.

Misiligut siunissami Kalaallit Nunaanni innuttaasunut, meeqqani, inuusuttuni inersimasunilu arlalinnik oqaasilinnut misissuutitut atorpeqarsinnaavoq.

Misiligut 4. klassimiit universitetimut inersimasunullu siammasitsigisumik pisariaqartinneqarpoq. Kalaallit Nunaanni arlalinnik oqaasillit meeqqat atuarfianni atuartut 15%-iisa missaanniittut aammalu ilinniarnertuunngorniartinni, inuussutissarsiutinik ilinniartinni Majoriamilu ilinniartut 15%-iisa misiligut ukiut tamaasa pisariaqartittarpaat. Innuttaasut atuarfiup ilinniartitaanerullu avataanniittut aammattaaq eqqarsaatigineqartariaqarput.

Qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutaata ammaqqinneqarneratigut, misilitsitsisarnermut kalaallisullu misiligutissap ineriartortinneranut naleqarlunnartunik misilittagaqartoqalersinnaavoq. Atuutsitsilernermit pisariaqartinneqalerumaartussat pingaarutillit suussusersinissaannut, ilaatigut najoqqutasanik pilersitsiniarnermut paasissutissallu illersukkamik paarineqarnissaasa qulakkeerniarnerannut misilittakkat iluaqutaasinnaapput.

Naalakkersuisup naalagaaffimmi oqartussanut politikkikkut saaffiginnissutaa tassaasoq; qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligutaata nunatsinni atorineqarpoq.

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliaassat tulleriissaarnerat:

Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanermit Aqutsisoqarfiup malittarisassat piumasaqaatillu atuuttut naapertorlugit misilitsinnerup ingerlannissaa qulakkiissavaa. Tamanna misiliinermi tunngavigineqartussat piumasaqaatit suliarinerisigut ingerlanneqassaaq.

Suliniummumut atatillugu misileraanerit toqqaannartumik aningaasartuutaanissaat naatsorsuutigineqanngilaq.

Suliniuteqarfik 2: Ikiutunik kalaallisut oqaasertalinnik ineriartortitsineq

Kikkunnit tamanit atortussianik kalaallisut oqaasertalinnik, pingaartumik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut atuarnermut allannermullu teknologiinik ineriartortitsisoqarnissaa kissaataavoq. Oqaatsinimi allani atortussiat pioreersut inunnut atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunut iluaqutaasut paasinarsereerpoq. Teknologiit taakkua atuarnermut, utertarnermut allannermullu ikiuutaapput, ilisimatusarnerlu naapertorlugu paasinnittarneq allatanillu pilersitsiniarneq pitsaanerulersittarlugu. Aammattaaq allat assigalugit atuartitsinermi sulinermullu attuumassuteqartuni peqataasinnaaneq periarfissaalersittarpaat.

Nuummi inersimasut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ilinniartitsisullu ataasiakkaat apersorneqartut, teknologiit nutaanerusut, pingaartumik taakkuninnga atuilluartunut iluaqutaasut oqaluttuaraat. Inuit teknologiinik pineqartunik ulluinnarni qanoq atuinissaminnik ilisimasaqanngitsut, suut tamarmik digitaliseererneqarnerini ulluinnarni inuunertik pisariunerulersoq misigisarpaat. Taamaattumik teknologiinik taama ittunik ineriartortitsinerup atuutsitsilernerullu ilutigisaanik 'ajornanngitsumik' isersinnaanissaq aammalu atuisup naammaginatut ilitserorneqartarnissaa isumagineqartariaqarpoq. Teknologiit qallunaat tuluillu oqaasiinik atuiffiusuinnaat matunik ammaassisuupput.

Nassuiaatinik suliaqarneq immikkoortunut aggulunneqarpoq. Siullertut ikiutit kalaallisut oqaasertallit pillugit nassuiaat projektgruppi 1-imit suliarineqarpoq taannalu ilaliussa 2-mi allaaserineqarluni. Suliap killiffiani matumani IT-teknikkikkut piumasaqaatit pitsaassusilimmik naammassineqarsinnaaneri periarfissallu naleqquttuuneri qulaajarneqarput. Taamaammat IT-teknikkikkut misissueqqissaarneq suliap ingerlateqqinneqarnissaanut tunngavissiivoq (ilaliussa 2.1). Nassuiaatinik suliaqarnermi ataatsimut inerniliinerit suliniutinut innersuussutaalersunut tulluuttunut tunngaviliisuupput.

Taamaattorli erseqqissarneqassaaq, soorlu misissuinermit nassuiaammi aamma oqaatigineqartoq, atuarnermut allannermullu teknologiit kalaallisut oqaasertallit ineriartortinnerat unammillernartunik nassataqarumaarmat. Tamatumunnga patsisaapput kalaallit oqaasiisa sananeqaataat, teknologiit, soorlu qallunaat oqaasiinut allatut sananeqaateqartunut sanaajusut toqqaannartumik kalaallisuumut nuunneqarsinnaannginnerat, aammalu nunatsinni oqaasilerisut teknologiit ineriartortinnerinut tunngavileeqataasussaagaluartut amerlannginnerat.

Suliassat ataasiakkaat ukua innersuutigineqarput:

- **Atuarnermut allannermullu ikiutininik atuutsitsilerneq**, ikorfartuineramik atuuffilinnik arlalinnik, oqaatsini assigiinngitsuni atorneqarsinnaasunik, kingusinnerusukkut kalaallit oqaasiinik immerneqarumaartunik.
- **AiRO-mut tunngatillugu ilisimatusaqatigiinnut suleqataaneq**, ilikkarniarnermut atortussiaq, meeqqanut utertarnikkut allannialerlaanut naqinnernillu ilisarsisinnaannginnerannut uppersarsaateqartumik sunniuteqarluartoq, kalaallisuunngortinnissaalu anguniagaasoq.
- **Oqalunnermut ilisarsissutip AI-mik tunngaveqartup nalilerner**, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu allanniarnikkut ajornartorsiutilinnut, piffissamilu ungasinnerusumi inuiaqatigiinnut inuussutissarsiornikkullu annertuumik iluaqutaasinnaasoq. Kalaallisut oqalunnermut ilisarsissuteqalernissamut suli inerisimangippallaartoqarmat, ukialuit teknologiip nalileqqinneqarnissaata tungaanut ineriartortitsinissap utaqqisinnissaa innersuussutaavoq.

Suliassaq 1: Atuarinnikkut allannikkullu ikiutininik atuutsitsilerneq

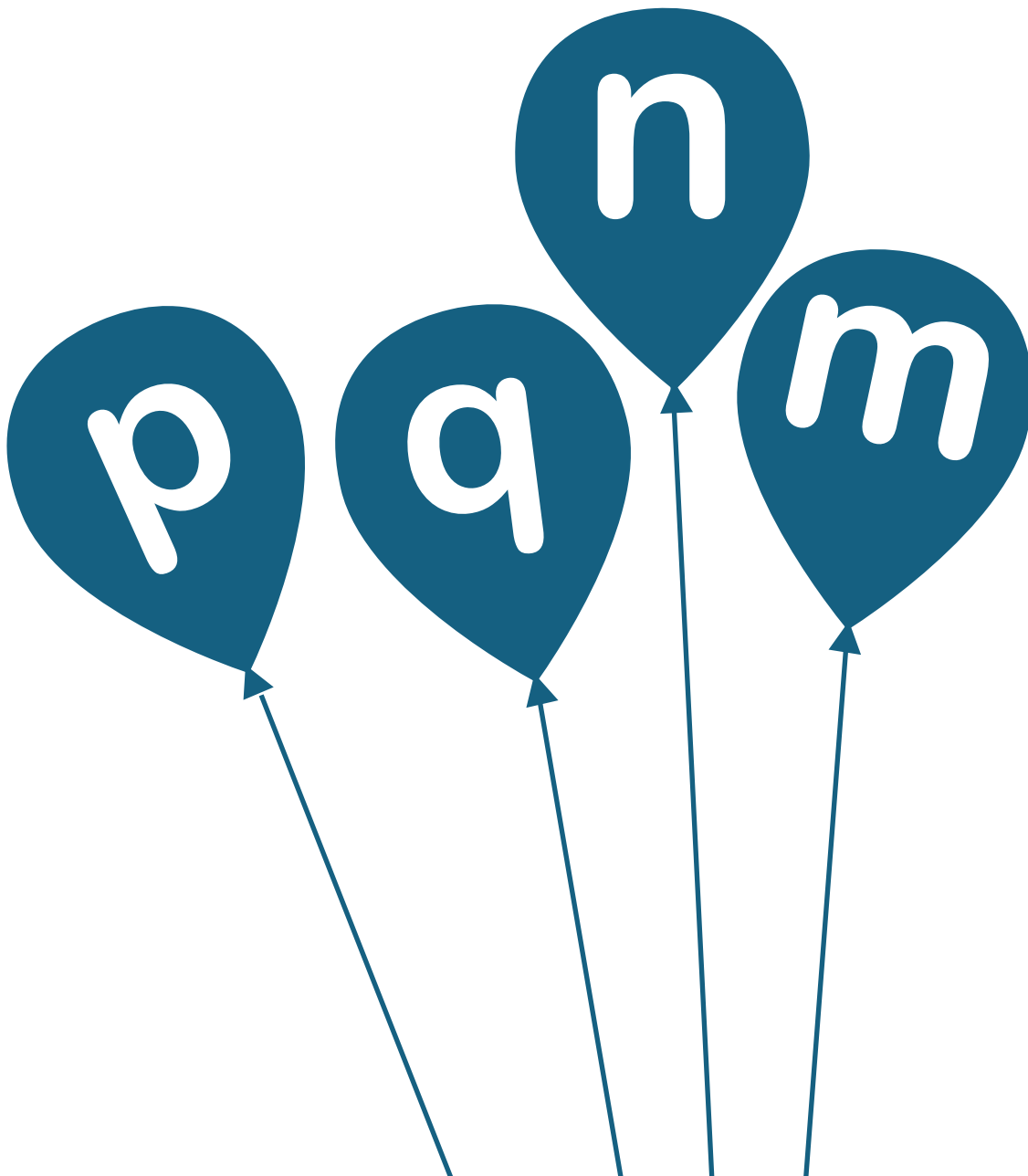
Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunut inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinnermi (ilaliussaq 6) kalaallisut, qallunaatut tuluttullu ikiutit pisariaqartinneqarnerat erseqqissarneqarpoq. Oqaatsimmi taakku pingasut tamakkerlutik ilinniartitaanermi pingaaruteqartuummata. Ilinniarfiit ilaasa programmit, soorlu Intoword-itut Appwriter-itullu ittut, oqaatsini tamani atuariarnikkut allanniarnikkullu ajornartorsiuteqartunut ikorfartuutit pisiarereersimavaat.

Innuttaasunit tamanit atuariit ilinniarsiillu ilanngullugit, ikiutit ataatsimoorussasaq pisariaqartinneqartoq isumasioqatigiinnermi peqataasut erseqqissarpaat. Tassani assigiissaartumik atuisinnaatitaaneq, aningaasartuutininik annikillisaanissaq kiisalu kalaallit oqaasii akuleriissillugit atortussianut assigiinngitsunut ilanngus-suunneqannginnissaat qulakkeerniarneqarpoq. Atortussiamik taamaattumik pisineq suliariumannittussarsiuussinermut inatsimmi piumasaqataasut aalajangersakkallu naapertorlugit ingerlanneqassaaq.

Teknikkikkut misissuueqqaarnermi programmit assiginniinngitsut nunatsinnilu atorneqarsinnaaneritut periafissat (ilaliussaq 2.1) kiisalu Oqaasileriffiup teknologiivisa programminut immiussuunneqarsinnaaneri misissorneqarput.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup atuarnikkut allannikkullu ikiuutaasinaasunik pisinissaq siunertaralugu tamanut suliariumannittussarsiuussineq ingerlappaa. Tamatumani MV-Vitec piniarfittut toqqarneqarpoq, taassuma programmi Intowords ineriartortitaraa. Pisinerup kingorna programmimik atuisinnaanissamut atuutsitsilernissaq aallartinneqarpoq kiisalu kalaallisut ikiuutit immiussuullugit aallartinneqarput.

Suliniuummi immikkoortumi "Ataatsimut aningaasartuutitut missingersuutit" aallavigneqassappata, 2,4 mio. kr.-inut killilerlugu ukiunut marlunnut agguartaarneqartussanik aningaasalerneqartariaqarpoq.

Suliassaq 2: AiRO pillugu ilisimatusaqatigiinnut peqataaneq

AiRO (Meeqqat utertarnikkut allanniarnernut atortussiaq, atuarnermut ikorfartuutitaqartoq IT-imillu tunngaveqartoq, ilikkariartorneq malillugu sapernarsiartortartoq – meeqqanut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuusinnaasunut siusissukkut suliniut) qallunaat oqaatsinik ilisimatusartut ineriartortitaraat. Atortussiap iluaqutaassusaanik misissuinerup, atuartunut utertarnikkut allannialerlaanut sunniuteqarluartartoq takutippaa.

Kalaallit Nunaanni ilikkarniarnermut pinnguaat GraphoGame², nunatsinni meeqqat atuarii amerlasuuni sulit atornerarlunilu iluatsilluartumik misilittagaqarfigineqartoq assersuunneqarsinnaavoq. Assigiinngissutaasoq annerpaaq tassaavoq AiRO-p meeqqat allannermut ilinniartittarmagit GraphoGame-llu meeqqat atuariarnermik ilinniartittarlugit. Misissueqqaarnerni oqaluuserineqarpoq, atortussiat pigineqareersut atuffassissummi Marthameersut ilinniarnermullu pinnguaammi GraphoGame-imeersut atortussiamut ilanngunnissaat periarfissaasinnaasoq. Nipilli katersat Marthameersut Airop kalaallisuunngortinneqarnissaanut atornerarsinnaassanersut ilisimaneqanngilaq (ilaliussaq 2.1, pkt. 5.1).

Taamaattumik innersuutigineqarpoq, ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik Airo pillugu ilisimatusarnermut peqataassasoq. Ilisimatusarnikkut suleqataaneq marlunnik ingerlaarfeqarpoq. Siullermi atortussap atorsinnaassusaanik qulak keerinninnissaq ukkatarineqassaaq (proof of concept). Aappaani suleqatigiinneq ingerlaqqissasoq aalajangerneqarpat, atortussiap programmitaa ineriartortinneqassaaq. Ilisimatusarnikkut suleqatigiinnermi immikkut piginnaasallit Kalaallit Nunaanneersut pisariaqartinneqassapput, soorlu ilikkarniarnermut, ilinniartitaanerup aaqqissuusa neranut, kalaallit oqaasiinik ilisimasanut kiisalu nipisiuinerup nipillu katittarneri nut tunngasut. Innersuussutaavoq sulineq siulleeq atortussiap kalaallisut ineriartortinneqarsinnaanerani paasititsisussaq 2027-mi aallarleriissasoq.

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik ilisimatusaqatigiinnut suleqataanermi ataqatigiissaarisuussaaq. Sulineq IT-projektimik aqutsisut avataaneersut aammalu ineriartortitsisut, suliap piviusunngorsinnaanerani nalilersuisut suleqatigalugit ingerlanneqassaaq.

Proof of concept 300.000 kr.-nit missaat killigalugit aningaasaliiffigineqartariaqarpoq.

Programmi kalaallinit ineriartortinneqassasoq aalajangerneqarpat taakkua sania-tigut 2,2 mio. kr.-nit ukiunut marlunnut avillugit aningaasaliissutaassapput, kiisalu ukiumut ingerlatsinermut aningaasartuutit 50.000 kr.-nit missaat.

.....

² GraphoGame (suliniutimmi GraphoLearn-imik taaneqartoq), digitalikkut pinnguaat atuariarnermut ilinniutaasoq, Kalaallit Nunaanni 2022-imi atulersinneqarpoq.

Suliassaq 3: Oqalunnermut ilisarsiniutip AI-mik tunngaveqartup nalilerner

IT-teknikkikkut misissueqqaarnermi erseqqissivoq oqalunnermik ilisarsiniutip AI-mik tunngaveqartup kalaallisut oqaasertallip atuisussaasa qanoq amerlatigenerat sulis misissorluarneqarsimanngitsoq aammalu ineriartortitsinissaq akisuallaarlunilu nalorninartoqarpallaartoq. Imminut akilersinnaanissaanik tunngaveqarluni isumaqatigiittoqassagaluarpalluunniit aningaasaliinermi anguniagaasut malillugit, suliamik pitsaassuseqarluartumik atorsinnaasumillu pissarsinissaq qulakkeerneqarsinnaanngilaq.

AI-p annertuumik siuariartortinneqarnera pingaaruteqarpoq. Tamatumunnga peqatigitillugu open-source pillugu ilisimatuussutsikkut projektit arlaqartut ingerlanneqarput, oqalunnermik ilisarsinnaassummik kalaallisut oqaasertalimmik ineriartortitsinissamut periarfissanik ujartuinnermik siunertalimmik. Taassuma saniatigut takuneqarsinnaalereerpoq tech-gigantit angisuut arlaqartut, soorlu Google ChatGPT-lu, maskiina atorlugu kalaallisut nutserummik siuangaatsiarsimaqisut. Teknikkikkut siumukarnerit annertuut taakkua isigigaanni isumaqartoqarsinnaavoq ukiualunnguit qaangiuppata siuariarnerit taakkua oqalunnermut ilisarsiniummik kalaallisoortumik atuisinnaalernissamut annertuumik sunniuteqarumaartut.

Taamaattumik innersuussutigineqarpoq, teknikkip nalilersoqqinnissaanut atuisussallu naammagilerlugit aalajangerinissap tungaanut ineriartortitsinissaq ukiuni marlussunni utaqqeppaarneqassasoq. Taamaaliornikkut sulis oqalunnermut ilisarsiniummik kalaallisut oqaasertalimmik ineriartortitsinissaq siunertarineqassaaq. Kisianni teknologiip maannakkumut ineriartortinneqarnissaanut ajortoorfiusinnaasoq, tassalu aningaasaliinermi anguniagaasunut naapertuutinngitsoq, taamanikkussamut pinngitsoortinneqarsinnaassaaq

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik nalilersuinnermik ataqatigiissaarisussaq, IT-imulli projektumut aqutsisumit ikiorneqarluni. Suliniut 2027-ip tungaanut unitsikkallassaaq, kingornalu teknikkikkut atuisussanik misissueqqissaartoqassalluni.

Naatsorsuutigineqarpoq 2027-mi teknikkikkut atuisussanillu misissuineq aammalu it-projektumut aqutsisut 60.000 kr.-inik akeqarumaartut.

Suliniuteqarfik 3: Inatsisitigut suliniutit

Ukiuni arlaqartuni naqinnernik ilisarsisinnaangitsut pisinnaatitaaffiisa misis-sorneqarnissaat politikkikkut kissaataavoq, malittarisassat inatsisillu ersarissut amigaataanerat peqqutigalugu inuiaqatigiinni milorujussuunneqaannartarmata.

Ullumikkut Kalaallit Nunaanni, inuit naqinnernik ilisarsisinnaangitsut allatigullu atuarniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqartut immikkut pisinnaatitaaffiunik qulakkeerinnittunik inatsiseqanngilaq.

Inuit naqinnernik ilisarsisinnaangitsut Innarluutillit inatsisaanni ilaatinneqarput (Inuit innarluutillit tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaannit Namminersorlutik Oqartussat nalunaartaat nr.7, 1. juuni 2020-meersoq) Innarluutillit inatsisaat tamanut atuuppoq, ukiut apeqqutaatinnagit.

Inuit allatigut atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiutillit Innarluutillit inatsisaanni ilaatinneqaqqissaanngillat, tassa ajornartorsiut inatsit malillugu innarluutitut inisseqqissaagaanngimmat. Taamaalilluni pisoq aallaavigalugu naliliinerussalluni.

- sikusarpoq
- sikutorpoq
- sikuvoq
- sikuuvoq

Innarluutillit inatsisaanni aalajangersagaavoq, inatsisip siunertaata qulakkiissagaa ajornartorsiutit innarluutip kinguneranik pilersut ikiorsernissaannut, inuit innarluutillit siunnersorneqarnissaannik tapersersorneqarnissaannillu neqeroorfigineqasasut. Taamattaaq Innarluutillit inatsisaanni, Naalakkersuisut Nuna tamakkerlugu innarluutilinnik sullissivimmik ingerlatsissasut aalajangersagaavoq. Sullissiviup inatsimmik taassuminnga inuit innarluutillit ilaqutaasalu siunnersornissaat suliasaraa, matumani ilanngullugit tapersersorneqarnissamut aalajangiinerni naammagittaalliuteqarsinnaanermut periarfissat.

Innarluutillit inatsisaanni qulaajaanermut maleruaqqusat ilaapput, innarluut pineqartillugu aammalu ikiorsiinissamut periarfissat pineqartillugit erseqqissaanissamut pisariallit. Inatsimmili inuup naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuunera qanoq qulaajarneqartassanersoq, kinalu qulaajaanissamut akisussaanersoq isummerfigineqarsimanngilaq. Innarluutilinnut inatsimmi qulaajaanermut maleruaqqasani, kommunalbestyrelsi inummik innarluutilimmik tapersersorneqarnissaminut pisariaqartitsisumik nalaassigaangat, taamaallaat qulaajaanermi inuup innarluutillip tapersersorneqarnissaminut pisariaqartitsinera pineqartarpoq.

Taakkununnga suliniutit meeqqat atuarfiat pillugu inatsit kiisalu meeqqanut atuarfeqarnermi immikkut atuartitsisarneq allatigullu immikkut ittumik perorsaanikkut ikiorsiisarneq pillugu nalunaarut aqqutigalugit naammassineqarnerusarpoq.

Taamaattorli inatsisit amigaateqarlutillu ersarluttuunerat erseqqippog – pingaartumik inuusuttut inersimasullu eqqarsaatigalugit.

Ajornartorsiut taanna erserluarpoq, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut allatigullu atuarnermik ajornartorsiuteqarnermut inatsisitigut sinaakkutaasut pillugit isumasioqatigiissitsinerani, ilinniagalinnit ilinniarfinneersunit, suliffeqarfinneersunit innarluutilinnillu sullissisunit peqataafigineqartumi. Isumasioqatigiinnermi siusissukkut suliniuteqarneq inatsisinik tunngaveqartoq, naqinnernik ilisarsisinnaannginneq pillugu inatsiseqarneq misilitsitsisarnerlu, kiisalu ikiorsiinissamut malittarisassat ersarissut ujartorneqarput. Inunnut ataasiakkaanut pitsaanngitsumik inuunerup sinnerani atuussinnaasunik amerlasuutigut kinguneqartarmat, atuarniarnikkut ajornartorsiuteqarnermut ikiorsiisarneq eqqarsartaatsimut inooqataanermullu tunngasunik (psykosocial-imik) imaqartariaqartoq erseqqissaatigineqarpoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip digitaliusup atuutsilerneratigut inatsisitigut aalajangersakkat sulii pisariaqarnerulissapput. Inatsisit arlaqartut, misiligutip inuiaqatigiinni atuunnissaannut ikorfartuutaasinnaasut, ineriartortinnissaat pisariaqarpoq. Taamaattumik ukua qulakkeertariaqarput:

1. Misilitsissinnaanissaq kingornatigullu ikorfartorneqarsinnaanissaq.
2. Ikorfartuinerup qanoq ingerlanneqartarnissaanut aningaasalersorneqarnissaanullu suleriaatsit erseqqissut.
3. Misiliinermut atatillugu paasissutissat isumannaatsumik paarineqartarnissaannut suliarineqartarnissaanullu suliariaaseq qajannaatsoq.

Pisariaqartitat taakkua piviusunngortinniarlugit, suliniutit tullittut ukua siunnersuutigineqarput:

- Suleqatigiinnik naalakkersuisoqarfinniit, aqutsisoqarfinniit allanilu suliamut ilisimasaqarlutillu attuumassuteqartunik, Ilinniartitaanermut Naalakkersuisoqarfiup inatsisissanik piareersaanerani ikiuisussanik pilersitsineq. Suleqatigiit inatsisissatut siunnersuummut immersueqataassapput pitsaassusaanillu qulakkeerinnittuussallutik.
- Inatsisissanik nutaanik siunnersuusioreq.

Inatsisiliornissaq tuaviuuttariaqarpoq, iliuusissatut pilersaarummi suliniutit allat atuutsilernissaannut pingaaruteqartuummat. Sulineq aammattaaq sinaakkusiis-saaq tunngaveqarluartumik siunissamullu qulakkiikkamik, taamaallaat inuit naqin-nernik ilisarsisinnaangitsut allallu atuarnermik ajornartorsiuteqartut pisinnaati-taaffiik qulakkeerinninngitsumik, aammali suliniutit sunniuteqarluarnissaannut ikorfartuutaasumik, inuiaqatigiinni tamakkiisumik peqataanissamut periarfissaan-nik nukittorsaasumik.

Innersuussutaavoq, inatsisitigut suliniutissat piaartumik 2027-mi aallartinneqarlutillu naammassissasut 2027/2028-mi atuutilernissaat siunertaralugu.

Piviusunngortinnissaanut pilersaarut:

Ilinniartitaanermut Naalakkersuisoqarfik suliniutinut taakkununga marlunnut ata-qatigiissaarisuussaaq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik qanittumik suleqa-tigineqassaaq, taanna ataqatigiissaarinerni workshop-eqartitsinernilu naalakker-suisoqarfimmut tapersersuisuussammat.

Inatsisissanik suliaqarnermi akisussaaffiit piginnaasaqarfigisassallu erseqqissar-neqarlutillu aalajangersarneqartariaqarput, aammalu Inatsisit atuuttut eqqarsaa-tigalugit naleqqussaasoqarlunilu ataqatigiissaarisoqassalluni. Taamaattumik IKTIN-ip oqartussaaffigisaanik suleqatigiit inatsimmik suliaqartoqarnissaanut pia-reersaateqartussat pilersittariaqarput. Suleqatigiinnut ilaasortaassapput naalakkersuisoqarfiit, innarluutillit sullinneqarnerannik suliffissaqartitsiniarner-mullu akisussaasut sinniisaat. Suleqatigiit inatsisissap suliarineqarnissaanut atuutsilersinnissaanullu, piffissamut iliuusissanullu pilersaarusiussapput. Suleqa-tigiit suliamut susasaqartunik peqataatitsinissaq qulakkiissavaat, taamatullu suli-nissartik namminneerlutik aaqqissussallugu; matumunnga tunngatillugu ataatsimik arlaqartunilluunniit workshop-eqartitsinissat tulluartaunersut nalilersussallugit.

Suliniuteqarfik 4: Ilisimasanik piginnaasanillu annertusaaneq

Ullumikkut Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaannginneq aammalu atuarniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqarnerit pillugit ilinniarsimasut ilisimasallillu annertuumik amigaataapput. Oqallorissaasoq (logopæd) kalaallisut oqaasilik ataasiinnaavoq, piffissami qanittumi soraarninngortussaq. Tamatuma politikkikkut anguniakkanik naammassisaqarniarneq unammillernasisippaa. Pisariaqartitanik misissuinerup takutippaa, sulisut ilinniarsimasut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermik atuarniarnermillu ajornartorsiuteqarnermik suliaqarsinnaasut, ilinniartinneqarnissaat pisariaqarluinnartuusoq.

Taamaattumik piginnaanngorsaaneq ilinniarfeqarfiit, suliffeqarfiit allallu suliamut attuumassutillit akimorlugit siuarsartariaqarpoq. Piginnaanngorsaaneq suliffeqarfinnut aalajangersimasunut, siunnersuisunik atuartitsisunillu ilinniartitsisartunut sammitinneqarpoq, soorlu perorsaasunngorniarnik, ilinniarfissuaq, suliffeqarfiit pikkorissaasartut, kiisalu ulluinnarni sulisut, soorlu atuartitsisut, atuarnermut siunnersortit, studievejlederit aamma suliffissarsiorfinni aqqutissiisut. Matumani siunertaavoq, sullissivinni ilinniarsimasut atuarnermut allannermullu ajornartorsiuteqarnermut ilisimasaasa piginnaasaqarfiisalu nukittorsarneqarnissaat, tassunga ilanngullugu naqinnernik ilisarsisinnaannginneq. Tamanna pissaaq tunaartaqartumik allanngorartumillu suliniarnikkut piginnaanngorsartussat assigiinngissusaannut piginnaasaannullu naleqqussaannikkut.

Suliamut atasumik ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik ulluni pingasuni suliamut attuumassutilinnik Danmarkimit Nunatsinniillu peqataaffigineqartumik isumasioqatigiissitsivoq. Inernerit innersuussutinut tunngaviupput allanngorartumillu suliniarnissaq pingaarnertinneqarpoq, piginnaanngorsartussat pisariaqartitaannut naleqqussagaasumik. Sullissisut ilaat nalinginnaasumik ilisimasassatigut qaffassarneqartariaqarput. Allalli soorlu ilinniartitsisut, testerisinnaalernissaminnut piginnaanngorsartariaqarput atuartitseriaatsinillu pisinnaasatigut ineriartortitsisariaqassallutik. Taamaappoq aamma siunnersuinermit suliniarneq: Suliniutissat ilaat atuartitsinermit siunnersuinermik ukkataqassapput allalli sullissinermit attuumassallutik, soorlu siunnersuinermik aqqutissiuussinermillu.

Suliniutinut suliassanullu ataasiakkaanut innersuussutaasut annertullutillu pisariummata, ataqatigiissaarinerup suliffeqarfinni ingerlareersuni qitiusumik inissinneqarnissaa pisariaqarpoq. Taamaattumik qitiusumik sullivissap sulianut ataqatigiissaarisussap ilisimasallu ataavartumik qaffassarneqarnerannik qulakkeernittussap pilersinneqarnissaa pingaaruteqarpoq.

Taamaattumik innersuutigineqarpoq suliassat ataani tulleriaakkat aallartinneqassasut:

- Ilinniaatsinut institutimi allattaatsimik ajornartorsiuteqarnermut ilisimasani ilinniartitsinermillu nukittorsaaneq.
- Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut misiliisinnaanermik piginnaasaqarluni siunnersortitut piginnaangorsarneq.
- Ilinniarfeqarfiit akimorlugit atuartitsisunik siunnersortinillu piginnaangorsaanerit.
- Pisortanut ingerlatsivinnullu paasisitsiniaanerit.
- Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut immikkoortortaata ataavartunngortinnissaa ilisimasaqarfittullu pilersinneqarnissaa.

Suliassaq 1: Ilinniaatsinut Institutimi (Ilinniarfissuarmi) suliniut - Allattaatsimik ajornartorsiuteqarnermut ilisimasatigut nukittorsaaneq

Ilinniaatsinut instituti, Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisunngorniartittut atuartitsinerup pitsaassusaanut qitiuvoq pingaaruteqarluinnarlunilu. Ilinniartitsisunngorniarneq, ilisimasani qaffasissunik patajaatsunillu tunniussuisoq, ilinniartitsisullu naqin-nernik ilisarsisinnaangitsunut naleqquttumik atuartitsinissamut pilersaaru-siorsinnanannut sunniuteqarluartunik sakkussalersuisoq, atuartut tamarmik peqataatinneqarlutillu ilikkagaqarsinnaanissaasa qulakkeernissaannut aalaja-ngiisuulluinnarpoq.

Taamatuttaaq paasissutissarsiffiit arlallit naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut suliniutinut tunngasut, ilinniartitsisut tunngaviusumik ilinniarnerni ilinniaqqit-tarnerannilu nukittorsarneqarnissaat ujartorpaat. Tamanna iluusissatut pilersaarutit suliarinerani paasissutissat katersorneqartut takussutissippaat.

Suliniutimmi siunertaavoq, ilinniartitsisunngorniarnermi ilisimasani patajaatsunik pilersitsinissaq. Taamaalillutik ilinniartitsisut atuartitsinermik pitsaassusilimmik tunniussisinnaassammata, ilinniakkatigut qaffasissumik tunngaveqarlutik atuartunillu tamanik peqataatitsillutik – aamma allattaatsimik ajornartorsiuteqartunut.

Innersuutigineqarpoq, Ilinniaatsinut institutip naqinnernik ilisarsisinnaanginneq aamma atuarnikkut ajornartorsiutit allat pillugit ilisimasat nutaat ilisimatusarnermik tunngaveqartut atuutsilissagai. Tamatumani atuartut atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiuteqartut ikorfartornissaannut suliniutit nukittorsarumallugit. Ilinniar-titsisunngorniarnermi tunngaviusumik ilisimasassat ilinniakkap aaqqissugaanerani pingaarnerusutut inissittariaqarput, ilinniartitsisunngortussat atuartut atuarnermik ajornartorsiuteqartut kikkunerinik paasisaqarnissaminnut ilisimasani tunngavissaqarluartut sulinissaminnullu sakkussaarlutik sulisinnaassammata.

Iliusissanut siunnersuutit:

- **Ilinniakkap aaqqissugaanerata annertusinera:** Atuarniarnermi ajornartorsiutinik ilisimasaqarneq, ilinniartitsisunngorniarnermi pinngitsoorani atuartitsissutissanut qitiusunut ilaalersinneqassaaq.
- **Akimuisumik akulerutsitsineq:** Atuartitsissutini arlaqartuni, soorlu pædagogikkimi, didaktikkimi oqaatsinillu ilinniartitsiffiusuni allattaatsimik ajornartorsiuteqarneq atuartitsissutaalissaaq.
- **Sulineramik ukkataqarneq:** Ilinniartitsisunngorniat naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut atuarnermillu ajornartorsiuteqarnermut misilittakkanik tigussaasunik aallaaveqartumik suliaqarnikkut, ulluinnarni sulinermut qanittumik sungiusartarnissaannik atulersitsineq.
- **Ingerlaavartumik nutartertuarneq:** Ilinniarnerup aaqqissugaanerata ingerlaavartumik nutarterneqartarnissaa isumagineqassaaq, taassuma iluani ilisimatusaatinut nutaanerpaanut periutsinullu pitsaanerpaanut tamatigut naapertuuttuunissaa anguniarlugu.

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniaatsinut instituti suliamut ataqatigiissaarisuussaaq suliniutissamullu siunnersuut suliarissallugu. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik aammalu Professionshøjskolen Absalon tapertaassapput.

Taamaattumik Ilinniaatsinut instituti aallarniutigalugu ilisimasani katersissaaq, suli-niutissallu imarisassaanut sinaakkutissaanullu tunngasunik Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik kiisalu Professionshøjskolen Absalon oqaloqatigisassallugit.

Absalon, imarisassaanut qanorlu aaqqissuunnissaanut Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik peqatigalugu siunnersortaasinnaavoq.

Aallarniutaasumik suliaqaleqqaarnermi ilisimasassatigut suut pisariaqartinneqarnersut misissornissaat, qanorlu aaqqissuunnissaat pisariaqarsinnaavoq.

Ilisimasaqarfiit aallaavigineqarsinnaasut:

- **Ilisimasat:** Ilinniartitsisut atuartitsinerup atuartunut assigiinngitsunik pisariaqartitsisunut tulluarsarnissaanut allattaatsimik, atuarnermik ajornartorsiuteqarnerit, naqinnernik ilisarsisinnaanginneq ilanngullugu, didaktikkimilu periutsit pillugit annertuunik ilisimasaqassapput.
- **Pisinnaasat:** Atuarnermik ajornartorsiutit suussusersiniarlugit sak-kunik atuisinnaassapput atuartitsinermillu allanngorartitsiffiusumik siunnerfilimmillu pilersaarusiorsinnaallutik.
- **Piginnaasat:** Ilinniartitsisut suliatic ilinniartitsisoqatiminnillu suleqateqarnertik isumaliutigisinnaassavaat, atuartitsinerminnilu periutsit misilittakkanik tunngaveqartut atorsinnaassallugit.

Tamakkua tunngavigalugit, ilinniartitsisut ulloq siullermiit atuartunut tamanut atuartitsinermik peqataatitsiviusumik pilersitsisinnaanermut, atuartullu pisariaqartitaannik aallaaveqartumik naapigiaasinnaanermut piareersimanissaat qulakkeerneqassaaq.

Suliniut piffissami 2026-2027-mi ingerlanneqassaaq.

Suliniummi Absalon-ip siunnersuisuunerminut akissarsiassai eqqarsaatigissanngikkaanni aningaasartuuteqarnissaaq naatsorsuutigineqanngilaq.

Suliassaq 2: Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misissuisinnaanermik piginnaasaqarluni siunnersorti

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misissuisinnaanermik piginnaasaqarlutik siunnersortit ilinniarsimasut misilitsitsinermik piginnaasaqarfeqartut nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi qitiulluinnarput. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik ajornartorsiuteqartunut inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinnermi, Kalaallit Nunaanni susassaqartut tamarmik peqataaffigisaanni, ilinniartinnut tamanut neqeroorutaasussamik atuarnermut siunnersortinik piginnaanngorsaasoqarnissaa immikkut kissaataavoq³.

Taamatuttaaq erseqqissaatigineqarpoq sulisut ilinniarsimasut misilitsinnermut pingaaruteqartuusut, pingaartumik inuit ataasiakkaarlugit misilitsitsinerini. Naqinnernut ilisarsisinnaannginnermut misiligit naammassineqarpat atuutsin-neqalerpallu misilitsinnermut siunnersortit ilinniarsimasut ingerlaannartumik amigaaatigineqalissapput. Taamaattumik immikkut piginnaanngorsaannissamut aallartit sinissaaq pisariaqarlunnaarpoq, immikkut misilitsitsinnermut kingornatigullu ilitser suinnermutikorfartuinissamulluaaqissuussamik.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut testerisinnaanermut piginnaasalik, naqinnernik ilisar-si sinnaannginnermut misiligummik atuinissamut piginnaasaqarfeqaannanngilaq, ki sianni aamma allatigut atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnermut sullissinermik kivitsisinnaassaaq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut siunnersortinut pikkorissarnermut testerisinnaanngorluni piginnaan-ngorsakkamut siunertaavoq ilinniarsimasup atuarnermut pædagogikkimi sulineq nammineerluni ingerlassinnaassagaa, soorlu pilersaarusiorneq, aaqqissuussineq, ineriartortitsineq, taavalu atuartitsinerup, siunnersuinerup, saqqummiussisar-nerup, ilikkariartornerup, didaktikkernerup inooqataanermilu peqataatitsinerup iluini, kiisalu inuussutissarsiutit suliffeqarfiillu eqqarsaatigalugit nammineerluni sullissinissaminik ineriartortitsissalluni.

.....

3 Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnermut inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinnermit nalunaarusiaq naatsoq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik oktobari 2024.

Innersuutigineqarpoq, atuarnermut siunnersortinik testerisinnaanngortussanik pikkorissaaneq ilinniartinnut tamanut neqeroorutaasinnaasoq piaartumik aallartinneqassasoq. Ilinniarneq ukiuni marlunni sivilissuseqassaaq 2026-illu ukiaani aallartinneqareersinnaalluni. Taamaammat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligit 2027-imi naammassippat, atuarnermik siunnersortit siulliit misilitsinnerup siunnersuinerullu iluani suliaassat ingerlassinnaaleriissavaat. Pikkorissaaneq inter-naatitut aammalu alimasissumiittunut ilinniartitsinertut aaqqissuunneqassaaq.

Suliniutip piviusunngortinniarnerni suliaassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suliamut ataqatigiissarisuussaaq piviusunngortinnissaanullu pilersaarummik suliaqassalluni. Professionshøjskolen Absalon, Ilinniaatsinut instituti ilinniartifiillu allat attuumassuteqartut ikorfartuisuussapput suleqa-taallutillu.

Taamaattumik Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup aallaqqaataasumik Profes-sions højskolen Absalon aamma Ilinniaatsinut instituti oqaloqatigissavai, sulissutiginiakkap imarisassai sinaakkutissaalu eqqartorlugit.

Suliap piareersarnerani nukiit isumalluutit suut Kalaallit Nunaanni pioreernersut misissornissaat pisariaqarsinnaavoq, aammalu pisariaqartitat suujumaarnersut taakkulu qanoq aaqqissuunneqarsinnaanersut. Taakkua saniatigut suleqatissat pilersaarusoqatigiilluni ataatsimeeqatiginissaat pisariaqarumaarpoq.

Suliniut piffissami 2026-2028-imi ingerlanneqassaaq.

Suliniummumt aningaasartuutissat 618.000 kr.-it pisariaqartinneqassapput.

Suliassaq 3: Ilinniarsiit akimorlugit atuartitsisunut aqutissiuusunullu piginnaangorsaanerit

Iliuusissatut pilersaarusiornermut atatillugu misissuinerit tamarmik takutippaat, ilinniartitsisut piginnaangorsaqqinnissaat pisariaqartinneqartoq. Ilinniartitsisut ilisimasaasa, pisinnaasaasa piginnaasaqarfiisalu nukittorsarnerisigut atuartitsinermit unammillernarsinnaasut pitsaannerusumik aaqqiissuteqarfigineqarsinnaapput.

Innuttaasut atuarnermik ajornartorsiuteqartut amerlasuut ikiorserneqarumallutik suliamut attuumassuteqartut ullut tamaasa attavigisarpaat, soorlu sulissinnermik suliaqartut, suliffissarsiuussisarfii, ilinniartunut aqutissiuussisut, isumaginninnermut siunnersortit, tarnip pissusaanik ilisimasallit kiisalu Pissassarfik tassaasoq innarluutilinnik sullissivik. Iliuusissatut pilersaarusiornermit, ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut immikkoortortaqaqfianut saaffiginnittartut amerliartorput - meeqqat atuarfianneersuinnaanatik, kisianni aamma ilinniarteqarfinneersut aqutissiuussisarfinneersullu sullinniakkat pillugit siunnersorneqarnissaminnik ujartuisut.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut immikkoortortaqaqfia taamaallaat meeqqat atuarfiannik sullissiusaagaluarpoq, inuusuttulli inersimasullu kikkunnit sullinneqarnissaat aalajangiunneqarsimanngimmat immikkoortortaqaqfik taanna ulluinnarni aamma isumalluutaasarpog. Taamaattumik suliamut susassaqaqartut amerlasuut, soorlu inunnik isumaginnittoqarfinni suliffissarsiuussisarfinnilu innuttaasunik qanimut sullissisut, siunnersuinnaanermik aammalu aqutissiuussinikkut ikiuisussanut ikorfartuisussanullu eqqortunut attaveqalersitsisinaanermik piginnaangorsarneqarnissartik pisariaqartippaat.

”Meeqqat atuarfianniit misilitsissimanermut
uppersaateqanngilanga. Pissarsiarinissaanut
periarfissinneqanngisaannarpunga. Efterskolereerama
Piareersarfimmiippunga. Arlaleriarlunga Piareersarfik
qimattarpara qullilillunga, karakteereqannginnama
ilinniarnissannut itigartinneqartarama.
Pingasoriarlunga itigartinneqareerama
anaanama innarluutilinnut inatsit tigummiarlugu
ikiortariagalerpaanga, sulisullu pinngitsaalivai
Danmarkimi VUC-mut qinnuteqarnissannut
ikioqqullunga.”

– Arnaq, 32-inik ukiulik

Issuakka takutippaa ilinniarfeqarfinni, siunnersuisarfinni aqutissiuussisarfinnilu ilinniakkatigut assigiinngitsunik tunuliaquteqarlutik sulisut amerlasuut ilinniartitaanissaat ilinniakkamik kullu qaffassaqqinnissaat pisariaqartoq. Taamaattumik sullinniakkanut naleqqussakkamik piginnaanngorsaasoqartariaqarpoq. Atuartitsisut faglærerillu ilaat tunngaviusumik ilinniakkaminnik qaffassaasariaqarput, allallu, soorlu oqaatsinik atuartitsisut, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut tunngatillugu didaktikkimi piginnaasaqarfinnik ineriartortitsinissartik pisariaqartillugu.

Tamanna aamma siunnersuinikkut aqutissiuussinikkullu suliniutinut atuuppoq. Sulisut ilaat, soorlu kommuunini sullissisut allallu siunnersuiner-mik aqutissiuinermillu pisussaaffeqartut ikiuisussannut eqqortunut innersuussisinnaanissamin-nut, tunngaviusumik innuttaasut pisinnaatitaaffiit inatsisitigullu periarfissanut ilisimasaminnik ineriartortitsinissartik pisariaqartissavaat. Allalli ikiorseeriaatsi-nik assigiinngitsunik ilaatigut misigissutsinik isiginniffeqartumik neqerooruteqar-sinnaassagunik, siunnersuiner-mut aqutissiuinermullu piginnaasaqarfimminnik qaffassaanissartik pisariaqartissavaat.

Suliniuummi siunertaavoq, atuarfinni ilinniarfinnilu ilinniartut atuar-tullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik ajornartorsiuteqar-tunut, atuartitsisut aqutissiuusullu allattaatsimik ajornartorsiuteqarner-mut sullissinermi piginnaasaannik nukittorsarnissaat.

Suliniutip piviusunngortinniarnani suliassat ima tulleriinneqarput:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suliamik ataqatigiissaarisuussaaq. Suliassaq professionshøjskole Absalon peqatigalugu ingerlanneqassaaq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik sioqqutsumik piareersaasiornermi suliassat ilusissaannik erseqqissaaffiusumi ataqatigiissaarisuussaaq, aallarniutaasumillu suliap imarisassai, sinaakkutissat akisussaaffiillu agguataarnissaat pillugit suleqataasussat oqaloqatigissallugit.

Suliassat ilusilersornerini immikkoortut ukua pingaartinneqassapput:

1. Atuartitsisunut tamanut, tassa ilinniartitsisunut ilinniarsimasunut ilinniarfinnilu assigiinngitsuni faglærerinut, piginnaasaqarfinnik sulinermit qanittumik qaffasissutsinut agguarneqartunik ineriartortitsineq.
2. Sulisunut ilinniarsimasunut tamanut, siunnersuinerмик аqqutissiuinermillu pisussaaffeqartunut, qaffasissulikkamik piginnaasaqarfinnik ineriartortitsineq.

Innersuussutigineqarpoq, ikiuutit ikorfartuinissamullu sakkussat tamakkerlutik ilaannakortumilluunniit ineriartortinneqareerpata kiisalu inatsisissat naammasse-reerpata, taakkununga ingerlaqatigiissillugit piginnaanngorsaanerit 2027-mi aallartinneqassasut. Piginnaanngorsaanerit internaadini aammalu alimasissumiit-tunut ilinniarnertut aaqqissuunneqassapput.

Suliniut 1.3 mio.kr.-nik aningaasaliiffigineqartariaqarpoq, matumanilu ilinniarfinnut assigiinngitsunut pikkorissarnermut aningaasaliiffiusartumiit aningaasalerneqas-sasoq siunnersuutaalluni.

Suliassaq 4: Pisortanut ingerlatsivinnullu paasisitsiniaanerit

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi politikkikkut anguniakkat anner-tuujupput: Innuttaasut tamarmik allattaatsimik ajornartorsiuteqartut – meeraap-pata, inuusuttuuppata inersimasuuppataluunniit – ikorfartorneqarlutillu ikiorser-neqassapput. Tamanna piviusunngortikkumallugu, sullinniakkat assigiinngitsut pisariaqartitaannik aallaaveqartumik piginnaanngorsaaneq annertoq ingerlan-neqartariaqarpoq.

Piginnaasaqarfinnik ineriartortitsineq iluatsissappat pingaartuuvoq pisortat ingerlatsiviillu sulisuminnik tapersersuilluarnissaat, pingaartumik sulisut pikko-rissarnerni ilinniarnerniluunniit piginnaaneqalersitsisuni peqataarusukkaangata. Pikkorissarnerni ilinniarnerniluunniit siusinnerusukkut ingerlanneqartarsimasuni misilittakkat takutippaat, qinnuteqaatit amerlasuutigut pisortaasumit ingerlat-sivimmiilluunniit akuerineqartarsimanngitsut. Iliuusissatut pilersaarutip iluatsin-nissaa qulakkeerniarlugu, tamatuma siunissami suliniutissanut aporfionnginnissaa anguniarneqartariaqarpoq.

Sulisut takuneqartutut, akuerineqartutut sulinerminnilu ineriartortutut misigissappata, siunissaq eqqarsaatigalugu piginnaangorsaaneq suliffeqarfiup tungaaniit pingaartinneqartariaqarpoq.

Innersuutigineqarpoq 2026-imi sulisitsisunut, pisortanut, ingerlatsivinnut allanullu pisortaanermik akisussaaffilinnut ilisimasanik qaffassaaneq aallartinneqassasoq.

Piviusunngortinnissaanut pilersaarut:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup Absalon suleqatigalugu suliassaq ingerlatsavaa atortussiallu nutartertarnissaat akisussaaffigalugu, kiisalu sulisut piginnaasaannik ineriartortitsinerup pisortat aqutsisoqarfiillu ilisimatinneqartarnissaat tapersersuinissaallu qulakkeerniagassaralugu.

Suliniuummi ukua ingerlaarfigineqassapput:

- Paasisitsiniaaneq: Pisortanut ingerlatsivinnullu ingerlaavartumik paasisitsiniaaneq, piginnaasatigut ineriartortitsinerup aamma sulisunut tapersersuinermik atuuffeqarnerup pingaarutaannik ersersitsisoq.
- Ataatsimiinnerit oqaloqatigiiffiusut: Iliuusissatut pilersaarummi anguniakkat paaseqatigiissutigiumallugit, taavalu sulisut, pisortat ingerlatsiviillu suleqatigiinnerat annertusarumallugu ataatsimeeqatigiittarnerit.
- Atortussianik ineriartortitsineq: Paasissutissiissutit, pisortat sulisumik qanoq pitsaanerpaamik ikorfartuinissaannut najoqqutassanik isumassarsiffissaannillu imallit suliarinissaat ingerlaavartumillu nutarterneqartarnissaat.

Suliniuummi matumani pingaartillugu qulakkeerniarneqarpoq, pisortat ingerlatsiviillu sulisut ineriartortinnissaannut piginnaasaqarnissaat. Tamatumuunakkut suliniut imminut napatittoq siunissamullu isiginniffiusoq, sullinniakkat tamarmik piginnaasaqarfinnik pisariaqartumik qaffaatigisaat, iliuusissatullu pilersaarutip anguniagaanik annertuunik naammassisaqarniarnermut tapersiiffigisaannaasaat, pilersinneqassaaq.

Suliniut 177.500 kr.-inik aningaasaliiffigineqartariaqarpoq.

Suliassaq 5: Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut teamsiata ataavartunngortinnissaa ilisimasaqarfittullu pilersinneqarnissaa.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup 2014-imiilli suliassat meeqqat atuarfianni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut tunngasut suliarai. Siullermik suliarineqarpoq "Atuartunik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasunik siusissukkut pasitsaassiniarneq atuartitsinermilu pitsaaliuineq", kingusinnerusukkullu, 2023-miit, nunamut tamarmut iliuusissatut pilersaarut suliarineqarpoq. Iliuusissatut pilersaarummut suliaqartussatut teamsi, atuarfimmuut siunnersortinik marlunnik sulisoqartoq pilersinneqarpoq.

Iliuusissatut pilersaarummi innersuussutit annertuunik kinguneqartussaapput qitiusumiillu ataqatigiissaarneqarnissaat pisariaqarluni. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligitussatut siunnersuut allaffissornikkut suliassartaqarpoq, ilaatigut IT-ikkut ikorfartorneqarnernik ilisimasatigullu ikorfartorneqarnis-samik, sullinniakkat meeraammata, inuusuttuummata inersimasuullutillu.

Innersuussutaavoq, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut teamsia ataavartunngortinneqassasoq aammalu allatigut atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiutilinnut sulinissaq suliassaqarfimmuut ilanngutissasoq. Immikkoortortaq ilisimasaqarfingussaaq, pineqartunut suliniartinnermut nukittorsaanissamik siunertaqartoq, suliniutinut ingerlaavartitsinikkut, piginnaanngorsaanikkut, siunnersuinikkut, ilisimasanik siammarterinikkut kiisalu ilisimasanik tunngaveqarluni ikorfartuinnermik qulakkeerinninnikkut.

Ataavartunngortitsiniarnermut peqqutaasut pingaarutillit:

- **Piginnaanngorsaaneq ilisimasanillu ingerlatitseqqiisarneq:** Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik atortunik ilisimatuussutsimik tunngavilinnik sulisunut ilinniarsimasunut, atuarfinnut, kommuuninut allanullu suliffeqarfinnut susassaqtunut ineriartortitsilluni saqqummiisarlunilu pingaaruteqartunik suliaqareerpoq. Piginnaasaqarfik taanna siunissami suliniutissanut, ilaatigut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligitip ineriartortinneranut pingaaruteqarluinnarpoq.
- **Annertusisamik siunnersuisarneq:** Aqutsisoqarfiup ilitersuisarnera siunnersuisarneralu inuusuttut inersimasullu sullinneqarnerannik annertusitinnerpoq, taakkua sullinneqarnerat aqqissuussaasoq nassaassaangimmat. Amigaateqarnerup taassuma sullissinerit aqqissugaasut annertuumik pisariaqartinneqarnerat takutippaa.
- **Ilisimasaqarfik:** Ilisimasat katersorneqartut aalajangersimasumut inissinneqarnissaat, ilisimasallu ilinniagalinnut, atuarfinnut, ilinniartinnut, kommuuninut pisortanullu ingerlateqqittarnissaat pisariaqartinneqarpoq. Immikkoortortaqarfik ilisimaqarfittut atuuffeqarsinnaavoq, naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut atuarnermillu ajornartorsiuteqarnermut paasissutissanik katersuiffiusoq kiisalu kommuunini suliniutaasut malittaralugillu suleriaatsinik pitsaanerpaanik "best practices"-inik taaneqartartunik sullinniakkanut iluaqutaasussanik avitseqatigiiffiusoq.
- **Paasissutissanut portaali:** Iserasuaat tassatuaavoq Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaannginneq pillugu portaali iserfigineqarsinnaasoq, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup sammisaminut ilanngussiffigisartaaganik imaqartoq. Immikkoortortaqarfiup ataavartup paasissutissat ingerlaavartuunissaat nukittorsarsinnaavaa, taamaallaat sulisunut atuarnermik pædagogikkimik suliaqartunuinnaangitsaq, inuiaqatigiinnulli tamanut.
- **IT-kkut ikorfartorneqarneq ilisimasanillu siunnersuineq:** Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligitip ineriartortinneratigut IT-ikkut ikorfartorneqarneq ilisimasanillu siunnersuisarneq ataavartumik pisariaqartinneqassapput.

Tigussaasumik suliniut:

2025-mi siunnersortit marluk atorfinitsinneqarput. Aappaa meeqqanut aappaalu inersimasunut sullissinnermi suliaqartussanngorlutik. Taakku inuit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut kiisalu allatigut atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiuteqartunut sullissinnermi siunnersortitut atorfeqassapput.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup sulinerata ataavartunngortinnissaanut 1,3 mio. kr.-inik aningaasaliisoqarpoq aningaasaliissutillu ataavartunngortinneqas-sallutik. Aningaasaliissutit atorfinittut nutaat akissarsiaqartinneqarnissaanut ingerlaavartumillu suliniutinik atortussianillu, matumani paasissutissanut portalip nutartertarnissaanut ineriartortinnissaanullu atorfeqassapput.

Aningaasartuutissanut ataatsimut missingersuutit

Piffissami 2025-2029-imi suliniuteqarfissanut ataatsimut aningaasartuutissat missingersuutaat.

SULINIUTE-QARFISSAT	2025	2026	2027	2028	2029	ANINGAASARTUUTIT	
						Killilikkat	Ataavartut
Misissuutinineriartortitsineq	1 mio. kr.	1,9 mio. kr.	1,7 mio. kr.	280.000 kr.	780.000 kr.	4,7 mio. kr.	1 mio. kr.
Atuarnermut allannermullu teknologinineriartortitsineq	1,4 mio. kr.	3 mio. kr.	1,4 mio. kr.	440.000 kr.	50.000 kr.	5,3 mio. kr.	150.000 kr.
Ilisimasanik piginnaasanillu qaffassaaneq	700.000 kr.	1,9 mio. kr.	2,5 mio. kr.	1,1 mio. kr.		2,1 mio. kr.	1,3 mio. kr.
Ataatsimut	3,1 mio. kr.	6,6 mio. kr.	5,8 mio. kr.	1,8 mio. kr.	830.000 kr.	12,1 mio. kr.	2,5 mio. kr.

4. Tunuliaqut, tunngavilersuutit nassuiaatillu

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutip ineriartortinnerani suleriaaseq misissuinerillu arlallit, kiisalu eqikkaanerit politikikkullu sulianut inerniliinerit.

2023-ip ukiaani Ilinniartitaanermut Naalakkersuisoqarfiup suliamullu atatillugu akisussaasutut pilersinneqarsimasut (styregruppi⁴) Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup suliarisassat allassimaffiannut siunnersuutaa (ilaliussaq 1) akueraat. Suliaq taanna immikkoortunut pingaarnernut marlunnut avinneqarsinnaavoq:

Immikkoortoq pingaarneq 1: Politikikkut suliareqqusanik imaqarpoq

- Programmit ikiuutit kalaallisut oqaasertallit pillugit nassuiaat.
- Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik ineriartortitsinissamut periarfissanik misissuineq.
- Kultureqarnermut, Ilinniartitaanermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Ataatsimiisitaliap inassuteqaatai, GUX-S-imi naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misilittakkanik qulaajaaneq, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup nukarlernut atorussiai atorlugit nukarliit alloriarfianni atuartut tamarmik misissuiffigineqarnerat kiisalu GraphoGame-imit misilittakkat suliallu ingerlaqqinnissaa pillugu paasissutissat.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup projektgruppi assigiinngitsut marluk imm. 1-imi 2-milu suliassanik siusinnerusukkat aalajangersakkanik suliaqartussat pilersippai. Taakkua saniatigut følgegruppi innersuussutitut ingerlaavartumik nalilersuisussaq aamma nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutip suliarineqarnerani tigussaasunik immersueqataasussaq pilersinneqarpoq.

Immikkoortoq pingaarneq 2: Iliuusissatut pilersaarummik suliaqarnissamik, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup pisariaqartitanik assigiinngitsunik misissuinerinik tunngaveqarluni ineriartortitassaanik imaqarpoq.

Suliassanut taakkununga marlunnut misilittakkat paasissutaasussat annertuut (empiriske data), naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik suliamullu ilisimasalinnik apersuinikkut, inatsisit atuuttut pillugit sussaqaartunut isumasioqatigiisitsinikkut kiisalu Kalaallit Nunaanni Nunanilu Avannarlerni, pingaartumik Danmarkimi suliffeqarfinnik, ilinniagaqarfinnik, kattuffinnik, pisortat suliffeqarfiinik suliniaqatigiiffillu (NGO-llu) sinniisuinik ataatsimeeqateqartarnikkut pissarsiarineqartut katersorneqarput. Paasissutissat taakku tabelimi uani takuneqarsinnaapput "Ilisimasassanik suliaqarnermi misilittakkat paasissutaasussat najoqqutarineqartut" (tabel 2).

.....

⁴ Styregruppip inuttai: Kaali Olsen, Ilinniartitaanermik Aqutsisoqarfik, styregruppimi siulittaasoq, Trine Egede Ilinniartitaanermut, Kulturimut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, Mette Cordius-Hansen Meeqqanut, Inuusuttut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfik aamma Avijâja Mouradi Digitalimik Aqutsisoqarfik.

Inernerit immikkoortup ataatungaaniittumi "Kommissoriami suliakkiissutiniq eqikkaanerit inerniliinerillu" atuarneqarsinnaapput.

Suliat killiffinnut katillugit arfinilinnut immikkoortinneqarsinnaapput:

- **Suliat siulliit:** 2023-p ukiaaniit 2023/24-p ukiuuneranut: Suliat pingaarutillit innersuussutillu siulliit tikikkumallugit misissuilluni suliaqarnerit.
- **Suliat tullii:** 2024-imi upernaakkut: Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut suliaagallartumut suullermut isumassarsiorneq taassuminngalu piviusunngortitsineq aammalu malinnaatitanut ilisimasalinnullu ataasiakkaanut tusarniaaneq siulleq.
- **Suliat pingajuat: 2024-p aasaanerani ukiaanerani:** Pisortani suliaqartut suliamut tunngassuteqartut suleqatigisallu oqaloqatigalugit suliniutit atasiakkaat sulissutigilikallu piviusunngortinnissaannut pilersaarutit pillugit allaaserisat. IT-projektimik aqutsisut, ikiuutitut kalaallisut oqaasertalinnut projektgruppit innersuussutaannik pitsaassusiliisussat aallartinneqarnerat. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik apersuinikkut sullinniakkanullu inatsisit atuuttut pillugit malinnaatitat, suliaqartut suliffeqarfiillu suliamut tunngassuteqartut peqatigalugit isumasioqatigiisitsinikkut pisariaqartinneqartunik allanik qulaajaanerit.
- **Suliat sisamaat:** 2024-p ukiaani: Paasissutissanik katersineq allataagallartullu, suliniuteqarfinnut taakkualu piviusunngortinniarlugit suliniutaasunut pilersaarutiniq imaqartup aappassaaneerlugu allanneqarnera.
- **Suliassat tallimaat:** 2024-p ukiuunerani: Aappassaaniq tusarniaaneq allataagallartullu aappassaata iluarsaannera.
- **Suliassat arferngat:** 2024/2025 ukiuunerani: Iliuusissatut pilersaarutinngortup aqutsisunit llinniartitaanermullu Naalakkersuisoqarfimmit akuerineqarnera kiisalu Naalakkersuisumut politikikkut aalajangiiffigissassanngorlugu tunniunneqarnera.

Skemami tulluittumi misilittakkat paasissutaasussat (empiriske data) najoqqutallu assigiinngitsut takutitassiarineqarput.

Tabel 2: Ilisimasanik suliaqarnermi misilittakkat paasissutaasussat najoqqutarineqartut⁵

Suliassaq	Misissueriaaseq	Suliaq
POLITIKKIKKUT AALAJANGIUSSAT		
KA-p isumaliutis-siisummi inner-suussutai, GUX-S-imi misilittakkat	Naqinnernik ilisarsisinnaangitsut allatigullu atuarniarnermik ajornartorsiuteqartut pillugit GUX-ip sulinermi misilittagaanik qulaajaaneq. Atuarfiit sullitanut sullisseriaasiat kiisalu atuarnut naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut atuarnermillu ajornartorsiuteqartunut nukiit suut atorlugit iliuuseqarniartarnerat pillugu ilisimasaqalernissaq anguniagaavoq.	Misissukkat pillugit nassuiaat, 2023-p ukiuunerani
Projektgruppi 1: Programmit ikiuitit kalaallisut oqaasertallit	Programmit ikiuitit kalaallisut oqaasertallit pillugit nassuiaat, naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut atuarnikkut allannikkullu teknologiit ukkataralugit. Projektgruppi Nunani Avannarlerni IT atorlugu oqaatsinut teknologiit pitsaaliuineri atornerqartut pillugit misissueqqaarnernik ingerlatsipput, pineqartunilu ilisimatuunik oqaloqateqarlutik. Taamaaliorikkut oqaatsinut teknologiinik, kalaallisut tulluarsaaniarnermi ineriartortitsinermilu periutsit pitsaanerpaat paasiniarneqartut.	
Atortussianik digitaliusunik teknikkut misissueqqaarneq	Suliat digitaliusut pillugit projektilerisut innersuussutai Namminersorlutik Oqartussanik sullissisup avataaneersup, teknikkikkut misissueqqaartusap tiguai. Taassuma inassuteqaatit pitsaassusilerlugillu IT-teknikkikkut misissueqqaarnerit ingerlappai, taakkununga ilanngullugit sulianut ineriartortitassanut piumasaqaatinik erseqqissaassuteqarneq, oqaatsini teknologiinik neqerooruteqartartunik ilinniagalinnillu oqaloqateqarnerit, kiisalu ukununga aningaasatigut kingunerisassat piffissamillu atuiffissat: 1) oqaatsini teknologiinik ineriartortitsineq imaluunniit tulluarsaaneq, 2) kalaallit naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligutaat, aamma 3) pasitsaassiniutit digitaliseernerneqarneri.	Nassuiaat, november 2024
Projektgruppi 2: Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligut	Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligummik periarfissanik misissuineq. Projektgruppi sulileqqaarnermini kalaallisut misiligummik ineriartortitsinissaq periarfissaasoq piviusorsioruusorlu nalilerpaa. Taamatuttaaq projektgruppi Nunani Avannarlerni naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut misiligummik misiliineri suleriaatsit pillugit qulaajaavoq. Qulaajaaneq inatsisitigut aalajangersakkat pillugit isumasioqatigiinnermi tunuliaqutaavoq.	Naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligut pillugu oqaaseqaat februar/marts 2024 Isumasioqatigiinnermi angusani saqqummiineq
ILINNIARTITAANERMUT AQUTSISOQARFIUP PISARIAQARTITANIK QULAAJANERA		
Ataatsimiit-tarnerit	Suliniutigilerumaagassat aallarnisarniakkallu ataasiakkaat pillugit suliatigut ilisimasassanik pissarsiniarluni, taamatullu aporfiusinnaasunik periarfissanillu misissuineri suliffeqarfinnik, pisortanik, kattuffinnik, NGO-nik immikkut pineqartumut ilisimasalinnik pisortatigoortumik pisortatiguunngitsumillu ataatsimeeqateqartarnerit.	
Inersimasunik naqinnernik ilisarsisinnaangitsunik apersuineq	Inersimasut naqinnernik ilisarsisinnaangitsut inuuniarnikkut atugarisaannik, inuunermi misilittagaannik kiisalu pisariaqartitaannik kissaataannillu ilisimasaqalernissaq anguniarlugu Nuummi najugaqartunut apersuinerit.	Nalunaarusiaq naatsoq
Inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinneq	Inersimasut naqinnernik ilisarsisinnaangitsut inuuniarnikkut atugarisaannik, inuunermi misilittagaannik kiisalu pisariaqartitaannik kissaataannillu ilisimasaqalernissaq anguniarlugu Nuummi najugaqartunut apersuinerit. Kalaallit Nunaanni Nunanilu Avannarlerni naqinnernik ilisarsisinnaangitsunik sullissisarnerni misilittakkanik katersisoqarpoq. Taamaaliornikkut Kalaallit Nunaanni ikiorsisarnermi pisariaqartitat qulaajarneqartut taamatullu inatsisissatut sinaakkutaasinnaasunik innersuussusioru toqarluni.	Nalunaarusiaq naatsoq
Ilisimasatigut piginnaasatigullu qaffassaasoqar-nissaa pillugu isumasioqatigiinneq	Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut allatullu atuarniarnikkut allanniarnikkullu ajornartorsiuteqarnermut susassaartut piginnaangorsarneqarnissaata ilusissaanik siunnersuuteqartoqarnissaa anguniarlugu isumasioqatigiinneq.	Nalunaarusiaq naatsoq

.....
⁵ Misissuineri tunuliaqutit tamarmik ilaliussaniipput, taakkunanga sulineq ataatsimut isigalugu sukumiisumik erseqqissarneqarluni.

Kommissoriامي suliakkiissutiniĸ eqikkaanerit inerniliinerillu

Immikkoortumi tulliuuttumi politikikkut suliakkiutigineqartut akissuteqarfiginiarlugit kommissoriامي suliakkiissutit eqikkaarneqarneri inerniliinerillu saqqummiunneqassapput.

Ikiuutit Kalaallisut oqaasertallit

Kommissoriامي suliakkiissutigineqartut pingaarnerit ilagaat, **inuit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ukkatarinerullugit atuarnermik allannermillu ajornartorsiutinnut ikiuutiniĸ kalaallisoortuniĸ inerisaanissamut periarfissanik nassuiaanissaq** (UKA 2021/47). **Projektgruppi ikiuutit digitaliusut pingaarnerit sorliit inerisartariaqarneranniĸ innersuussisussaavoq, aningaasatigullu malitsigisassai qanorlu sivilissutiginissaa ilanngutissallugit.**

Nassuiaateqarnissamut suliassaq marlunnut avinneqarsimavoq: Siullermik projektgruppikkut ikiuutiniĸ digitaliusuniĸ kalaallisut inerisinneqarsinnaasunik periarfissanik misissuipput. Taamaaliorput nunami nunanilu avannarlerni teknologit pioreersut paasiniarnerisigut. Tassani suliat projektgruppi innersuussutaanut siullernut tunngaviupput (ilaliussaq 2). Immikkoortup aappaani Nunani avannarlerni oqaatsinut teknologiiniĸ pioreersunik teknikkikkut misissueqqaartoqarpoq, taamalu teknologiiniĸ kalaallisut inerisarneqarsinnaasunik imaluunniit tulluarsarneqarsinnaasunik innersuussisooqarluni (ilaliussaq 2.1).

Eqikkaarlugu erseqqissarneqassaaq, soorlu misissuinerup nalunaarusiarineqarnerani oqaatigineqareersoq, atuarnermut allannermullu teknologiiniĸ kalaallisut oqaasertalinnik inerisaanissat unammillernartortaqaassamat: Tamanna kalaallit oqaasiisa sannamikkut pisariusumik katitigaaneranniĸ, teknologiillu soorlu qallunaat oqaasiinut allatut sananeqaateqartunut sanaajusut, toqqaannartumik kalaallit oqaasiinik nuutitsiffigineqaannarsinnaannginneranniĸ pissuteqarpoq. Unammillernartut ilagaat Kalaallit Nunaanni oqaasilerisut teknologiit ineriartortinnerinut toqqammaviliisussat amerlannginnerat.

Teknologiilli pioreersut kalaallit oqaasiinut tulluarsarneqarnissaat periarfissaavoq. Siullertut nukinginnartumik pisariaqartinneqartunut piviusunngortitseqataasapput. Kapitalit siuliini innersuussutit taakkualu piviusunngortinnissaannut pilersaarutit kiisalu aningaasanut missingersuutit saqqummiunneqareerput.

Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligut

Kommissoriami allaqqavooq **Kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligusiornissamut periarfissanik qulaajaanikkut erseqqissaaneq** (UKA 2021/73). **KA-p suliassaq taanna nukinginnartutut oqaaseqarfigaa.**

Suliassaq naammassisinnaaqqullugu sulineq marlunnik immikkoortulerneqarpoq: Suliap aallartisarneranili projektgruppip naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligummik inerisaanissaq piviusorsiortuusoq periarfissaasorlu nalilerpaa. Suliassap aappaa teknikkut misissueqqaarfivuq, ilaatigut misiligutip digitalisererneqarsinnaanera misissorneqarluni. Misissueqqaarnerup inernerata takutippaa, misiligut digitaliusoq aaqqiissutitut pitsaanerpaajusoq. (ilaliussaq 2.1, Imm. 3).

Immikkoortuni taakkunani sulinerup saniatigut, projektledelse-kkut llinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmeersut inuiaqatigiinnut sunniutigisinnaasai misissorpaat, ataavartumillu oqartussaqaarfiit suliamut ilaatinneqartariaqartut qanimut oqaloqatigineqartarlutik. Taamattaaq suleriaqqinnissamut isumassarsiorfissattut, nunani avannarlerni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misilitsinnermi suleriaatsit qulaajarneqarput. Tassani paasisat inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinnermi, Kalaallit Nunaanni suliamut susassaqaartut, ilisimasallit kiisalu oqartussaasoqarfiit peqataaffigisaanni saqqummiunneqarput (ilaliussaq 6). Misissuinnermi ilaatigut erserpoq, nunani avannarlerni Qallunaat Nunaat kisiartaalluni nuna tamakkerlugu meeqqanut, inuusuttunut inersimasunullu misiliguteqartoq. Kalaallit Nunaanni politikikkut sullinniakkanut siammasissunut angusaqarluarusussuseq pissutigalugu, nuna tamakkerlugu misiliguteqalernissamut qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suleriaasiat isumassarsiorfigissallugu naleqqunneruvoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligutip ineriartortinnissaanut atuutisilernissaanullu inuit ilaatigut ilikkarniarnermikkut ajornartorsiuteqartarnerat akuersaaneqalissaaq. Tamatuma ilutigisaanik sullinniakkat pisariaqartitaannik tunaartaqaartumik, immikkut atugassaqaartitsinikkut ikiorsiisarnissaq sinaakku-serneqassaaq.

Naggasiutigalugu innersuussutigineqarpoq, nuna tamakkerlugu kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligusiorneq piaartumik aallartinneqassasoq, piffissamilu 2025-2027-imi ingerlanneqassasoq, aammattaaq ataatsimiititaliap oqaaseqaataanut tamanna naapertuutissasoq. Taakkua sukumiinerusumik atuarneqarsinnaapput ilaliussani 2.1, 3 aamma 3.1-imi.

KA-p isumaliutissiisummi innersuussutai

KA-mi ataatsimiititaliaq kommissoriامي arlalinnik innersuussuteqarpoq, tassaasut **GUX-S-ip inunnut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misilittagaanik qulaajaaneq, meeqqat atuarfiini nukarlerni atuartut tamarmik pasitsaassiniutininik misilittarnissaannut periarfissat, kiisalu GraphoGame-imi misilittakkat taassumalu suliareqqinnissaanut paasissutissat.**

GUX-S-imi naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misilittakkat

2023-p ukiaani GUX-S-imi atuartunut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misilittakkanik qulaajaanermi, sullinniakkanut suleriaatsip arlalinnik unammillernartortaqarnera aammalu erseqqissumik sinaakkuserneqarsimannginnera ersepoq. GUX-S-ip misileraaffiunerani paasinarsivoq, atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut pillugit erseqqissumik paasissutissaqanngitsoq atuarfinilu inuit ataasiaakkaat apeqqutaallutik paasissutissat allanngorartuusut. Tamanna pissutaalluni atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut aalajangersimasunik suliniarfiginissaannut aallartittoqarsimanngilaq, aammalu GUX-S-imut maanna sulinernut akisussaasup Aqqut.gl-ip ukiumut nalunaarusiaani naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik nalunaarusiortoqarsimanngitsoq. Paasissutissanut sukumiinerusunut ilaliussaq 4, imm. 4-mi innersuunneqarpoq.

Ataatsimut isigalugu GUX-S-imi atuartunut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misilittakkat killeqarput, misileraanermilu taakkuninnga ilaatitsinissaq paatsiveerusimaarfiusimavoq. Tassani ersepoq GUX-S-imi atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut aaqqissuussaannerusumik, aammalu erseqqissumik najoqqutaqarnissaq kiisalu annertuumik inerisaasoqarnissaa pisariaqartinneqartoq.

Naggasiutitut atuartut atuarnermik ajornartorsiutillit GUX-S-i qaqutigut toqqartaraat pasitsaannarpoq, inuussutissarsiornermimmi ilinniarkinna atuarsinnaassuermik piumasaqaatit annikinnerusarput. Taamaattumik annertuumik suliniutissat siunertallit inerisarnissaat pisariaqartinneqarpoq, tassaniissallutik atuarnermut misiligitit, sulisunik ilinniartitseqqiinerit aammalu GUX-it ilinniarkinna assigiissaakkanik atuarneq pillugu politikkeqarnerit.

Nukarlerni atuartuni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut pasitsaassiniartarnerit

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik ukiuni 2014-2024-mut atuarsinnaaneq nukit-torsarniarlugu nukarlerni atuartunut pasitsaassiniutininik sanaartorpoq. Kommunit atuarfiillu suliniummut qanoq iliuuseqarniarnerlutik namminneq aalajangigassari-vaat, tamannalu atortussiat assigiinngisitaartumik atugaanerannik kinguneqarpoq. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup paasineqartarnissaa pitsaanerulersinniarlugu, siusissukkut pasitsaassisarnissap inatsisitigut piumasaqaataalernissaa pasitsaassiniutillu digitaliseerernissaat innersuussutaavoq (ilaliussaq 4, imm. 4.1).

GraphoGame: Misilittakkat suleriaqqinnissarlu

GraphoGamep sunniutaanik misissuinermit erserpoq, spili meeqqanut naqinnernik ilisimasalinnut iluaqutaanerpaasartoq, ilinniartitsisulli ilitersuut lserasuaat.gl-imiiittoq allannguiniarlunilu misissuinermit nalunaarusiaq killilimmik ilisimagaat. Taamaattumik meeqqat pinnguaammik atuilersinnagit ilinniartitsisut angajoqqaallu ilitersuummik atuarluaqqaartarnissaat innersuussutaasimavoq. Pinnguaat 3.-4. klassinut ineriartortinnissaa periarfissaavoq, ilinniartitaanermulli Aqutsisoqarfiup nukissaqarfiginngilaa nutarsarnissaanullu pilersaaruteqartoqanngilaq. Grapho-Gamep januaari 2022-mit novembari 2024-p tungaanut 21.000-riarluni aaneqar-simavoq (ilaliussaq 4, imm. 4.2).

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut nipaat

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut inuunerup qulaajarneqarnera

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut inuunerup qanoq ittuunera-nik ilisimasaqarnissaa amigaataavoq, taassuma iluani unammillernartut suut nassatarisarnerai, ikiorserneqarnissamut suut neqeroorutaanersut, kiisalu ulluin-narni ilinniartitaanerup aqqissuussaana suliffissaqarniarnerlu taakkua qanoq misigisarneraat. Suliniutissat pitsaanerulersinniarlugit taamatullu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut avatangiisaannik ineriartortitsisoqarnerani namminneq oqartussaaqataanissaat qulakkeerniarlugu, ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut Nuummeersut arfineq-marluk apersorsimavaat. Misissuinermit siunertaavoq, taakku pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinneqarnis-saat qulakkeerniarlugu misilittagaasa, pisariaqartitaasa kissaataasalu qulaajarne-qarnissaat aammalu naligiissitaanerup piorsaavigineqarnissaa.

Inernerit eqikkarneri

Inunni apersorneqartuni erserpoq meeqqat atuarfianniinnerminni atuagarsornik-kut, inooqataanikkut aammalu kinaassutsimikkut qanoq sunnerneqarsimatiginerat. Naak inuit ataasiakkaat immikkut oqaluttuassartaqaraluartut, taamaattoq ata-at-simut ajornartorsiutaasut qulequttat arlallit erserput:

- **Ikorfartorneqarnissamik amigaateqarneq:** Peqataasut atuarfimmi pisortanilu killilimmik ikiorserneqartarlutik misigisarput.
- **Allaanerussuteqarneq kanngusunnerlu:** Kanngusunnerup ajortumillu alla- anerusutut misigitinneqartarnerup imminnut tatiginerat ilorrisimaarnerallu sunnertarpaat.
- **Ikiuutinut naammaginangitsumik periarfissaqarneq:** Ikiuutit teknologiusut kalaallisoortullu immikkut amigaatigineqarput, digitaliseeriinerunerlu ilutigalugu unammilligassat annertusillutik.

Oqaluttuarineqartut tamarmik siusissukkut suliniuteqartarnissap pingaassusaa ersersippaat, ataasiakkaanut tulluarsakkamik atuartitsinerit, aammalu ilinniar-nermi avatangiiseq peqataatitsisoq naqinnernillu ilisarsisinnaanngitsut pisaria-qartitaannik akuersaarlunilu naapigiaasinnaasoq.

Innersuussutit kissaatillu

Apersorneqartut ujjartugaat:

- Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuuneq pillugu inuiaqatigiit ilisimasaat annertunerusut.
- Ikiuutit teknologiusut amerlanerullutillu pitsaanerit, ingammik kalaallisoortut.
- Immikkut atuartitsinerit inuit ataasiakkaat pisariaqartitaannik naapigiaasut.
- Allaanerusutut misigisimatitsisarnerup annikillinissaa avatangiisinillu paasineqarneruneq.

Misissuinermit uani, Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut annertunerusumik akuutitsinissaat aammalu naapertuilluarnissaat siunnerfigalugu suliniuteqartoqarnissaa pisariaqartoq erserpoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik ajornartorsiutilinnut inatsisitigut sinaakkutit pillugit isumasioqatigiinneq

Kalaallisut misiligusiornissamut erseqqissaanermik suliaqarnerup takutippaa, misiligut inuiaqatigiinni atorineqassappat nutaanik arlalinnillu inatsisiliortoqartariaqartoq. Taamaattumik suliamut aqutsisut (styregruppi) 2024-p upernaavani aalajangerput inatsisinik suliaqarnissat erseqqissarneqassasut iliuusissatullu pilersaarummut ilanngunneqassasut.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik Nuummi oktobarip 25-26-ani isumasioqatigiisitsivoq susassaqtut 40-t sinnerlugit peqataaffigisaannik. Isumasioqatigiinnermi siunertaavoq inunnut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut aammalu atuarnermik allannermillu ajornartorsiutilinnut inatsisitigut sinaakkutissanik innersuussuteqarnissaq (ilaliussaq 6).

Inernerit eqikkarneri

Isumasioqatigiinnermi inuiaqatigiinni iliuuserineqartartut pisariaqartitallu qulaa-jarneqarput, uanilu atuarfiit ilinniarfiillu isiginiarneqarnerupput. Oqallittarnerni ajornartorsiutit arlallit paasineqarput:

- **Misiliinissamut periarfissat amigaataasut:** Ingammik misiligutit kalaallisoortut amigaataallutillu atorneqarsinnaannginneri.
- **Sulisut amigaataasut:** Sulisut immikkut ilisimasallit pisariaqartinneqarput, soorlu atuarnermut tunngasunik siunnersuisinnaasut.
- **Ikiuutit:** Atortussiat naleqquttut atorneqarsinnaasut amerlanngitsut, pingaartumik kalaallisut oqaasertallit.
- **Inatsiseqarnek suleriaatsillu:** Erseqqissumik najoqqutassaqaannginneq, soorlu misilitsinnerni.
- **Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup saniatigut sunniutaasartut:** Imminut tatiginermut suliffeqarnermullu ajortumik sunniuttarnera.

Inatsisissatut sinaakkutissamik pingaarnermik aalajangersimasumik isumaqatigiittoqaanngilaq (tamanut atuuttoq, immikkoortukkaartoq imaluunniit taakku akuleriissillugit), tamanulli atuuttuusinnaasoq ornigineqarneruvoq. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut inuillu atuarnermik ajornartorsiutillit suleriaatsip aqqissuusaaneranut pisariusumut unittuunnginnissaat qulakkeerniarlugu, sullinneqarfissaat ataasiinnaassasoq siunnersuutaavoq. Taakku saniatigut siusissukkut suliniuteqartoqartarnissaa pasitsaassiniutillu pinngitsooratik atorneqartarnissaat suliniutigineqartussatut pingaarutilittut eqqaaneqarput.

Innersuussutit tigussaasut

Ulluinnarni sulinermut, ingerlatsinermut inatsiseqarnermullu tunngasut siunnersuuterpassuit tigussaasut saqqummiunneqarput, taakkulu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut ilaatinneqarput. Innersuussutit ilaatigut makkuupput:

- Misiligut kalaallisut oqaasertalik ineriartortinneqassasoq atuutsilernissaanullu periusissior-toqassasoq.
- Ilinniartitsisut suliamullu susassaqtartut allat piginnaanngorsassasut.
- Ikiuutit aqqiissutissallu teknologiusut kalaallisoortut ajornannginnerusumik atorneqartalissasut.
- Ersarissunik soraarummeernermut ikorfartuutissanullu tunngasunik najoqqutassior-toqassasoq, inatsisissallu suliarineqassasut.
- Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut inooqataanerat tarnikkullu atugaat annertunerusumik eqqumaffigineqassasut.

Alloriarnek tulliuuttoq

Tulliullugu Aqutsisoqarfiit Naalakkersuisoqarfiillu katersorlugit inatsisitigut sulinaqqinnissamut isumassarsiorfigineqassapput.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarneq pillugu piginnaanngorsaaniissamut isumasioqatigiinneq

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut aammalu atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit annertunerusumik ilisimasaqarfiginissaat sullinneqartarnissaallu pisariaqartinneqarpoq. Atuarnermi siunnersuisartutut ilinniarsimasut immikkullu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ilisimasallit amerlanngillat, aammalu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ilinniartitsisoqarani. Taakku saniatigut kalaallisut oqalussinnaasumik ataasiinnarmik oqallorissaasutut ilinniarsimasoqarpoq, tassanngalu susassaqaqfiup iluani piginnaanngorsaasoqarnissaa pisariaqartoq erseqqissarneqaqqilluni.

Unammillernartoq taanna pillugu ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik 2024-mi novembarip 13-nianiit 15-nianut Nuummi isumasioqatigiissitsivoq (ilaliussaq 7). Isumasioqatigiinnermi suliamut susassallit katersorneqarput. Tassani siunertaavoq, naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup aammalu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnerup iluani, Kalaallit Nunaanni piginnaanngorsaaniissap ilusissanik qanorlu atuutsilersinnissaanik siunnersuusiornissaq.

Inernerit eqikkarneri

Politikkikkut anguniakkat piviusunngussappata inuiaqatigiinni susassaqaqfiit tamarmik piginnaasatigut inerisaavigineqartariaqarput. Piginnaasatigut assigiinngiffiit tamarmik pineqarput piffinnilu inuit ilisimasaminnik, pisinnaasaminnik piginnaasaminnillu ineriartortitsillutillu atuiffigisartagaanni – ilinniarfeqaqfinni, suliffeqaqfinni aammalu peqatigiiffiit sunngiffinnilu ornittakkat paasititsiniaavigineqartariaqarput.

Isumasioqatigiinnermi piginnaanngorsaaffissat assigiinngitsut aalajangiunneqarput, tassaappullu ilinniartitsisut, siunnersuisartut aqutsisullu. Ilinniarnerit siunnersuisarnerillu isiginiarnerullugit piginnaasat ilisimasallu qaffassarnissaannut suliniutissat periusissallu suliareneqarput. Tassani aamma piginnaanngorsarnissap atuagarsornikkut imarisariaqagai saqqummiunneqarput.

Kalaallit Nunaanni piginnaasat ilisimasallu qaffassarnissaannut nukittunerusumik suliniuteqarnissat pillugit saqqummiussat periusissallu tunngavigineqassapput.

**ALLATTAATSIMIK
AJORNARTORSIUTEQARNEQ**

Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq
(naqinnerit nipaannik katiterinermik
utertarnermillu ajornartorsiuteqarneq)

Atuarnermik ajornartorsiuteqarneq
(oqaatsinik paasinninniarnermik
ajornartorsiuteqarneq)

Tapiliusseq

Tapiliusseq: Ilisimasaqarfik

Iliuissatut pilersaarummi matumani naqinnernik ilisarsisinnaannginnermik atuarnermillu ajornartorsiuteqarnerit allat pillugit ilisimasat paasinnittaatsillu, Danmarkimi National Videnscenter for Ordblindhed og andre Læsevanskeligheder (NVOL)-mit atugaapput.

Iliuissatut pilersaarutip taaguut "Allattaatsimik ajornartorsiuteqarnek" ilisimasatigut tunngavigaa. Allattaatsimik ajornartorsiuteqarnek naqinnerit nipaannik katiterinnermi (afkodning), utertarnermi (stavning), atuarnermi kiisalu allannermi ersertarpoq. Ajornartorsiutit tassaasinnaapput oqaatsinik paasinninniarneq; tassa atuarnermi allaaserisap imarisaanik paasinninniarnermik imaluunniit nammineq oqaatiginiakkamik naammaginartumik allassinnaanermik unammillernartitaqarnek. Aammattaaq naqinnerit nipaannik katiterineq utertarnerlu ajornartorsiutigineqarsinnaapput; tassa naqinnerniit nipinut atassusiisinnaaneq (afkodning) killormulluunniit nipinik naqinnernut atassusiisinnaaneq (utertarnek). Taakkua marluk aamma illugiissillugit ajornartorsiutigineqarsinnaapput, tassa ajornartorsiutit katitigaasinnaapput⁶.

Iliuissatut pilersaarummi ukkatarineqartut tassaapput naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut (naqinnernik nipinngortitsisinnaanermik ajornartorsiuteqartut) aamma allatut atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut (oqaatsinik paasinninniarnermik ajornartorsiuteqartut). Taamaattumik ajornartorsiutit innarluuteqarnerilluunniit matumani pineqartut avataanniittut, soorlu annertuumik isigiarsuttuuneq imaluunniit naqitanik nalinginnaasunik atuarniarnikkut innarluuteqarnerit allat pineqanngillat.

Allattaatsimik ajornartorsiuteqarnermut ilisimasaqarnek siammasillunilu allanngorartuuvoq. Ajornartorsiutit annikillutillu annertusinnaapput piffissamilu sivikitsumi atuussinnaapput imaluunniit atuuttuaannartuusinnaallutik. Tamakkua peqqutaallutik allattaatsip qaqugukkut unammillernartuuneranik paasinninnerit allanngorartuupput. Atuarnermut allannermullu piumasaqaataasunit piginnaasat qaangerneqaraangata allattaatsimik ajornartorsiuteqarnek pilertarpoq.

.....

6 <https://nvoldk/skriftsprogsvanskeligheder/>

Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq

Inuit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut naqinnerit nipaannik atassusiiniarnermik unammillernartitaqarnertik pissutigalugu, oqaatsinik allatanik atuarnermik ilik-karniarnertik ajornartorsiutigisarpaat. Taamaattumik inunnut allanut sanilliullutik atuarnermik utertarnermillu ilikkarniarnertik ajornartorsiutiginerusarpaat. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut atuarsinnaaneq allassinnaanerlu unammiller-nartuuvoq, taakkuninngali pigiliussiniarneq ineriartortitsinissarlu ajornavissuun-ngilaq. Tamannali iluatsissappat toqqaannartumik aaqqissuussamillu atuarnermik allannermillu, ajornanngippat atuarnermut allannermillu teknologiit ilaatillugit atuartitsisoqartariaqarpoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup sakkortussusaa inummiit inummut allan-ngorartuuvoq (sakkukitsumiit sakkortuumut). Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq ilaannut sakkukissinnaavoq. Taakku atuarsinnaallutillu allassinnaasarpud kisiannili ilinniarnissaminnut immikkut ittumik ikorfartorneqarnissaq, suliniuteqarfigineqar-nissaq kiisalu atuartitaanermi piffissaqarnerunissaq pisariaqartittarpaat. Ilaannut naqinnernik ilisarsisinnaannginneq sakkortusinnaasarpog. Taakku aaqqissuussamik immikkut ittumik ataavartumillu ikorfartorneqarnikkut atuartinneqanngikkaanga-mik, atuarsinnaalernissaq allassinnaalernissarlu angujuminaatsittarpaat. Taama-tuttaaq atuartut, inuusuttut inersimasullu akornanni, naqinnernik ilisarsisinnan-ngitsut ajornartorsiutaannit annikinnerusunik, sulili qularnaatsumik nakimaatsu-millu naqinnerit nipaannik katiterisinnaaleriartornermut killiliisumik ajornartor-siuteqartoqartarpoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq inunnguusaavoq, ataavartumik piginnaanikilli-neruvoq aammalu nunani tamalaani akuerisaasumik suussusiligaalluni (diagnose). Kulturini tamani allattaaseqarfiusuni nassaassaavoq, immikkullu ittumik ilikkaga-qarniarnermik ajornartorsiutaavoq oqaatsinut tunngassuteqartoq. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup qanoq ineriartorneranut, inuillu ataasiakkaat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ajornartorsiuteqarnerminnut qanoq misiginerinut, pissutsit assigiinngitsut aalajangiisuusarpud. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup sakkortussusaa allanngorartorujussuuvoq. Taamaattumik taakkua atuarfimmi, ilinniartuunermi, suliffinni sunngiffimmilu pisariaqartitsinerat aamma annertuumik assigiinngissinnaasarpog. Assersuutigalugu ataatsikkoortumik naqinnernik ilisar-sisinnaannginnerup peqatigisaanik oqaatsinik paasinninniarneq ajornartorsiuti-gineqarsinnaasarpog, tamatumalu kingunerisaanik teknologiinik atuarnermut ikiuutinik atuartinneqarnissamillu pisariaqartitsineq annertunerulertarluni.

Inuit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut atuarfimmi, ilinniartuunermi suliffeqarner-milu unammillernartitaasa annikillisarniarnerni, pingaarnertut ilinniartitsinermik peqataatitsiviusumik avatangiiseqartinnissaat aqqutissaavoq. Ilinniartitsinerit taamaattut nalinginnaasuni aammalu eqimattani mikinerusunimaluunniit inunnik ataasiakkaanik sullissinerit ukkatarineqartarput, soorlu suliffeqarfittut aaqqissuussamik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatulli ineriartornissaminnut peqataanissaminnullu periarfissaqarnissaannut atuartitsinikkut.

Oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqarneq

Oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqarneq tassaavoq oqalunnermi allannermilu oqaatsinik oqaatsillu isumaannik katigutsitsiniarnermik ajornartorsiuteqarneq. Oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqarneq oqalunnermik allatanillu paasinninniarnermik unammillernartitaqarnerinnaangilaq, oqaatsinilli pilersitsiniarnermut tassa oqalunnikkut allannikkullu oqaasertaliiniarnermut sunniuteqartarpoq. Taamaattumik oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqarnerit inooqataanermi, atuarfimmi ilinniarfimmiluunniit ilisimasanut tunngasunik sammisaqarnermi tamakkiisumik peqataanissamut killiliisuusarput.

Inuusuttuni inersimasunilu oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiutit, paasinninnermut oqaatiginnissinnaanermullu piginnaasat piumasaqaatinut qaangerneqaraangata pilertarput, soorlu ilinniarnermi imaluunniit suliffimmi atuartoqaraangat allattoqaraangallu. Inuusuttut inersimasullu oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqartut, ulluinnarni pisartuni oqalunnikkut attaveqatigiinnermi, atuarnermi allannermiluunniit unammillernartitaqarsinnaasarput.

Oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiutit marlunnik pingaarutilinnik peqquteqarsinnaapput: oqaatsitigut akornuteqarneq aamma killilimmik oqaatsinik misilittagaqarneq. Inuit ilaasa oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqartut peqqutaasut taakku marluk ataatsikkut atortarpaat.

Oqaatsinik akornuteqarnermi tunngaviusumik paasinninniarneq, oqaatsinik atuiarneq kiisalu oqaatsinik pilersitsiniarneq, ulluinnarni attaveqatigiinniarnermut ilikkagaqarniarnermilu akornutaasartunik ajornartorsiortitsisarpoq. Oqaatsinik akornutillit oqaatsinik ilinniarnermi ajornartorsiuteqartarput, taamaalillutillu arlaannik peqquteqartumik oqaatsinik ilinniarnertik annertuumik ajornartorsiutigisarlugu. Oqaatsinik akornuteqarnerit inuiaqatigiinni innuttaasuni tamani atuupput, taamatullu meeqqani ataatsinik arlaqartunillu oqaasilinni. Oqaatsinik akornutit ajornartorsiuteqarfiusuni allani, soorlu *autismespektrumforstyrrelseqarnermi* imaluunniit *mental retarderingeqarnermi* akuusarput. Tassani pineqarpoq 'X-imut atatillugu oqaatsinik akornuteqarneq'. X tassaasinnaavoq biomedicinimi ajornartorsiut (ass. autismespektrumforstyrrelseqarneq, mental retarderingeqarneq allarluinnarluunniit). Amerlanertigulli oqaatsinik akornuteqarnerit ajornartorsiutit allat saqquminngikkaluarpataluunniit atugaasinnaasarput. Taamatut oqaatsinik akornuteqarneq tassaasarpoq DLD (*developmental language disorder*) imaluunniit qallunaatuumiit nutserlugu ineriartornermut tunngatillugu oqaatsinik ajornartorsiuteqarneq, (*udviklingsmæssig sprogforstyrrelse*). Oqaatsinik akornuteqarneq DLD saqqumilaarnerpaajuvoq, amerlanertigullu patsisigisaa ilisimaneqarneq ajorpoq, tassa inuup allatigut ineriartornera eqqarsaatigissagaanni taamaattoqarnera tupaallannartuuvoq.

Nunani allani misissuinerit amerlasuut takutippaat DLD meeqqat atuarfianni atuarput minnerpaamik 7%-iisa atugarigaat. Taakkunannga amerlasuut inuusuttunngoreerlutik inersimasunngoreerlutillu oqaatsinik akornuteqarnertik annerusumik minnerusumilluunniit suli malugisimasarpaat, ilaatigut atuakkaminnik paasinninniarnertik piumasaqaatinullu naapertuuttumik allannikkut paasissutissiiniarnertik ajornartorsiutigisarpaat.

Oqaatsitigut piginnaasat katitigaalluurtuupput nipisiunerup, oqaasilerinerup, leksikonilerinerup pragmatikkillu iluini pilersitsisinnaanermik paasinnissinnaanermillu piginnaasaqarfiullutik. Oqaatsit iluini immikkoortuni assigiinngitsuni ataatsimik arlalinnilluunniit ajornartorsiuteqartoqarsinnaasarmat meeqqani, inuusuttuni inersimasunilu assigiinngitsunik oqaatsitigut ajornartorsiuteqartoqartarnera aamma takussaasarpog. Oqaatsinik ajornartorsiutit aalajangersimasut arlaannaalluunniit oqaatsinik ajornartorsiuteqarnermi tamatigut saqqumineq ajorpoq.

Naak oqaatsinik ajornartorsiuteqarnerit oqaatsinik ilikkarniarnermik ajornartorsiuteqarnermik nassataqartaraluatoq, taamaattoq inuit oqaatsitigut akornutillit annertuutigut ikiorserneqarsinnaapput. Ilaatigut piginnaasat aalajangersimasut ilinniarsinnaavaat, soorlu oqaatsit pingaarutillit aalajangersimasut, oqaaseqaatigiit ajornakusoortut paasisarneri imaluunniit apeqquteqartarluni oqaloqatigiinnernik ingerlatsisarnerit. Allatigut oqaatsinik akornuteqartut peqataanermut periarfissaat avatangiisit allanngortinnerisigut pitsanngortinnerqarsinnaapput. Assersuutigalugu oqaatigisat paasineqarnissaat oqilisikkumallugu meeqqerivinni imaluunniit klassimi aaqqissuussamik takussaasulersuinerit ikorfartuutaasinnaapput. Meeqqat oqaatsinik akornutillit sullinneqarnissaasa pilersaarusionerani amerlanertigut sulinermi logopæd-imik peqataatitsinissaq pisariaqartarsinnaavoq.

Killilimmik oqaatsitigut misilittagaqarneq

Oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqarnerit inunni – angerlarsimaffimminni peroriartornerminni, atuarfimmi, sunngiffimminnilu – oqaatsitigut ineriartornissamut periarfissaqarsimanngitsuni takuneqarsinnaasarpog.

Meeqqat oqaatsitigut avatangiiseralugu inuuffigisaat, oqalussinnaaleriartornerannut allassinnaanerlu sioqqullugu piginnaasassatigut ineriartornerannut aalajangiisuusarpog. Meeqqammi angerlarsimaffimminni oqaloqatigineqarluartartut, aammalu naapigiarneqarnikkut tapersersuutaasumik oqaloqatigineqartartut, oqaatsitigut piginnaasaqassutsimikkut sukkanerusumik inerisimallualertarpog.

Atuartut amerlasuut oqaatsinik paasinninnermik ajornartorsiuteqartut aatsaat akulliit alloriarfianni maluginiarneqalersarpog, tassaniami allatat ilinniagaat takinerulerlutillu ajornakusoornerulersarpog, atuartunullu allassinnaanermut piumasaqaatit annertusisarlutik.

Atuartut pineqartut atuartitsinermi atuagassat allatassallu siunertaannut naammassiuminaatsitsisarnertik ataatsimut ilisarnaatigaat. Matumani atuartut amerlasuut ajornartorsiutinik akuleriittunik ajornartorsiuteqarsinnaanerisa eqqumaffiginissaat pingaartuuvoq, tassa atuarniarnikkut allanniarnikkullu ajornartorsiutaat naqinnernik nipinngortitsisinnaanermik, utertarnermik aammalu oqaatsinik paasinninnermi piginnaasamikkut ajornartorsiuteqarnerannik peqquteqarsinnaammata. Aammattaaq inuusuttut inersimasullu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut akornanni oqaatsinik paasinninniarnikkut ajornartorsiuteqartoqartarpog.

Assersuutigalugu tamanna meeqqanut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut atuup-poq, ukioqatiminut sanilliullutik atuarfimmi atuarnermik killilimmik misilittaga-qarnertik peqqutigalugu oqaatsinik annikinnerusumik pigiliussisimasuni, aammalu allatanik allaatsimillu ikkannerusumik paasinnittartuni. Naqinnernik ilisarsisinnaan-ngitsut naqinnerit nipaannik katiterisinnaaneq oqaatsinillu utertarnikkut allassin-naaneq tunngaviusumik ajornartorsiutigisarpaat. Piffissap ingerlanerani naqin-nernik ilisarsisinnaannginerup kinguneri tunngaviusumik ajornartorsiutaasunit annertunerulersinnaapput.

s-e-q-i-n-n-e-r-p-o-q
= seqinnerpoq

Ilaliussat

1. Kommissoria
2. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ikiuutunik programminik kalaallisut oqaasertalinnik suliaqartoqarsinnaanerani nassuiaat.
 - 2.1 Nassuiaammut tapiliussa; Den tekniske foranalyse (qallunaatuinnaq).
3. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut kalaallisut misiligusiortoqarnissanut periarfissanik erseqqissaaniarluni qulaajaaneq.
 - 3.1 Qulaajaanermut tapiliussa; *Notat om hvorvidt der er muligt og realistisk at udvikle en grønlandsk ordblindetest* (qallunaatuinnaq).
4. KA-p isumaliutissiisummi innersuussutai.
5. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut nipaate.
6. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiutilinnut inatsisissatut sinaakkutaasinnaasut pillugit nalunaarusiaq naatsoq.
7. Piginnaanngorsaanissamut ilisimasanillu qaffassaanissamut nalunaarusiaq naatsoq.

Ilaliussaq 1. Kommissoria

Meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut ikiorserneqarnissaanut nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiornissamut kommissoria.

Tunuliaqutaa siunertaalu

lnatsisartut ukiaanerani ataatsimiinneranni immikkoortut UKA 2021/29, 47 aamma 73 ataatsikkut suliarineqarput. Immikkoortut imaraat:

- UKA 2021/29: Meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut ikiorsernissaannut nuna tamakkerlugu iliuusissamik pilersaarusiorneq.
- UKA 2021/47: Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ikiuutimik programimik kalaallisuumik suliaqartoqarnissaanut periarfissanik nassuiaasunik suliaqartoqassasoq.
- UKA 2021/73 Kalaallit oqaasii atorlugit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligummik ineriartortitsisoqarlunilu atortuulersitsisoqarnissaa.

lnatsisartut tamarmiullutik isumaqatigiissutigalugu akuersissutigaat meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut ikiorsernissaannut nuna tamakkerlugu iliuusissamik pilersaarusiortoqassasoq (UKA 2021/29). Naalakkersuit allannguutissatut siunnersuutaat, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ikiuutimik programimik kalaallisuumik suliaqartoqarsinnaanerani nassuiaammik suliaqartoqarnissaa (UKA 2021/47), kiisalu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut kalaallisuumik misiligusiortoqarnissaannut periarfissanik qulaajaasunik suliaqartoqarnissaa (UKA 2021/73) nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiarnut ilanngunneqassasut lnatsisartunit isumaqatigiissutigineqarlutik akuersissutigineqarput.

Kultureqarnermut, llinniartitaanermut llisimatusarnermut llageeqarnermullu Ataatsimiitsitaliap UKA 2021/29, 47 aamma 73-inut isumaliutissiisummi maluginiarpaat Naalakkersuisut immikkoortunut 47 aamma 73-imut allannguutissatut siunnersuutiminni siunnersuutit pingasut siunnersuummut ataatsimut ataatsimoortikkaat. Naalakkersuisut, immikkoortumi 73-imi siunnersuutaqqaartoq annertuumik allannguuteqartillugu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut kalaallisuumik misiligusiortoqarnissaa, "periarfissanik qulaajaasunngortippaat". Taanna nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik suliaqarnermut ilanngunneqarsinnaassaaq (UKA2021/29).

Ataatsimiitsitaliaq isumaliutissiisummi suliassaqarfimmut arlalinnik saqqummiusivoq siusinnerusukkut massakkullu iliuuserineqarsimasunik:

- GUX-imit misilittakkat nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut ilanngunneqartariaqarput.
- Atuarfimmi atuartut nukarliit tamarmik, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup nukarlerni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasunut misiligutai atorlugit, misissorneqarnissamut periarfissaqassapput. Taamaaliornikkut atuartut qassit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasut naatsorsorneqakannersinnaassammata, tamannalu aamma misiligummik pilersitsinissamut alloriarnerussammat.
- Ataatsimiitsitaliap inassutigaa, Naalakkersuisut ataatsimiitsitaliaq ilisimatissagaat ilinniartitsissutitut programimik GraphoGame-imik suliap ingerlaqqinneranik tassanngalu misilittakkat ilanngullugit.

Pingaarnertut oqaatigineqartuni ataatsimiitsitaliap ersarissarpaa, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligusior-toqarnissaa aningaasartuutunik amerlasuunik naleqassagaluartoq nukinginnartuusoq. Taamaattumik ataatsimiitsitaliap Naalakkersuisunut innersuussutigaa, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligusior-toqarnissaa sapinngisaq tamaat nukingersumik pingaartitsilluni suliaqartoqassa-soq. Tamatumani iliuusissatut pilersaarut aallaaviusaaq, taannami meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnermut aamma naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ikiuisussaammat. Tamatuma peqatigisaanik ataatsimiitsitaliap ersarissarpaa, atuarniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqartunut imaluunniit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suliniar-neq sukumiisuussasoq. Ataatsimiitsitaliaq isumaqarpoq, misiligusiornerup suliamik ilisimasaqarluarnermik aammalu suliarilluakkamik tunngaveqarluni suliarineqarnis-saa pingaarnarpaasoq.

Politikikkut suli ullormik aalajangiisoqanngilaq qaqugu meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut aamma atuarnermik allanner-millu ajornartorsiuteqartut ikiorsernissaannut nuna tamakkerlugu iliuusissaq saqqummissanersoq. Kultureqarnermut, Ilinniartitaanermut Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Ataatsimiitsitaliamit isumaqatigiissutigineqarluni isumaliutis-siissutit UKA2021/29, 47 aamma 73 piaartumik suliaralugit aallartinneqarnissaat inassutigineqarpoq.

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutip suliarinera Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup ataaniittumit Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmit suliarineqassaaq. Suliniummik aqutsineq Aqutsisoqarfimmi naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suliaaqqarfimmi sulisut suliarissavaat, aamma nalunaarusiaq "Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasut siusissukkat nassaaarisarnissaat, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik 2020" (suliniut pillugu nalunaarusiaq "Kalaallit Nunaanni atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut") ilaatigut nuna tamakkerlugu iliuusissamik pilersaarusiornermut tunngavigineqassaaq.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut pillugit nuna tamakkerlugu iliuusissamik pilersaarusiornermik suliaqarnera ingerlanneqassaaq konto 40.40.01-ip iluani.

Meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaangitsut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut pillugit nuna tamakkerlugu iliuusissanik pilersaarusiornermut siunertat pingaarnert

- Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaangitsut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut ikiutissaannut ersarissunik innersuussutitik iliuusissanillu takutitsissaaq. Nunap ilaani piffinnut nunalu tamakkerlugu innersuussutitik iliuusissanillu imaqaassaaq. Iliuusissatut pilersaarutit aamma imarissavai innersuussutigineqartut suliniutillu atortuulernissaannut aamma piffissaliussatut siunnersuutit.
- Innersuussutigineqartut nunami misilittagarineqalersut, kiisalu nunani tamalaani ilisimasat ilisimatusarnerillu tunngavigalugit, siunissami qaninnerusumi ungasinnerusumilu iliuusissanut sammiviliisuussapput.
- Innersuussutit suliaq ingerlaqqinnerani politikikkut aalajangiinernut tunngavigineqartunut ilaasassapput.
- Nuna tamakkerlugu meeqqat, inuusuttut inersimasullu akornanni naqinnernik ilisarsisinnaangitsut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunut iliuusissatut pilersaarut, suliaq ingerlaqqinnissaanut katersuuffiussaaq angusassanillu tikkuussissalluni. Tamatumani peqqutaavoq inuit naqinnernik ilisarsisinnaangitsut aamma atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut atukkamikkut sinaakkutaat pitsaanerulersinniarlugit, taamaalillutik inuit taamatut unamminartunik atugaqanngitsut assigalugit ilinniakkamik ingerlatsisinnaalerniassammata.

Styregruppi

Iliuusissamik pilersaarummik suliaqartussamik styregruppimik pilersitsisoqassaaq ima katiterneqarsimasumik:

- Ilinniartitaanermut, Kulturimut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik
- Meeqqanut, inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfik

Styregruppimut aalajangeeqataasinnaanani ilaassaaq:

Aqutsisoqarfiit Naalakkersuisoqarfiillu allat aalajangeeqataasinnaanatik pisariqassappat ilanngunneqarsinnaapput.

Styregruppip iliuusissatut pilersaarutit suliarineranut taassumalu siumut ingerlaneranut pingaarnertut aqutsisutut akisussaaffik tigummivaa, kiisalu kommissoriap aamma projektgruppiit suliaq ilassaatur tunniussarisaannut akuersisarneq. Styregruppip akisussaaffigaa:

- Kommissoriap naammassineqarnissaata qulakkeernissaa.
- Iliuusissatut pilersaarutit suliarinissaanut projektledelse peqatigalugu sinaakkusiinissaaq.

- Iliuusissatut pilersaarummut sinaakkutissanik aalajangiinerit, tassunga ilaallutik piffissaliussat, pitsaassuseq aamma isumalluutitut atugassat, kiisalu tamakkununga ingerlaavartumik iluarsiiinerit/allannguinerit.
- Suliamut ambassadøriuneq – attaveqarnermut iliuusissiortuunermikkut, imaappoq suliamut ersarissumik suliaqassapput, ingammik soorlu ataqaatigiissarisut/projektledelsip akuuffigisinnaanngisaannut.
- Soqutigisaqatigiit pingaarutillit tusaaneqarnissaannik aamma/imaluunniit tunniussaarnissaannik qulakkeerinninneq.
- Iliuusissatut pilersaarutip piumasarineqartunik naammassinnittuunissaa akuerisarnissaalu.
- Politikikkut aamma tunngaviusumik apeqqutini akisisarnissaq.
- Projektgruppi innersuussutaannik akuersineq.

Projektledelsi styregruppemut allatsitut atuutissaaq.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup pisortaata styregruppemut siulittaasuunissaa inissamineereerpoq.

Suliamik aqutsineq/Projektledelsi

Suliamik aqutsineq naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suliassaarfimmi aqutsisoqarfiup sulisuinit isumagineqassaaq, taakkunannga ataaseq suliamut aqutsisuussaaq. Projektledelsip nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut suliarissavaa, tassunga projektgruppi marluk ilanngussissapput. Projektledelsi pisariaqartitsineq naapertorlugu Aqutsisoqarfimmit imaluunniit avataaneersunit siunersieqateqarluni, taperseerqarluni imaluunniit siunnersorneqarsinnaavoq.

Suliamik aqutsineq ukuninnga inuttaqarpoq:

- Mette Larsen Lyberth, suliniummik aqutsisoq
- Karina Meincke, atuarfinni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut siunnersorti
- Rune Kristiansen, siammaanermut attaveqaatigiinnermullu siunnersorti

Suliniummik aqutsisut ingerlaavartumik suliassaata ilaatigut makkuupput:

- Pingaarnertut suliniummik aqutsineq.
- Ingerlaavartumik attaveqarnermut tunngasunik (oqaloqateqarnek, nalunaaruteqarnek il.il.) isumaqaatigiissuteqartarnek.
- Suliap ingerlanissaata qulakkeerana.
- Suliami eqimattat ataatsimiinnissaasa aamma atortut oqallisigineqarnissaasa piareersarneri.
- Suliffeqarfinnut ilisimasaqarfiusunut ilisimasat tunngavissat pisariaqartut pissarsiarineri.
- Projektgruppi pilersaarut malillugu sulinerannik aamma tunniussassanik tunniussinissaannik qulakkeerineq.
- Projektgruppi suliani killiffiini tamani siulersorneri.
- Ilisimasanik katersineq aamma ilisimasanik naleqquttunik ilanngussuineq.

- Iliuusissatut pilersaarummik ersarissaaneq taassuminngalu tapersiilluni oqaaseqartarnissaq
- Styregruppemik ikiuineq.

Projektgruppit

Projektgruppenik marlunnik pilersitsisoqassaaq, taakku suliaassanik assigiinngitsunik suliaqassapput nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut ilanngutasanik. Siunertaavoq projektgruppit namminneerlutik imminnullu pituttorsimanatik sulissasut. Projektgruppit ilaasortai toqqarneqassapput suliamik ilisimanninnerat aamma/imaluunniit sulineri misilittagaat annertuut tunuliaqutaralugit. Projektgruppit suliniummut aqutsisumut nalunaartassapput. Projektgruppit innersuusutaat styregruppimik akuerineqartassapput.

Projektledelsi pilersaarutitut nassuiaatinik projektgruppimut suliaqassapput, taakku imarissavaat eqimattat sulinissaanut sinaakkutit piumasaqaatillu nassuiarnerat.

Projektgruppet marluk pilersinneqassapput:

Projektgruppi 1 "Ikiuutit programmit kalaallisoortut":

Projektgruppi ikiuutit kalaallisut programiusussanik sanasoqarnissaanut periarfissat pillugit nassuiaammik suliaqassaaq. Projektgruppi kalaallisut programit ikiuutit sorliit ineriartortinneqartariaqarnersut, kiisalu aningaasatigut kingunissai aamma piffissaq tamatumunnga atugassaaq eqqarsaatigalugu pingaarnersiukkamik innersuussuteqassaaq. Nassuiaat nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut ilanngunneqassaaq. Gruppemut ukua ilaasortaassapput:

- Oqaasileriffimmiit aallartitat 2
- Digitalimik Sullissinermut Aqutsisoqarfimmiit aallartitaq 1
- Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmiit aallartitaq 1

Projektgruppi 2 "Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut kalaallisut misiligut":

Projektgruppi naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik kalaallisuumik ineriartortitsinissamut periarfissamik qulaajaanissaq suliarissavaa. Qulaajaanermi ilanngunneqassaaq naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik ineriartortitsinissaq pisinnaanersoq piviusorsiortuunersorlu, kiisalu aningaasatigut kingunerisassai aamma tamatumunnga piffissaq atorneqartussaaq (kalaallisut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik ineriartortitsinerup aallartinnginnerani, suliniutissatut pisariaqarsinnaasut piffissaq eqqarsaatigalugu aningaasatigullu kingunerisinnaasai ilanngullugit). Qulaajaaneq nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummut ilanngunneqassaaq. Gruppemut ilaasortassat:

- MISI-miit aallartitaq 1
- Kalaallit Nunaanni aamma Danmarkimi atuarnermut ilisimatusartut
- Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmiit aallartitat 2

Følgegruppi

Følgegruppimik pilersitsisoqassaaq, siunertamut isumaliutiginneqataasussamik kiisalu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutip suliarineqarnerani erseqqis-sunik ilanngussisartussanik. Naatsorsuutigineqarpoq ilaatigut følgegruppi iliuusis-satut pilersaarut allaganngorlugu missingersuummut siullermut atuaaqataassasoq. Suliamut malinnaasussatut makku siunnersuutaapput:

- GUX-imit aallartitaq 1
- Ilisimatusarfik/Institut for Læringimit aallartitaq 1
- Tilioq-mit aallartitaq 1
- Inunnik Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut naalakkersuisoqarfik sinnerlugu aallartitaq 1
- Kommunit sinnerlugit aallartitaq 1
- Aqqut – Nuna tamakkerlugu ilitersuisarfik

Aningaasatigut kingunerisassat

Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutip suliarinera llinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmu – llinniartitaanermut, Kulturimut, Timersornermut Ilageeqar-nermullu Naalakkersuisoqarfiup ataaniittumut – pitunneqassaaq. Aqutsisoqarfiup iliuusissatut pilersaarummik suliaqarnera sinaakkuserneqassaaq konto 40.40 01-ip iluani – tamanna peqqutigalugu pisariaqarpoq aqutsisoqarfiup sulisut marluk suliniummut annertuumut suliaqartilissagai.

Sulisunut marlunnut akissarsianut aningaasartuutit saniatigut aqutsisoqarfiup naatsorsuutigaa suliniummut aningaasanik amerlanerusunik immikkoortitsisoqar-nissaa, ilaatigut avataaniit siunnersortinut, paasisassarsiorluni angalasinnaanernut aamma ataatsimiinnernut, nutserinernut, grafikerimullu atorineqartussanik.

Piffissamut sulinissamullu piffissaliussaq

PIFFISSAQ	SULIASSAT
Ukiaq 2023	Gruppi pilersinneqassapput
Ukiaq 2023	Suliaq aallartinneqassaaq aamma følgegruppi ilisimatinneqassaaq
Upernaaq 2024	Projektgruppi innersuussutaat siulliit styregruppemut følgegruppimullu tunniunneqassapput akuerisassanngorlugit imaluunniit oqaloqatigiissutissanngorlugit
Upernaaq/ Aasaq 2024	Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutitut siunnersuutip tulluarsarnera iluarsaanneralu
Ukiaq 2024	Tusarniaaneq aamma ataatsimeeqattaarnee styregruppeni, projektgruppini følgegruppini
Ukioq 2024	Nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummik siunnersuut inaarutaasumik aalajangiinissamut tunngaviusussaq Naalakkersuisunut tunniunneqassaaq

Ilaliussaq 2. Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut ikiutininik programminik kalaallisut oqaasertalinnik suliaqartoqarsinnaanerani nassuiaat

Kommissoria naapertorlugu projektgruppi 1 programminik ikiutissanik kalaallisut oqaasertalinnik ineriartortitsinissamut periarfissamik nassuiaateqassaaq. Projektgruppi ikiutit kalaallisut oqaasertallit sorliit pingaarnertullugit ineriartortinneqassanersut innersuussutigissavai, kiisalu aningaasatigut kingunerissaat piffissarlu atorineqartussaq ilanngullugit.

Inatsisartut oqallinneranni aalajangiussassamullu siunnersuummi takuneqarsinnaangilaq, programmit sorpiaat ineriartortinneqartussatut kissaataanersut. Oqallinnermiilli paasinarpoq atuarnermut allannermullu teknologiit eqqarsaatigineqartut, inuit atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit ikorfartuutigisinnaasaat.

Projektgruppi november 2023-imi pilersinneqarpoq ukuninngalu ilaasortaqaarluni:

- Beatrine Heilmann, Oqaasileriffimmi immikkoortortami pisortaaneq.
- Per Langgård, Oqaasileriffimmi siunnersortaaneq.
- Avijâja Mouradi, Digitalinngortitsinermut Aqutsisoqarfimmi immikkoortortami pisortaq.
- Rune Kristiansen, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmi siammaanermut attaveqatigiinnermullu skolekonsulenti.

Oqaatigineqassaaq projektgruppikkut ilaasortanik marlunnik ikiliniuummata, Avijâja Mouradi aqutsisunut nuunikuummat Per Langgårdilu soraarninngornikummat.

Nassuiaammik suliaqarneq paasissutissanik misissueqqissaarnermik tunngaveqarpoq nunatsinnilu pissutsinik aallaaveqarluni, tassani programmit ikiutit suleriaat-sillu suut Kalaalit Nunaannut tulluarsarneqarnerusinnaanersut projektgruppikkut misissorpaat.

Killiffik 1: Misissueqqaarnerit

Projektgruppikkut sulileqqaarnerminni nunatsinni Nunanilu Avannarlerni oqaatsinut teknologiit misissorpaat. Misissuinerimikkut takuniarpaat teknologiit sorliit Kalaallit Nunaanni tulluarsassallugit piviusorsiortuunersoq, kiisalu projektinut ineriartortitassanut isumassarsiorumapput.

Immikkoortumi tassani oqaatsinik teknologiit ilaat sorleq amerlanerilluunniit nunatsinnut ineriartortinneqarneranni tulluarsarneqarneranniluunniit suut eqqu-maffigineqassanersut projektgruppip paasisaqarfigilluarpaa. Inassuteqaatit taakkua iluusissamut pilersaarummi naggataajusumik inassuteqaatigineqartus-satut paasineqassanngillat, tassaappulli projektgruppip misissueqqaarnerannut nassuiaatit.

Kalaallit Nunaanni atuarnermut allannermullu atortussiat pigineqartut

Oqaasileriffik Kalaallit Nunaanni oqaatsinut teknologiimik sallerisaalluni ineriartortitsivoq, taamaattumillu oqaatsinut ikiuutinik peqarpoq, akeqanngitsumik pissarsiarineqarsinnaasunik. Atuarnermi allannermilu teknologiit ilaatigut ukua ineriartortinneqarsimapput:

- Programmi atuffat *Martha*.
- Taanikkaarinernut misissuut *Kukkuniaat*.
- Ordbogit.
- Nutserissut, *Nutserut*.

Taakkua saniatigut Oqaasileriffiup programmi oqaatsinik siunnersuisartoq grammatikkimillu misissuisartoq suliniutigalugit ingerlappai.

Nutaarsiassaqaarfiup Sermitsiaq AG-ip kalaallisuumiit qallunaatuumut illua-tunganullu nutserut, akuersissuteqarluni atorneqartoq, ineriartortinnikuuaa.

Atuarnermik ilikkagaqarluni ilinniut allanngorarfiusartoq, GraphoGame, finlandermiut programmerivaat, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqaarfiup kalaallisuu-ngortisimasaa. Pinnguaat, atualerlaanut sammitinneqartoq, januar 2022-imi tamanut atugassanngortinneqarpoq. Programmi akuersissuteqarluni atugaavoq.

Nunani Avannarlerni atuarnermut allannermullu teknologiit ullumikkut pigineqartut

Projektgruppikkut immikkut ilisimasalinnik Savalimmiuneersunik, Danmarkimeersunik, Finlandimeersunik Estlandimeersunillu ataatsimeeqateqartarput, maannak-kut atugaasut nalilersorumallugit suleqatigisinnaasanillu ujartuillutik. Tamatumani siunertarineqarpoq atuarnermut allannermullu teknologiit suut ineriartortinneqar-simanersut atorneqarnersullu, aammalu teknologiit taama ittut Kalaallit Nunaan-nut tulluarsarneqarsinnaanersut ineriartortinneqarsinnaanersullu. Oqaatsinut teknologiit assigiinngitsut atorneqarput, soorlu oqalunermik ilisarsisinnaassut, IntoWords allallu atuarnermut allannermullu programmit ikorfartuutaasut.

Projektgruppikkut teknologiiinut nalimmatsissutaasunut (kompenserende) innersuussutigigallagaat

Projektgruppi 1-ikkut aallaqqaataasumik oqaatsinut teknologiiinik misissueqqaarsimapput, taakkua immikkoortuni tullerni eqqartorneqassapput. Projektgruppi 1-kkut teknologiit ukua ikorfartuutaasinnaasutut inassuteqaatigigallarpaat:

- Pasitsaassiniutit digitaliseererneqarnerat.
- AiRO.
- Oqalunnermik ilisarsiniut AI-mik tunngaveqartoq.

Suliat annertullutillu pisariummata it-projektimut aqutsisunik avataaneersunik, teknikkikkut misissueqqaartinneqartussanik, pissarsinissaq pisariaqarsimavoq. Taamaaliortoqarpoq nassuiaammik suliaq aammalu iliuusissatut pilersaarummi inassuteqaatit pitsaassusilerumallugit, takuuk imm. 1.6.2 "Immikkoortoq 2: Teknikkikkut misissueqqaarneq".

Misissueqqaarnerup ingerlanerani projektilerisut AI-oqalunnermik ilisarsiniutinik arlariinnik assigiinngitsunik neqerooruteqarfigineqarput. Neqeroorutit taakkua it-projektimik aqutsisut avataaneersut inassuteqaateqarfigissavaat.

Nukarlerni sakkut pasitsaassiniutit Digitaliseererneqarnerat:

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik ukiuni arlaqartuni nukarlerni pasitsaassiniutit maannakkut atorineqartut digitaliseererneqarnissaat pilersaarutigisimavaa. Kissaatigineqartoq taanna projektimik aqutsisunit inassuteqaataatut ilanngunneqarpoq, projektgruppi inassuteqaataata siuliani taaneqartut avataatigut. Misiligitinik digitaliseeriinerup allaffissorluni sulineq oqilisassavaa aammalu atuarnermut naleqqiussiffinnik, piffissap ingerlanerani allanngortartunik, ingerlaavartumik nutarterisarnissaq periarfissaqalersillugu. Taakkua saniatigut digitaliseeriinikkut KA'p pasitsaassiniutit atorlugit misiligitinik ingerlatsisoqartarnissaanik kissaataa piviusunngortinneqarsinnaavoq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup atuarnermut misiligitinik atuutsitsinialernermini paasivaa, misiligitit assigiinngitsumik atorineqartartut, naak pitsaasumik kursusertitsisoqartareeraluartoq ilisarititsisoqartareeraluartorlu.

AiRO:

AiRO (Meeqqat allanialernerminnut ikorfartuutaat, atuarnermut ikorfartuutitaqartoq, pisinnaasanut tulluarsartartoq it-millu tunngaveqartoq – meeqqanut naqinnernik ilisarsinnaanngitsunngorsinnaasunut siusissukkut suliniut) qallunaat oqaatsinik ilisimatusartut ineriartortitaraat. Iluaqutaaneramik misissuinerit takutippaat, atortoq taanna atuartut siusissukkut taanikkuutaarilersarnerannut pitsaasumik sunniuteqartartoq.

Kalaallit Nunaanni ilikkagaqarniarnermut pinnguaat, GraphoGame, kalaallit meeqqat atuarii amerlasuuni suli atorineqartoq, pitsaasumik misilittagaqarfigilluarneqarpoq. GraphoGame-p meeqqat atuarnissaannik ilinniartittarpai, AiRO-llu meeqqat allannissaannik ilinniartittarlugit.

AiRo-mik ineriartortitsisut Ilinniartitaanermilu Aqutsisoqarfimmi suliniummik aqutsisut isumaqarput, atortussiat pigineqareersut atuffassissummi Marthameersut ilinniarnermullu pinnguaammi GraphoGame-imeersut katigunneqarnissaat periarfissaqarluarsinnaasoq. Suliaq taanna tamatuma kingorna IT-projektimik aqutsisunut Ilik-meersunut tunniunneqarpoq, Ilik-ullu AiRO-p Kalaallit Nunaanni tulluarsarneqarsinnaaneranut periarfissat misissorpai, takuuk ilaliussa 2.

Oqalunnermik ilisarsiniut AI-mik tunngaveqartoq:

Oqalunnermik ilisarsiniarneq (oqalunneq allatanngorlugu) teknologiiuvoq, qarasaasiap inuup oqalunneranik paasinnillunilu allatannguiffigisartagaa. Teknologiiuvoq pingaaruteqartoq, atuartunik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik allannikkut piginnaasaminnik pitsanngortitsiniarnerannut ikiuutaasinnaasoq. Oqalunnermik ilisarsisarneq AI-mik tunngaveqartoq taamaallaat atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allannikkut piginnaasaannik pitsanngortitsiniarnermut iluaqutaanissaminut periarfissiiginnanngilaq, ungasinnerusorli eqqarsaatigalugu inuiaqatigiinnut tamarmiusunut inuussutissarsiuteqartunullu aamma iluaqutaasussaavoq. Taamaatumik oqaatsinik teknologiip iluani ikiuutaasussaavoq pingaaruteqartoq, sivitsortumik inuiaqatigiinni kalaallini ujartugaasimasoq.

Killiffik 2: Teknikkikkut misissueqqaarneq

Teknikkikkut misissueqqaarnermi ilaatigut allannermut atuarnermullu atortussianut digitaliusunut piumasaqaatit misissorneqarput. Tamatuma saniatigut ineriartortitsinnaanermut ingerlatsisinnaanermut kiisalu piffissamut aningaasartuutissanullu missingersuutit eqqarsaatigalugit apeqqutit akissutissarsineqarput, tassanilu ineriartortitsisinnaanerup periarfissaanera erseqqissarneqarluni (ilaliussa 2).

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup isumasioqatigiisitsinerani oqaatigineqarpoq, ikiuutit kalaallisuinnaq suliaasut kisimik amigaatigineqanngitsut, kisiannili aamma oqaatsini atuartitsissutini allani, soorlu qallunaat tuluillu oqaasiini pisariaqartineqartut oqaatigineqarpoq. Peqataasut arlaqartut oqaatigaat ikiuut digitaliusoq IntoWords, atuisut atuarniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqartut ikiornissaannut suliaasoq, pitsaasunik misilittagaqarfigalugu.

Ataatsimut isigalugu oqaatigineqarsinnaavoq inassuteqaatit, sulileqqaarnermiit ullumikkumut suliaasut, allanngorsimasut. Inassuteqaatit taakkua naggataatigut inassuteqaatissanut aallaqqaatitut isigineqassapput, allannguuteqarnerannullu peqqutaapput siuliani taakkartorneqartut aammalu Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup suliamut tassunga tunngatillugu paasinninnera.

Teknikkikkut misissueqqaarnermi teknologiit oqaatsinut ikorfartuutit uku innersuussutaapput:

- IntoWords.
- AiRO, ilisimatusarnermi suleqatigiinnerit aqqutigalugit.
- Oqalunnermik ilisarsiniut, ilisimatusarnermi projektini peqataanikkut.

IntoWords:

IntoWords tassaavoq it-kkut atortut nalimmatsissutaasut, naqinnernik ilisarsisinaanngitsunik imaluunniit allat atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartunik pilertortumik oqinnerpaamillu oqilisaassisinnaasut. Ullumikkut IntoWord kalaallit oqaasiinik ilaqanngilaq, Oqaasileriffiulli teknologiit pigeriigaasa ilanngunnissaat ajornartuusariaqanngilaq.

Programmi ingerlaannartumik allamiut oqaasiini atorneqalersinnaavoq atuartississutinilu ilinniutunik qallunaatut tuluttullu oqaaseqarfiusuni. Taamaattumik ingerlaannartumik taakkunani iluaqutigineqalersinnaavoq, kingusinnerusukkullu kalaallit oqaasii piareerpata ilanngunneqarsinnaassallutik.

IntoWords-ip makkua imarivai:

- Oqalunnermut syntese, highlight-funktionitalik.
- Atuarnissaq siunertaralugu atuinissamik inissiineq.
- OCR-scanneri (allatat assillu tamarmik atuarneqarsinnaapput).
- Ordbogitaqarpoq.
- Allannerup ingerlanerani atuarneq.
- Oqaatsinut siunnersuutit.
- Oqaatsimut tulluuttumut siunnersuuteqarneq (oqaatsimik siumut oqaatiginnissinnaaneq).
- Utertarnermut ikiuut.

AiRO, ilisimatusaqatigiinnut suleqataaneq aqutigalugu:

AiRO qallunaat oqaatsinik ilisimatusartut ineriartortitaraat. Iluaqutaassusaanik misissuinerup takutippaa, atortoq taanna atuartut siusissukkut allannermi uter-tanerannut pitsaasumik sunniuteqartartoq. Misissueqqaarnerni oqalunnermut syntesip Marthap ilikkariartornermullu pinnguaatip GraphoGame-p atortui pigineqartut ilanngunnissaannut periarfissaqartoq paasineqarpoq. Taamaattorli sulii ilisimaneqanngilaq fil-it nipinik imaqtartut Martha-meersut AiRO-p kalaallisut atorsinnaasunngorlugu ineriartortinneqarnerani atorsinnaanersut (ilaliussaq 2, 5.1).

Taarsiullugu siunnersuutigineqarpoq suleqatigiilluni ilisimatusarnissaq isumaqatigiissutaassasoq. Suleqatigiinneq taanna immikkoortunut tulleriittunut marlunnut immikkoortinneqassaaq. Immikkoortumi 1-mi *proof of concept* sammineqassaaq, immikkoortumilu 2-mi suleqatigiinnerup ingerlaannarnissaa isumaqatigiissutaassappat programmi pimoorullugu ineriartortinneqassasoq. Ilisimatusarnikkut suleqatigiinnermi Kalaallit Nunaanni ilaatigut didaktik atorlugu ilikkariartortitsinnermi, ilinniagaqarnerup iluani aammalu kalaallit oqaasiinik, oqaasiisa nipaannik (fonetik) nipinillu oqaasinngortitsisarnerannik (syntese) piginnaasaqartunik sulisoqarnissaa pisariaqartinneqassaaq.

Oqalunnermik ilisarsiniut, ilisimatusarnermi projektini peqataanikkut:

Ilik-up nalilerpaa oqalunnermik ilisarsiniutip kalaallisut oqaasertallip atuisussaasa qanoq amerlatigineri sulii misissorluarneqarsimanngitsoq aammalu taassuminnga ineriartortitsineq akisuallaarlunilu nalorninarloqarpallaartoq. Naak imminut akilersinnaanissaanik tunngaveqarluni isumaqatigiittoqassagaluarpalluunniit aningaasat atorlugu taamaaqataannik pitsaassuseqarlualartumik suliamik atorsinnaassuseqartumik pissarsinissaq qularnaarneqarsinnaanngilaq. Taamaattumik Ilik-up inassutigivaa oqalunnermik ilisarsiniut ataaseq arlaqartulluunniit kalaallisut oqaasertallit ineriartortinnissaannut ilisimatuussutsikkut projektini / suleqatigiinnermi peqataasoqarnissaa.

Ullumikkut Oqaasileriffik Findlandimiut ilisimatuussutsikkut suliaanni ataatsimi peqataavoq. Siunertarineqartut ilagivaat oqalunnermik ilisarsiniummik kalaallisut oqaasertalimmik ineriartortitsisoqarnissaa. Suliniutip taassuma ukiuni 4-5-ini sivilissuseqarnissaa ilimagineqarpoq. Taassuma saniatigut Oqaasileriffik qallunaat ilisimatusarnikkut projektianik, ISRAMT-imik, ingerlatsisunik oqaloqateqartarpoq, ukiunik pingasunik sivilissuseqartussatut naatsorsuutigineqartumi. Tassani siunertarineqarpoq kalaallit oqaasiiniit qallunaat oqaasiinut – illuatungaannullu – maskiina atorlugu nutserisarnerup pitsaanerulernissaanut periut-sinik ineriartortitsinissaq, kiisalu oqalunneq pillugu paasissutissanik katersinissaq, oqalunnermik ilisarsinnaanermut periutsit pitsaanerulersikkumallugit. Ilisimatusarnikkut projektini taakkunani marlunni atortut periutsillu open source-iusut ineriartortinneqarput (ilaliussaq 2, immikkoortoq 4).

Ilaliussaq 2.1 Den tekniske foranalyse (qallunaatuinnaq)

Dysleksi

- FASE 1: EN TEKNISK FORANALYSE

ILIK KONSULENTFIRMA 11. NOVEMBER 2024

Forfatter: Maren Granlien og Thi Merite Le

Indholdsfortegnelse

1	Baggrund for rapporten.....	2
2	Opbygning af rapporten.....	3
2.1	Baggrund for rapporten og ilik's vurdering samt anbefalinger	3
3	Digital grønlandsk ordblindetest og digitalisering af screeningsværktøjer.....	4
3.1	Grønlandsk ordblindetest	4
3.1.1	Funktioner.....	6
3.1.2	Integrationer	6
3.1.3	Genkendelse af nonsensord.....	6
3.2	Digitalisering af screeningsværktøjer.....	7
3.2.1	Justeringer i screeningsværktøjer	8
3.3	Udvikling af samlet løsning til screening og ordblindetest	8
3.3.1	Tilgang til udvikling.....	8
3.4	Persondataloven.....	9
3.5	Drift og support set-up.....	9
3.6	Implementering.....	10
3.7	Delkonklusion.....	10
4	Grønlandsk talegenkendelse.....	10
4.1	Kommerciel udvikling af tale til tekst.....	11
4.2	Deltagelse i forskningsprojekter med talegenkendelse	12
4.3	Delkonklusion.....	12
5	Læse- og skriveteknologier	12
5.1	AiRo – grønlandsk versionering	13
5.2	IntoWords og AppWriter.....	14
5.2.1	Krav til udvikling af grønlandsk til IntroWords eller AppWriter	16
5.3	Delkonklusion.....	17
6	Samlet konklusion samt overblik over pris og tid	19

1 Baggrund for rapporten

I første udkast af National handlingsplan for at afhjælpe læse- og skrivevanskeligheder hos børn, unge og voksne har Uddannelsesstyrelsen udarbejdet en forundersøgelse af forskellige læse- og skriveteknologier og afdækning af konkrete løsningsmuligheder¹. Dette arbejde har medført et miniudbud på eksterne it-projektledere til en teknisk foranalyse af projektgruppernes prioriterede læse- og skriveteknologier: 1. digital grønlandsk ordblindetest, 2. talegenkendelse, 3. AiRO og 4. digitalisering af Uddannelsesstyrelsens screeningsværktøjer. ilik konsulentfirma er blevet valgt som eksterne it-projektledere. ilik konsulentfirmas opgave er at vurdere projektgruppernes prioriteringer ud fra et it-projektmæssigt perspektiv med fokus på bl.a. udviklingstid, krav til nødvendige sproglige og tekniske ressourcer, potentielle leverandører og eventuel tilbudsindhentning samt driftsaspekter.

På baggrund af input fra Uddannelsesstyrelsens arbejdsseminar om lovgivning vedrørende ordblindhed har styrelsen valgt, at der også skal udarbejdes en teknisk foranalyse af IntroWords og AppWriter. En teknisk foranalyse af disse to læse- og skriveteknologier indgår derfor også i denne rapport.

Nedenstående er nogle love og bekendtgørelser, der kan have betydning for arbejdet med læse- og skriveteknologier:

- [Inatsisartutlov om støtte til personer med handicap nr. 13 12. juni 2019](#)
- [Selvstyrets lovbekendtgørelse af Inatsisartutlov om støtte til personer med handicap nr. 7 1. juni 2022](#)
- [Bekendtgørelse af FN-konvention af 13. december 2006 om rettigheder for personer med handicap nr. 20 15. november 2017](#)
- [Anordning om ikrafttræden for Grønland af lov om behandling af personoplysninger nr. 1238 14. oktober 2016](#)
- [Bekendtgørelse om sikkerhedsforanstaltninger til beskyttelse af personoplysninger, som behandles for den offentlige forvaltning i Grønland nr. 1404 29. november 2016](#)
- [Inatsisartutlov om arkivvæsen nr. 5 3. juni 2015](#)
- [Selvstyrets lovbekendtgørelse af Inatsisartutlov om arkivvæsen nr. 3 4. februar 2020](#)
- [Inatsisartutlov om folkeskolen nr. 15 3. december 2012](#)
- [Selvstyrets bekendtgørelse om specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand i folkeskolen nr. 21 8. december 2017](#)

Ordblindhed er i en grønlandsk kontekst et handicap og dermed en helbredsoplysning. Lovgivning på kultur- og fritidsområdet, arbejdsmarkedsområdet og sundhedsområdet kan også have betydning samt andre love på uddannelsesområdet.

¹ Dokumentet: Følgegruppe - Status på udarbejdelse af national handlingsplan for at afhjælpe ordblindhed og læse

2 Opbygning af rapporten

Rapporten er opdelt i afsnit, som forholder sig til de læse- og skriveteknologier, som Uddannelsesstyrelsens har bestilt en teknisk foranalyse af herunder: en digital grønlandsk ordblindetest og digitalisering af Uddannelsesstyrelsens screeningsværktøjer, en grønlandsk talegenkendelse og læse- og skriveteknologier. Der er et afsluttende afsnit med et overblik over estimater for pris og tid for de forskellige projekter.

2.1 Baggrund for rapporten og ilik's vurdering samt anbefalinger

Rapporten og ilik's vurdering samt anbefalinger er baseret på inddragelse og sparring med en række nøglepersoner, organisationer og virksomheder.

For at få indsigt i eksisterende it-systemer og arkitektur på uddannelsesområdet har vi været i dialog med Janus Chemnitz Kleist fra Uddannelsesstyrelsen. Janus' viden på området har bidraget til vores vurdering og anbefalinger i forhold til integration af relevante systemer og tekniske krav for en digital grønlandsk ordblindetest samt digitalisering af Uddannelsesstyrelsens screeningsværktøjer. Yderligere har vores kontakt til et it-firma vedrørende udvikling og pris af en digital grønlandsk ordblindetest samt digitalisering af Uddannelsesstyrelsens screeningsværktøjer dannet baggrund for vurdering af tid- og prisestimat for dette projekt. Og for at få indsigt i selve screeningsværktøjerne og nuværende praksis samt testsituationen har Mette Larsen Lyberth og Karina Meincke bidraget til indsigt i setuppet.

Vedrørende en grønlandsk talegenkendelse har Beatrine Heilmann, Tino Didriksen og Per Langgård fra Oqaasileriffik givet indsigt i et finsk forskningssamarbejde og eksisterende projekter de arbejder på, og hvilke fordele og ulemper de er opmærksomme på i forhold til en kommerciel udviklet talegenkendelse sammenlignet med en talegenkendelse fremkommet igennem et forskningsprojekt. Yderligere har Sif Bernstorff Lehmann, antropolog ved Alexandra instituttet, henvendt sig omkring et dansk forskningsprojekt vedrørende en grønlandsk talegenkendelse.

I forhold til læse- og skriveteknologier har Anna Ljundal fra Ordblindeforeningen i Danmark udarbejdet en faglig vurdering af AiRo, som er videreformidlet til Uddannelsesstyrelsen. Stine Fuglsang Engmose, lektor og Ph.d. ved Læreruddannelsen Absalon Professionshøjskolen, og Peter Juel Henriksen, seniorforsker hos Dansk Sprognævn, er blevet involveret i forhold til AiRo som forskningsprojekt, versionering til grønlandsk samt tid- og prisestimat. Yderligere har Tino Didriksens og Per Langgårds fra Oqaasileriffik bidraget med faglige input til, hvorvidt lydfileerne til tekst-til-tale-systemet Martha lever op til kravene for en fonetisk stemme til AiRo. Stines, Peters, Tinos og Pers viden og input danner tilsammen baggrund for ilik's vurdering og anbefaling af AiRo.

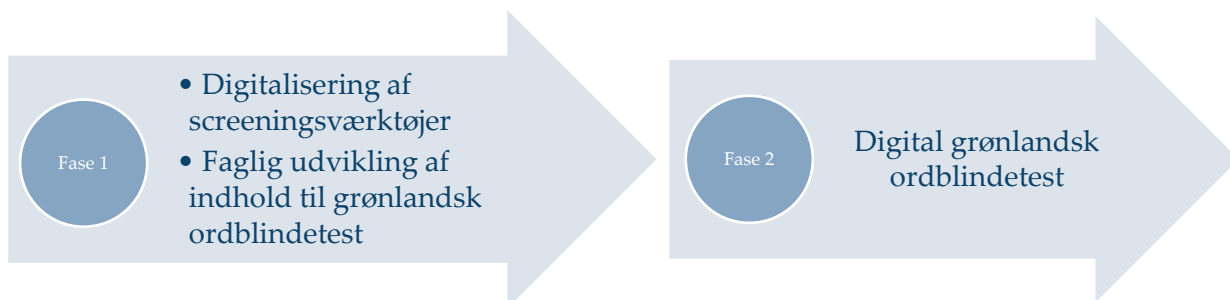
Med hensyn til læse- og skriveteknologierne IntroWords og AppWriter er der blevet afholdt møder med Vitec MV og WizKids. Der har været en løbende dialog og input fra Vitec MV med hensyn til pris- og tidsestimat samt erfaringer fra lignende projekter i forhold til at udvikle et nyt sprog til IntroWords. Yderligere har Tino Didriksen fra Oqaasileriffik givet faglig sparring på, hvilke eksisterende læse- og skriveteknologier Oqaasileriffik råder over, samt hvilke der er undervejs eller skal udvikles, for at IntroWords eller AppWriter kan udvikles 1-1 med alle funktioner i deres danske version til en grønlandsk version.

3 Digital grønlandsk ordblindetest og digitalisering af screeningsværktøjer

Projektgruppe 2 har belyst mulighederne for udarbejdelse af en grønlandsk sproget ordblindetest. Denne tekniske foranalyse vil se på mulighederne for at digitalisere en sådan test. Hertil kommer Uddannelsesstyrelsen ønske om at digitalisere de allerede eksisterende screenings værktøjer. Digitalisering af eksisterende screeningsværktøjer skal forstås som at digitalisere papirmaterialerne og ikke både materialer og selve test situationen.

Det faglige indhold er allerede udviklet for screeningsværktøjerne. Samtidigt minder opgavetyperne fra screeningsværktøjerne om de opgavetyper, der har været drøftet i forbindelse med en faglig udvikling af en digital grønlandsk ordblindetest. Dette betyder, at de tekniske og udviklingsmæssige krav er meget ens. Der vil altså være overlap med hensyn til funktioner, brugerstyring, administration, roller, log-in mm. Det betyder, at den tekniske udvikling og it-arkitekturen vedrørende digitalisering af screeningsværktøjerne i et betydeligt omfang vil kunne genbruges og overføres til den tekniske udvikling af en digital grønlandsk ordblindetest. ilik konsulentfirma foreslår derfor, at en digital grønlandsk ordblindetest og screeningsværktøjer udvikles som to dele i et samlet system. Vores forslag er derfor at gribe det overordnet an i et samlet projekt med minimum 3 delprojekter. Et delprojekt for digitalisering af screeningsværktøjer, et for den faglige udvikling af ordblindetesten, et for digitalisering af ordblindetesten. Dette giver to naturlige faser, som er illustreret forsimplet i figur 1.

Figur 1: Forsimplet illustration af udviklingsfaser for en digital grønlandsk ordblindetest og digitalisering af screeningsværktøjer

3.1 Grønlandsk ordblindetest

I Uddannelsesstyrelsens forundersøgelse af forskellige læse- og skriveteknologier og afdækning af konkrete løsningsmuligheder, blev der udarbejdet et tids- og omkostningsestimat for udviklingen af en digital grønlandsk ordblindetest. Holger Juul lektor fra Center for Læseforskning, Københavns Universitet estimerede den faglige og tekniske udvikling til 2 år. Og Uddannelsesstyrelsen forventer, at udvikling, implementering og drift af det faglige indhold af en digital grønlandsk ordblindetest vil koste ca. 10. mio. kr.

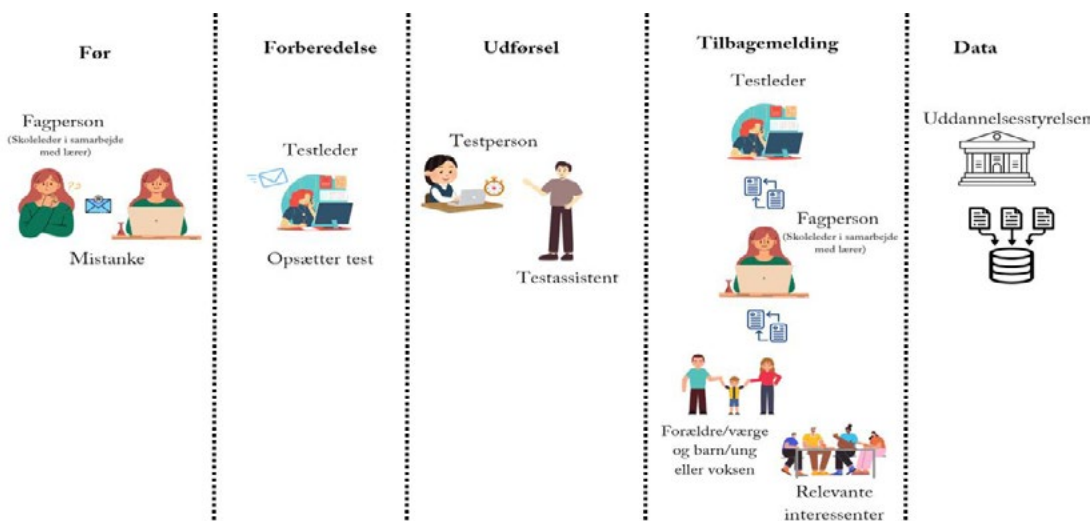
ilik har ikke kompetencer til at vurdere, hvad den faglige udvikling af testen kræver ej heller det faglige drift og support set-up. Men vi vil i denne tekniske foranalyse vurdere den tekniske udvikling, implementering og drift set i sammenhæng med digitalisering af screeningsværktøjer.

For at digitalisere en grønlandsk ordblindetest kræver det faglig udvikling af opgavetyper og konkrete opgaver samt afprøvning og udpegning af scoregrænser. Dette materiale skal udvikles med henblik på, at det skal være digitalt, og det skal besluttes, hvor meget af testsituationen som skal foregå digitalt. Udover selve testen skal der udtænkes og udvikles et set-up til administration, brugerstyring, rapportering og datahåndtering.

I forbindelse med udførelse af en digital grønlandsk ordblindetest har vi identificeret nogle faser og roller, som har betydning for udviklingen. Rollerne er et forslag og skal ikke ses som det endelige. Men der vil være en række forskellige roller og brugssituationer som skal understøttes i systemet. Den helt præcise definering vil komme i krav- og udviklingsforløbet. Men i dette stadie giver dette en ide om funktionalitet og kompleksitet og dermed pris.

Overordnede roller og brugssituationer for en digital grønlandsk ordblindetest kan illustreres som nedenstående figur 2.

Figur 2: Faser og roller i en digital grønlandsk ordblindetest

Før testen og forberedelsen: en fagperson vurderer, at en person har brug for at blive testet. Testlederen får besked og opretter testen i systemet baseret på personens CPR-nummer.

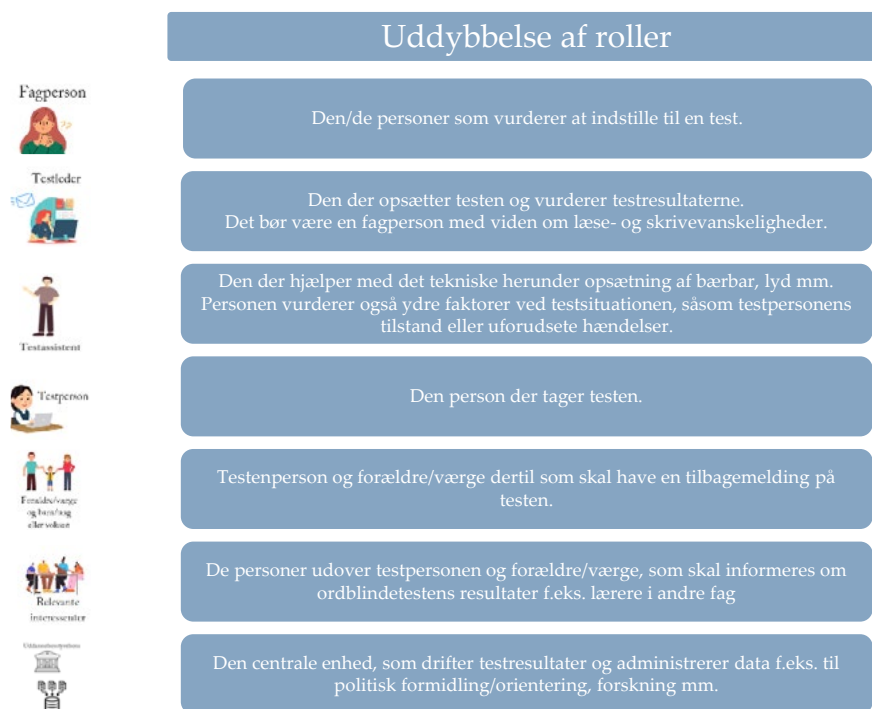
Under testen (udførslen): Testpersonen logger ind med uni-login (for elever) eller mit-id (hvis man ikke under uddannelse). En testassistent er til stede, enten fysisk eller online, for at hjælpe med praktiske udfordringer som at bruge head-set, holde styr på tiden (systemet har indbyggede tidsgrænser) og berolige personen under testen.

Efter testen (tilbage melding og data): En fagperson gennemgår testresultaterne, inklusive eventuelle optagelser af lyd og testsituationen. Fagpersonen vurderer resultaternes gyldighed og giver tilbage melding til den, der indstillede testen, samt til testpersonen, deres forældre/værge og andre relevante interessenter jf. samtykke. Disse tilbage meldinger skal forventeligt følges op af en handlingsplan mv., og det skal afklares, om tilbage meldingen skal ske via systemet, e-boks, telefon, videomøde osv. Herefter gemmes data i

systemets database, og Uddannelsesstyrelsen kan tilgå data til at foretage analyser og rapporter, fx om ordblindhed fordelt på lokation, alder, køn osv.

I en digital grønlandsk ordblindetest er der forskellige roller og for at sikre forståelsen af rollerne, er de beskrevet i figur 3.

Figur 3: Uddybelse af roller i en digital grønlandsk ordblindetest

3.1.1 Funktioner

Funktionerne i en ordblindetest skal understøtte de roller og brugssituationer illustreret i figur 2 og 3. Testen skal kunne vise ord og billeder på skærmen, afspille lyd og modtage tekst- og lydinput fra testpersonen. Disse funktioner ligner meget dem, der er nødvendige for digitalisering af screeningsværktøjer. Dette uddybes i bilag 7.1 og 7.2, som indeholder input til kravspecifikation.

3.1.2 Integrationer

For at kunne tildele screening til bestemte klasser, personer, deres relationer og koble det til uni-login og mit-id skal der være integrationer til Tabulex og folkeregister. Tabulex indeholder informationer om hvilke børn, der er tilknyttet hvilke klasser. Og folkeregisteret indeholder information om familieforhold og værge.

3.1.3 Genkendelse af nonsensord

En af elementerne i testen, der har været på tale, er genkendelse af nonsensord – hvor en testperson skal læse nogle nonsensord op og enten en person vurderer om de er korrekte (den kan være ved den efterfølgende vurdering af testlederen), eller at selve systemet vurderer det på baggrund af, at systemet kan afkode det oplæste, og vurdere om det er korrekt. Der har været skrevet, at dette kræver en generel grønlandsk

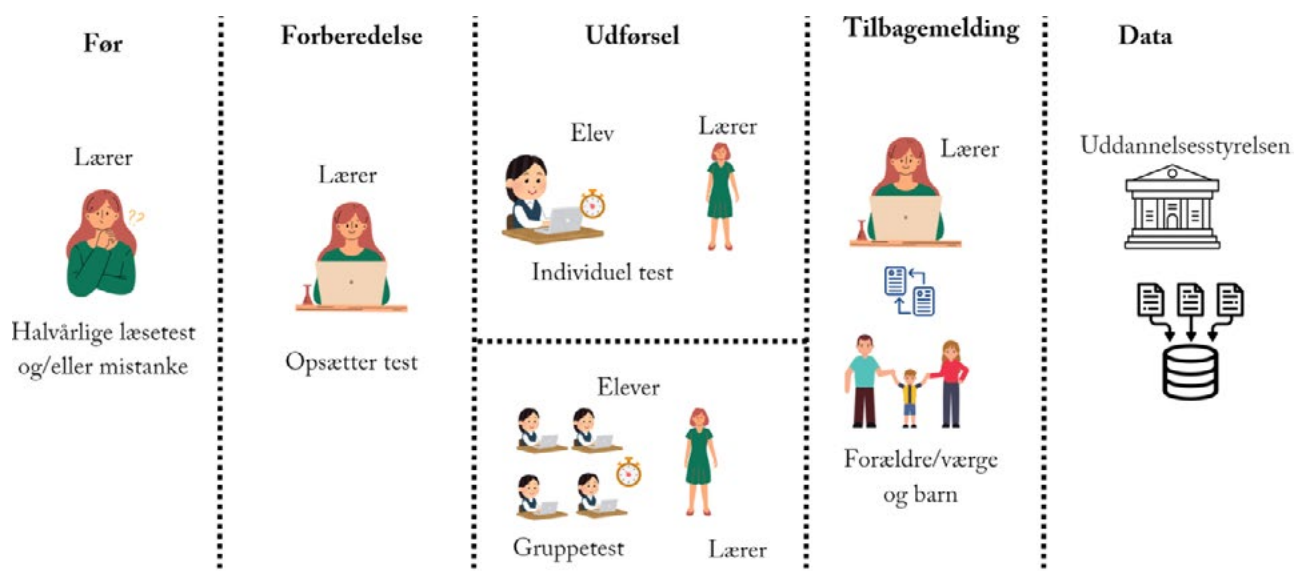
talegenkendelse. Det er ikke nødvendigt, da der er tale om 10-15 foruddefinerede nonsensord, er det muligt at udvikle og indbygge funktioner, der kan genkende lige netop disse ord/lyde uden at være afhængig af et stort projekt, som udvikling af talegenkendelse til grønlandsk er. Hertil kommer, at talegenkendelse arbejder på at genkende rigtige ord og ikke nonsensord. Vurderingen er, at denne funktion vil koste 150.000-250.000 ekstra og anbefales at blive sat som en option. En option skal forstås som en funktion, som kan til- eller fravælges som en del af et projekt. Det medfører fleksibilitet til at tilpasse projektet i forhold til f.eks. tid og pris. Det betyder, at en digital ordblindetest kan udvikles og implementeres i forskellige faser. Eksempelvis at starte med alternativt at indlæsningen optages ved test situationen og aflyttes og vurderes af en trænet testleder. Eller den mere manuelle løsning med, at en trænet person lytter til oplæsningen.

3.2 Digitalisering af screeningsværktøjer

Der findes i dag papirbaserede screeningsværktøjer, som anvendes i indskolingen. Disse værktøjer er der ønske om at digitalisere med det formål at lette det administrative og sikre en mere ensartet anvendelse og vurdering af resultater. I forbindelse med screening er lærerne uddannet til at foretage screeningen. Det er også lærerne, der vurderer, hvornår en screening er planlagt til eller er nødvendig. Læreren kan også støtte eleverne under testen med spørgsmål mv. Det giver et lidt simplere set-up med hensyn til rollerne. En screening kan foregå både for hele klassen eller for en enkelt elev. Der er forskellige screenings test til gruppe og individuel test og til forskellige klassetrin.

Brugsscenarie og roller for brug af digitale screeningsværktøjer er illustreret i figur 4.

Figur 4: Faser og roller i digitale screeningsværktøjer

Før screening og forberedelse: Læreren beslutter, hvornår testen skal finde sted, eller hvis der opstår et behov. Læreren vælger den rette test og forbereder den i testsystemet for klassen eller den enkelte elev.

Under testen (udførsel): Eleven eller eleverne logger ind med uni-login og tager testen. De kan stille spørgsmål til læreren undervejs.

Efter testen (tilbagemelding og data): Læreren ser resultaterne i systemet. Herefter giver læreren en tilbage melding til forældre eller værge. Data gemmes centralt og analyseres. Det giver Uddannelsesstyrelsen mulighed for at kontrollere, hvor mange der bliver screenet, se deres resultater mv.

3.2.1 Justeringer i screeningsværktøjer

Det vil være relevant, at Uddannelsesstyrelsen gennemgår deres test set-up og situation før digitalisering af screeningsværktøjerne og træffer en beslutning om, der skal ske ændringer eller justeringer på baggrund af digitalisering af screeningsværktøjer.

3.3 Udvikling af samlet løsning til screening og ordblindetest

For at imødekomme Uddannelsesstyrelsens ønske om at eje alle rettigheder i forbindelse med ordblindetest og screening, skal det være Uddannelsesstyrelsen, der betaler for at få udviklet værktøjerne. Dette skal baseres på en kontrakt, der sikrer, at Uddannelsesstyrelsen har rettighederne til koden. Leverandøren bygger systemet og evt. drifter og vedligeholder det. Det skal være muligt at hyre andre udviklere/leverandører til at videreudvikle og drifte/vedligeholde systemet.

Opgaven har en størrelse, der gør, at det skal i udbud. Vi vurderer, at en K01 kontrakt vil være dækkende for udviklingsopgaven suppleret med nogle bilag til tilbud på support/driften.

Et it-firma har udarbejdet et groft estimat, hvis løsningen hostes og driftes ved Selvstyret. Udvikling af en digital grønlandsk ordblindetest og digitalisering af screeningsværktøjer vil koste ca. 2,5-3 mio. kr. med en årlig support på 90.000 pr. år. Dette estimat er for udvikling hos leverandøren og dækker ikke kundes behov for projektleder og løsningsarkitekt/forretningsanalytiker mv. Tilbuddet har ikke et tidsestimat for udviklingen og dækker over udvikling og support for ordblindetesten og screeningsværktøjer tilsammen. Det skyldes, som tidligere beskrevet, at den tekniske udvikling for en digital grønlandsk ordblindetest og digitalisering af screeningsværktøjerne har meget sammenlignelige forløb og indhold. ilik konsulentfirma vurderer, at et estimat for den tekniske udvikling inkl. design og specifikation vil være mellem 1-2 år.

ilik anbefaler, at der i forbindelse med udviklingen er en forretnings-/løsningsarkitekt og en projektleder (kan evt. være samme person afhængig af kompetencer) tilknyttet Uddannelsesstyrelsen, som varetager deres interesser overfor leverandøren. Det er Uddannelsesstyrelsen, som vurderer om kompetencerne kan findes in-house som en ansat, eller der gøres brug af eksterne konsulenter. Det er underordnet for opgaven, blot at kompetencerne er til stede og på Uddannelsesstyrelsens side, dvs. det er ikke nok, at leverandøren har en projektleder og en it-arkitekt.

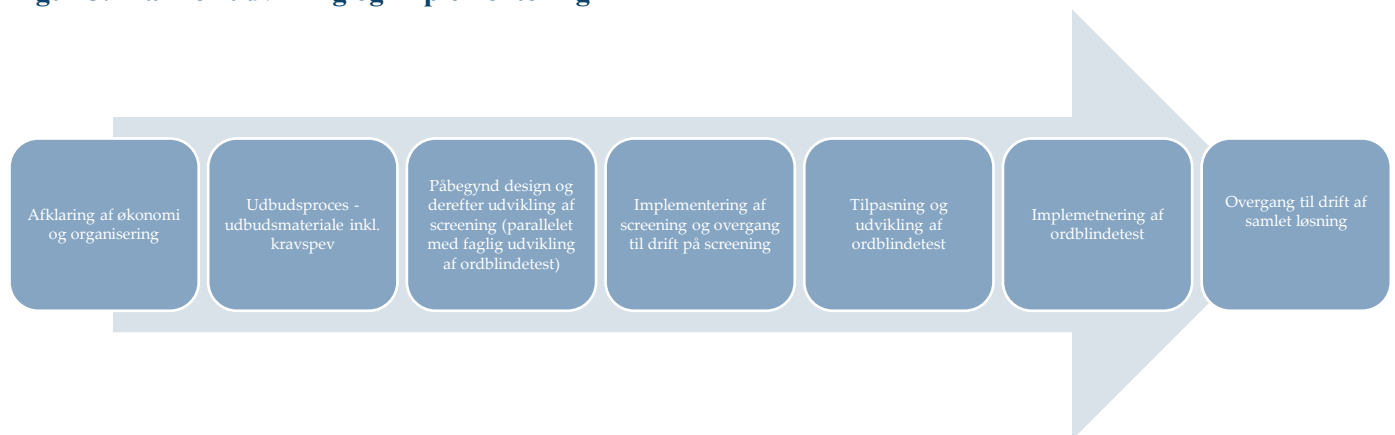
3.3.1 Tilgang til udvikling

Anbefalingen går på at starte med fokus på digitalisering af screeningsværktøjer – mere eller mindre som de er i dag og ikke lave væsentligt om på testsituationen. Der er stadig brug for lærernes tilstedeværelse til støtte i selve testsituationer og til at lytte efter ord og bogstaver, der bliver læst op. Senere kan man se på at digitalisere flere aspekter af screeningen. Samme tilgang gælder ordblindetesten. Vi anbefaler, at man starter med at udvikle og digitalisere de opgaver, der er ligetil. De typer opgaver der er mere komplicerede, springer man over i første omgang. Eksempelvis opgaver hvor det kræver at oplæsning vurderes. Det handler om at minimere risiko og pris ved udvikling, men også at foretage mindre ændringer i testsituationerne i første

omgang og så trinvis indføre flere ændringer. Dette er blandt andet for at kunne vurdere det faglige i testen. Hvis der foretages mange samtidige ændringer, kan det være svært at vurdere årsagerne til, hvis der pludselig sker markante ændringer i resultaterne.

Nedenfor følger en figur der viser forslag til en overordnet plan for projektet.

Figur 5: Plan for udvikling og implementering

3.4 Persondataloven

Juristerne fra Departementet for Uddannelse, Kultur, Idræt og Kirke har meddelt, at ordblindhed anses for et handicap. De præciserer i forhold til persondataloven, at ordblindhed omfattes af begrebet 'følsomme personoplysninger' og 'helbredsoplysninger'. Det betyder, at der jf. persondataloven stilles en række krav til sikkerheden og brugerstyringen i forbindelse med udvikling og drift af et system til en digital grønlandsk ordblindetest og screeningsværktøjer. Der vil også være behov for at indhente samtykke til ordblindetesten og screening og senere opbevaring og evt. deling af data samt en beskrivelse af anvendelsen af data. Dette kan medtages i udviklingen af systemet eller håndteres særskilt. ilik anbefaler en digital håndtering af samtykke. I forhold til at gemme data i længere tid og bruge det til forskning mv. bør det overvejes, om data skal anonymiseres. Nødvendigheden og krav til anonymisering af data afhænger af persondataforordningen, hvilket skal præciseres i en endelig kravspecifikation.

3.5 Drift og support set-up

Systemet skal køre på servere hostet i Grønland. Vi foreslår, at Uddannelsesstyrelsen får det hostet sammen med andre systemer under Selvstyret. Selvstyrets drift leverandør vil stå for infrastrukturen og sikkerheden. Det vil indgå som krav til drift og udviklingsopgaven, at det skal kunne tilpasses Selvstyrets set-up.

Det firma, der udvikler og drifter/vedligeholder/supporterer løsningen, får adgang til systemet via Selvstyrets set-up for eksterne driftspartnere. Den tekniske drift af servere vil Selvstyret være ansvarlig for, mens driften af applikationen, evt. opdateringer og second level support, anbefales det, at leverandøren står for. Support@nanog.gl vil være first level support og indgang til support sager om fx brugeroprettelse mv. hvorefter de sandsynligvis vil komme videre til Uddannelsesstyrelsen, som står for den faglige support, hvis der er spørgsmål omkring faglig karakter. Evt. tekniske spørgsmål kan rettes videre til leverandøren.

3.6 Implementering

Det er vigtigt at huske, at der i forbindelse med udviklingen skal indtænkes implementering og drift af screening og ordblindetest. En ting er det tekniske set-up, men der skal også være et fagligt set-up. Dette har Uddannelsesstyrelsen allerede tænkt en del over. Vores input her er primært ud fra vores erfaringer om, hvad der er vigtigt at huske. Nogle af de emner der ofte glemmes i farten er: brugerstyring, support (faglig og teknisk) lokale tekniske udfordringer under anvendelse, vejledninger og opdatering heraf, styring af tilpasninger og videreudvikling, oplæring af brugerne – løbende. Hertil kommer, at der forventeligt vil være en del tekniske og praktiske udfordringer, når selve screening og ordblindetest skal udføres med mikrofoner og højttaler på de enheder, der anvendes. Vi forudser et behov for support til at få styr på dette under ordblindetest og screening.

3.7 Delkonklusion

Vi anbefaler et fase opdelt projekt med trinvis tilgang til digitalisering af screening og digital grønlandsk ordblindetest. Det at stå for egen udvikling af et system fra bunden er altid mere komplekst og risikabelt. Men grundet rettigheder mv. giver det god mening. Det er dog vigtigt med en god projektleder til at styre processen, scope og leverandøren. Det er næsten umuligt at udvikle det hele perfekt i første omgang, derfor bør der afsættes penge til løbende forbedringer og udvikling af ønsker.

Succesen for projektet vil i høj grad afhænge af, hvor godt det bliver implementeret ude i skoler, uddannelsesinstitutioner og andre steder. Screeningsdelen skal kun bruges i skolerne, som allerede kender til papirudgaven, men en digital grønlandsk ordblindetest skal bruges bredt og vil medføre en stor implementeringsindsats.

Tabel 1 Estimat for udvikling og implementering af screening og ordblindetest	
Tid: design og udvikling 1-2 år. Implementering foregår parallelt men for ordblindetest + 6 måneder til implementering	
Udbudsmateriale	150.000
Udvikling	2.600.000-3.000.000
Projektledelse + it-arkitekt/forretningsanalytiker	4-500.000
Implementering og træning	1.000.000
I alt	4.150.000 - 4.650.000
Support og drift (årlig)	150.000
Løbende forbedringer (årlig)	1-200.000

Note: Der er i dette estimat ikke taget højde for det faglige set-up omkring drift og administration. Ej heller ressourcer til den faglige udvikling af ordblindetest – kun it-udviklingen.

4 Grønlandsk talegenkendelse

Der er i Uddannelsesstyrelsens forundersøgelsen et generelt ønske om talegenkendelse, da dette er en meget stor hjælp til ordblinde, men også for samfundet som helhed – især set i lyset af de mange nye AI muligheder og øget brug af lyd/taleinput i apparater (devices) og systemer.

Det har også været nævnt som en forudsætning for fuld digitalisering af en grønlandsk ordblindetest. Det er dog ikke tilfældet, da de 10-15 nonsensord, der skal talegenkendes, skal udvikles specifikt. Nonsensord er

ikke en del af en generel talegenkendelse, da en talegenkendelses funktion og formål er at skabe mening og lytte efter rigtige ord.

Uddannelsesstyrelsen har uopfordret modtaget et tilbud på udvikling af talegenkendelse fra Sermitsiaq AG, og der er mulige forskningsprojekter med fokus på talegenkendelse, som skal vurderes.

Sermitsiaqs tilbud er estimeret til at vare 8 måneder og koste 4,9 mio. kr. Data vil være baseret på KNR's arkiv med audio-visuelle medier. Tilbuddet er meget overordnet, og der vil være behov for en meget grundigere dialog for at afklare, om det er dækkende - der er mange usikkerheder. Hertil kommer at opgavens omfang tilskrives, at det skal i udbud.

4.1 Kommerciel udvikling af tale til tekst

ilik konsulentfirma vurderer, at markedet er for uudforsket og udviklingen vil være for dyr og risikabel på nuværende tidspunkt til at udvikle en selvstændig kommerciel grønlandsk talegenkendelse. Selvom man indgår en aftale på kommercielle vilkår, er man ikke garanteret at få et brugbart produkt af høj nok kvalitet, der vil stå mål med den investering, man har gjort.

Vi forholder os mere generelt til projektet fra Sermitsiaq/MediaCatch, i så fald at man ønsker at gå en kommerciel vej, så skal opgaven i udbud, og det vil derfor ikke nødvendigvis være det konkrete bud.

Sermitsiaq og deres underleverandør MediaCatch Aps vil muligvis være i stand til at levere et fint produkt – men der er mange ting, der skal afklares for at kunne gå videre den vej. Det vil også være nødvendigt at sikre, og at der er tilstrækkelig sprogfaglige kompetencer (grønlandsk underforstået) som en del af projektet til at sikre kvaliteten, så den ikke udelukkende baserer sig på AI mønstergenkendelse af data.

De grundlæggende AI modeller er opbygget på vestlige sprog, og det vides ikke helt, hvad det kræver af tilpasning til et polysyntetiske sprog. Der er ikke umiddelbart sprogfaglige kompetencer til at sikre kvaliteten og alsidigheden, som en del af projektet. Hertil kommer, at vi ikke kender mulighederne for at måtte anvende KNR's materialer, som projektet er baseret på. KNR har tidligere været påpasselige med i forhold til ophavsret i forbindelse med en kulturarvsportal.

Vores vurdering er, at det er for uafprøvet og viden er for lille, og det derfor vil være meget økonomisk risikabelt at gå ind i et kommercielt projekt på nuværende tidspunkt. Men senere kan det meget vel blive relevant at se nærmere på – også i fald at det ikke lykkedes at få funding til forskningsprojekterne inden for talegenkendelse.

Men den økonomiske ramme på 4,9 mio, der er givet fra Sermitsiaq er fint input til, hvad selve udviklingen vil koste - hertil skal der afsættes midler til sproglige kompetencer, kravs afdækning, og implementering af teknologien i de relevante redskaber (dette vil også skulle gøres, for det der evt. kommer ud af et forskningsprojekt) Og for et så nyt område bør der også afsættes en større risikobuffer. En samlet vurdering lyder på ca. 8-10 mio.

4.2 Deltagelse i forskningsprojekter med talegenkendelse

Ilik anbefaler, at der i første omgang fokuseres på at være en del af forskningsprojekter/-samarbejder til at udvikle en eller flere grønlandske talegenkendelser. Ved at indgå i flere forskningsprojekter får man indsamlet mere viden og sandsynligheden for at komme frem til noget, der senere kan anvendes, er større. Det må forventes at det er nogenlunde de samme ressourcer og ydelser, der skal bidrages med, så det kræver ikke nødvendigvis dobbelt arbejde at være med i flere projekter. Hertil kommer at ved deltagelse i forskningsprojekterne er der mulighed for at blive klogere og udvikle nogle af de kompetencer, der mangler indenfor sprogteknologi og Kalaallisut.

Oqaasileriffik indgår på nuværende tidspunkt som partner i et finsk forskningsprojekt. Det har til formål at udvikle en talegenkendelse på grønlandsk, nord samisk (Norge) og Mëankieli (svensk Lapland). Dette projekt forventes at vare mellem 4-5 år. Yderligere er Oqaasileriffik i dialog med et dansk forskningsprojekt, som hedder ISRAMT, som forventes at vare 3 år. Det har til formål at udvikle modeller, der kan forbedre maskinoversættelse af mellem grønlandsk og dansk, samt indsamle taledata, der kan forbedre talegenkendelsesmodeller. Helt konkret skal der udvikles en maskinoversættelse og en talegenkendelse på grønlandsk samt maskinoversættelse for inuktitut til engelsk og fransk samt grønlandsk til inuktitut. Begge forskningsprojekter udvikler open source-materialer og modeller.

4.3 Delkonklusion

ilik konsulentfirma anbefaler, at udviklingen af en grønlandsk talegenkendelse sker med ved at indgå i forskningsprojekter, og man ser, hvor langt man kan komme derigennem. En kommerciel udvikling af en grønlandsk talegenkendelse kan eventuelt overvejes senere. Vi har allerede set, at Google translate understøtter grønlandsk og andre små sprog. Hertil kommer, at AI-teknologierne udvikler sig hurtigt, så det er muligt, at de store kommercielle virksomheder vil tilbyde talegenkendelse i fremtiden.

Det har ikke været muligt at få informationer om udgifter ved deltagelse i forskningsprojekterne. Vores bud er, at der er tale om arbejdstid, der bliver lagt i projekterne, og udgifter derfor er de lønkroner, der svarer til den arbejdstid. Det positive outcome kan være ny viden og kompetencer som der er brug for til videre udvikling.

Tabel 2 Deltagelse i forskningsprojekt med talegenkendelse	
Tid: forsknings projekterne varer 3 eller 4 år	
Faglige ressourcepersoner deltagelse i forskningsprojekt - lønkroner	Kræver viden om detaljer i forskningsansøgning.
I alt	Kræver viden om detaljer i forskningsansøgning.
Positivt outcom	Ny viden og kompetencer
Evt. drift	Ukendt

5 Læse- og skriveteknologier

Projektgruppe 1 har set på forskellige sprogteknologier og anbefaler at se nærmere på Airo, som er en Adaptiv it-baseret børnestavnings program med oplæsningsstøtte. Undervejs i denne teknisk foranalyse er der også kommet ønske om at se på IntoWords/AppWriter, to programmer til skrive og læse understøttelse, der kan stort set det samme.

5.1 AiRo – grønlandsk versionering

I AiRo er der data til 16 undervisningsgange over en fire uges periode for 6-årige i børnehaveklasse i en dansk kontekst (kilde: Henrichsen, Peter Juel og Engmose, Stine Fuglsang (2022): *"AiRO – an interactive Learning Tool for Children at Risk of Dyslexia"*). For at AiRo kan versioneres til en grønlandsk kontekst kræver det faglig udvikling. Herunder beslutninger om: længden af kurset, indhold fra eksisterende undervisning til eventuel integration med AiRo, udvikling af nyt fagmateriale, hvilket alderstrin det skal udbydes til mm.

ilik konsulentfirma har involveret Per Langgård og Tino Didriksen fra Oqaasileriffik til at vurdere, hvorvidt det er muligt at anvende lydfileerne fra Martha til at versionere den fonetiske stemme i AiRo til grønlandsk på baggrund af de krav, der er opstillet til den danske version af den fonetiske stemme i AiRo jf. bilag 1.3 input til kravspecifikation til versionering af AiRo til grønlandsk. Martha lydfileerne lever på nuværende tidspunkt ikke op til alle de krav, der stilles til den fonetiske stemme i den danske version af AiRo. Hyper-articulation er noget Martha fileerne kan, men progressive response og polarized feedback er ikke noget, Martha kan. For at Martha lydfileerne lever op til kravene til den danske version af den fonetiske stemme i AiRo, vil det kræve involvering af en segmenterings specialist og udviklingstimer. Men et opmærksomhedspunkt er, at det grønlandske sprog er anderledes end det danske sprog, da grønlandsk har en fonemisk retskrivning, altså at stavningen afspejler udtalelsen, hvilket adskiller sig fra det danske sprog. Det er dermed ikke nødvendigvis de samme krav, der skal stilles til en grønlandsk fonetisk stemme i en versionering af AiRo til grønlandsk. Forsimplet gengivet, så baserer dansk udtale sig på bogstavlyde mens grønlandsk udtale baserer sig på stavelser. Derfor skal selve indholdet tilpasses og ikke kun de tekniske muligheder i en syntetisk stemme (kilde Per Langgaard fra Oqaasileriffik).

Stine Fuglsang Engmoses og Peter Juel Henrichsens vurderer, at det er muligt at udvikle en grønlandsk version af AiRo ved at bruge råfileerne fra Martha. Talesyntesen skal udvikles for hvert enkelt ord, der indgår i AiRo, så dette arbejde skal udføres under alle omstændigheder. Derudover skal der udvikles en app og en distributionsløsning for at "pakke" og distribuere systemet.

I Uddannelsesydelsens første udkast af National handlingsplan for at afhjælpe læse- og skrivevanskeligheder hos børn, unge og voksne er versionering af AiRo til grønlandsk estimeret til ca. 1 mio. kr. Men hvis eksisterende grønlandske materialer kan integreres i softwaren, så forventes der væsentligt færre omkostninger. ilik konsulentfirma vurderer, at estimatet på ca. 1 mio. kr. til versionering af AiRo til grønlandsk er alt for lavt et estimat. Det skyldes bl.a. følgende faktorer:

- 1) at Martha ikke lever op til de krav, der er til den fonetiske stemme, og der kan være større udviklings omkostninger i og med, at fagligt indhold og krav til den fonetiske stemme skal tilpasses en grønlandsk kontekst.
- 2) AiRo er et program, der har været brugt som en test, og det er pt. ikke et produkt. Det kræver derfor yderligere udvikling for at komme i drift og kunne distribueres til alle skoler.
- 3) uddannelse og implementering hos lærere, så det sikres, at AiRo vil blive anvendt.

Forskerne bag AiRo Stine Fuglsang og Peter Juel Henriksen foreslår, at en versionering af AiRo til grønlandsk kan ske via et forskningssamarbejde i en todelt fase, hvoraf fase 1 har fokus på proof of concept med udvikling af talesyntesen baseret på Martha og råfilerne hertil. Fase 2 skal omhandle en reel udvikling baseret på feedback fra relevante interessenter f.eks. lærere og udrulning på nationalt plan, såfremt det er planen. I forskningssamarbejdet vil der være behov for, at der er kompetencer repræsenteret fra Grønland indenfor bl.a. didaktisk læring, uddannelsessystemet og faglig viden om grønlandsk sprog og fonetik samt synteser. ilik's forslag er, at Stine Fuglsang fungerer som faglig konsulent omkring udviklingen, og at de grønlandske ressourcepersoner udfører arbejdet med at udvælge ord, designe cases/universer mv. så det tilpasses vores kontekst. Med hensyn til driften af AiRo, er det ilik's anbefaling, at det udvikles som en app til iPad, da det pt. er det, indskolingsbørnene bruger og er kendt med. App'en kan distribueres og driftes via. Kivitsia. Men det kan overvejes, om det skal udvikles som en browser baseret program i stedet, da Kivitsia projektet pt. kører til 2027.

Man vil kunne få en væsentlig mere præcis ide om udgifterne og effekt, efter en proof of concept. Et proof of concept vil koste ca. 2-300.000

5.2 IntoWords og AppWriter

Uddannelsesstyrelsen har afholdt et arbejdsseminar og anbefalinger til lovgivningsrammer for ordblindhed og andre læse- og skrivevanskeligheder. På arbejdsseminaret var der en bred repræsentation af interessenter fra hele uddannelsessystemet, arbejdsmarked og handicapområdet. Det kom bl.a. frem på arbejdsseminaret, at der var et ønske og mangel på adgang til hjælpemidler særligt på grønlandsk men også på tværs af fag såsom dansk, engelsk mm. Konkrete læse- og skriveteknologier som blev nævnt på arbejdsseminaret var IntroWords og AppWriter, idet nogle uddannelsesinstitutioner selv har indkøbt licenser til programmerne (kilde: Minirapport fra arbejdsseminar vedr. anbefalinger til lovgivningsrammer for ordblindhed og andre læse- og skrivevanskeligheder). På baggrund af arbejdsseminaret besluttede Uddannelsesstyrelsen at udvide denne tekniske foranalyse til også at undersøge ligheder og forskelle mellem IntroWords og AppWriter samt muligheden for at udvikle grønlandsk til programmerne.

IntroWords og AppWriter er et hjælpeværktøj, der er designet til at assistere brugere med læse- og skrivevanskeligheder. Tabel 3 illustrerer, at IntroWords og AppWriter er næsten identiske produkter med samme formål. Produkterne kan bruges i alle fag og understøtter flere sprog.

Tabel 3: Ligheder og forskelle mellem IntroWords og AppWriter

	IntroWords	AppWriter
Leverandør	Vitec MV	WizKids
Funktioner – ligheder	Oplæsning Ordforslag og stavehjælp Tale-til-tekst Ordbog Optisk tegngenkendelse (OCR) Brugerrettede fagordlister Highlight PDF EPUB-læsning (format for digitale bøger)	Oplæsning Ordforslag og staveassistent Tale-til-tekst Ordbog Optisk tegngenkendelse (OCR) Brugeroprettede fagordbøger Markering af tekst PDF EPUB-læsning (format for digitale bøger)
Funktioner - forskelle	Tekst til MP3-lydfil	
Platform	Windows Mac iOS Android Chrome- eller Edge-browser	Windows Mac iOS Android Chrome- eller Edge-browser
Sprog	Dansk Engelsk Tysk mm.	Dansk Engelsk Tysk mm.
Online/offline	Online på tværs af alle platforme. Windows og Mac understøtter offline brug.	Online på tværs af alle platforme Windows og Mac understøtter offline brug. IOS og Android understøtter offline brug men med nogle begrænsninger

Kilde: [Intowords](#) og [AppWriter](#) | [Wizkids](#)

På nuværende tidspunkt er grønlandsk ikke integreret – men programmerne vil “out of the box” kunne anvendes i alle fremmedsprogsfag og i de fag, hvor der er danske eller engelske fagbøger. De vil derfor kunne give værdi med det samme. Ønsket er dog, at grønlandsk skal indarbejdes, således at det med tiden også kan give understøttelse til ordblinde og andre elever i grønlandsk.

Færøerne har fået indarbejdet færøsk i IntoWords – færøsk var understøttet af CD-ord, der var forløberen til IntoWords. Det er dog væsentligt at påpege, at grønlandsk er en anden type sprog end de andre sprog, som er indarbejdet i produkterne IntroWords og AppWriter. Men da der på nuværende tidspunkt ikke findes nogle hjælpemidler til grønlandsk vil lidt være bedre end ingenting.

Vitec MV, som er udvikler og leverandør af IntroWords, har erfaring med at udvikle og indarbejde et nyt sprog i deres program. De har tidligere arbejdet med at indarbejde færøsk i IntroWords. Vitec MV vurderer, at det teknisk er muligt at udvikle grønlandsk til IntroWords med de fleste funktioner. Dette kræver dog, at de nødvendige teknologierne er tilgængelige for grønlandsk, såsom ordbøger, ordforslag og talegenkendelse mv. Det betyder helt konkret, at Vitec MV forventer at kunne anvende eksisterende tilgængelig open source sprogteknologier hos Oqaasileriffik eller de udvikles af Oqaasileriffik til indarbejdelse i IntroWords. På den måde er rettighederne til sprogteknologierne hos en grønlandsk aktør med relevante faglige kompetencer og viden.

ilik har talt med Vitec MV om en fase opdelt udvikling.

- Fase 0: adgang til IntroWords, som det er i dag, så det er tilgængeligt og brugbart fra dag 1 + tilkøb af undervisning til lærere mm. i programmet.
- Fase 1: udvikling af grønlandsk til IntroWords med fokus på specifikke funktioner, som dækker basis behov, altså en grønlandsk brugergrænseflade.
- Fase 2: Tilføje en grønlandsk Martha stemme til online versioner af IntroWords.
- Fase 3: løbende udvikling i prioriteret rækkefølge, der aftales med projektejeren – Uddannelsesstyrelsen. Herunder fx grønlandsk stemme til offline udgave af IntroWords, ordforslag på grønlandsk, grønlandsk ordbog, oversættelse, tale-til-tekst (TTS) og oversættelse af IntroWords træner, skriveguide og LST trappen.

WizKids er udvikler og leverandør af AppWriter, men er opkøbt af et engelsk firma. WizKids informerer, at de ikke kan udvikle grønlandsk til AppWriter in-house men skal anskaffe det eksternt. WizKids foreslår også en faseopdeling, hvis grønlandsk skal udvikles til AppWriter. De foreslår:

- at fase 1 omhandler indkøb af licenser til AppWriter og kompetenceudvikling til lærere og elever, så produktet gør gavn fra dag 1 af.
- Mens fase 2 skal omhandle udvikling af grønlandsk til AppWriter med relevante funktioner.

I forhold til vores indledende kontakt virker Vitec MV mere indstillet på at udvikle et lille sprogområde og deres erfaringer fra at indføre færøsk og samarbejdet med Færøerne er nyttige erfaringer. Wizkids har ikke vist den store interesse for et samarbejde.

Grundet prisoverslag vil det skulle i udbud, selvom vi forventer, at der kun er to leverandører, som kan byde på det. Det skal afklares med jurister, om der er andre muligheder. Vi vil anbefale, at der opstilles nogle kriterier, der gør, at man kan vurdere på samarbejdet, og at det indgår i kontrakten. Det er vigtigt, at firmaet er en god samarbejdspartner, for når man først har betalt dem for at få grønlandsk understøttet, er det svært at skifte leverandør, og man kan risikere, de presser licenserne eller andet.

5.2.1 Krav til udvikling af grønlandsk til IntroWords eller AppWriter

For at udvikle grønlandsk til IntroWords eller AppWriter er der nogle ting, der skal være tilgængelig eller udvikles. Tabel 4 illustrer, hvad der er tilgængeligt på nuværende tidspunkt, hvad der er undervejs eller skal udvikles.

Tabel 4 Krav	Tilgængelig/undervejs/skal udvikles	Obs
Grønlandsk brugergrænseflade	Skal udvikles	Nye termer skal godkendes af Oqaasiliortut gennem Oqaasileriffik
Tekst-til-tale (TTS)	Tilgængelig	Martha kan anvendes. Dog udfordringer med at køre offline på nyere platforme f.eks. iOS, Windows 11. Oqaasileriffik er ansvarlig for at opdatere til disse platforme, men har pr. oktober 2024 ingen tidsramme for dette.
Ordforslag	Undervejs	Oqaasileriffik er i gang med at udvikle open source, som forventes at være tilgængelig i beta version før udgangen af 2024. Den er baseret på morfemer fremfor bogstaver. Der findes dog allerede https://kukkunijiaat.gl/ som er en grønlandsk stavekontrol.
Ordbog	Tilgængelig	Oqaasileriffik er ansvarlig for https://ordbog.gl/ . Det er både forklaringsordbøger og oversættelse til/fra dansk og engelsk. Det skal dog afklares, hvor rettighederne er tilknyttet.
Oversættelse	Tilgængelig	Til oversættelse af enkelte ord har Oqaasileriffik https://ordbog.gl/ og til oversættelse af hele sætninger er der Nutserut Nutserut - Grønlandsk-dansk maskinoversættelse
Tale-til-tekst (STT/ASR)	Skal udvikles	Oqaasileriffik er med i en ansøgning til NordForsk med deadline 28.11.2024 om et forskningssamarbejde. Projekt opstart forventes at være maj 2025 og vare i 4-5 år, hvis ansøgningen går igennem. ASR-delen bør være brugbar efter det første år. Yderligere er der to andre forskningsprojekter, som inkluderer ASR, der er i preansøgningsfasen, som Oqaasileriffik har dialog med. Dog er tidsrammen ukendt, da det afhænger af funding.
Optisk tegngenkendelse (OCR)	Tilgængeligt	Oqaasileriffik har god erfaring med at anvende open source https://github.com/tesseract-ocr/tesseract og anvende stavekontrollen Kukkunijiaat på output, og da det grønlandske alfabet er simpelt, så vurderer Tino, at praktisk set alle OCR-systemer kan anvendes.

*Tabel 4 er udviklet med faglig sparring fra Tino Didriksen fra Oqaasileriffik

5.3 Delkonklusion

AiRo er et forskningsprojekt og ikke i drift, det kan betegnes som en prototype. AiRo er meget båret af Stine, der har udviklet det. En versionering til grønlandsk skal derfor både tage højde for versionering og en reel færdiggørelse af produktet. Målgruppen for AiRo er indskoling.

Estimatet for AiRo udviklingne baserer sig på oplysningerne fra det oprindelige AiRo projekt. Bemærk at der ved AiRo er medtaget udgifter til en fagperson ved udviklingen da det er tæt integreret. For mere direkte sammenligning med de andre projekter bør dette undtages.

IntoWords eller AppWriter er produkter i drift og bruges allerede i nogle skoler heri landet. Det vil kunne hjælpe både ordblinde og ikke ordblinde i alle aldersgrupper. Produktet kan integrere de teknologier som Oqaasileriffik har udviklet og vil kunne give værdi for brugerne fra start af. Først på de allerede eksisterende sprog og senere på grønlandsk, når dette er udviklet og indarbejdet. IntoWords eller AppWriter vil derfor være mindre risikofyldt da det er en koncept som har bevist sit potentiale. Der er dog flere tekniske aspekter der skal spille sammen, og det har dog en større opgave omkring implementering, da det har en meget bredere målgruppe. Og som ved andre digitale løsninger afhænger succesen af, hvor godt det bliver implementeret hos institutioner, lærere, elever, arbejdspladser og voksne, som er alle de målgrupper der også kan få glæde af det.

I dette estimat indgår, at den grønlandske version af IntoWords eller AppWriter har samme funktioner som den danske, men det er ikke nødvendigvis alle funktioner, der ønskes af Uddannelsesstyrelsen, og udviklingen vil derfor kunne blive billigere end nedenstående. Og ifald der ikke er behov for udbud, kan der også undtages de midler.

Tabel 5 Groft foreløbig estimeret udgifter for versionering af AiRo til grønlandsk	
Tid: ca 6-8 mdr. til udvikling og test og herefter 6 mdr. til implementering.	
Udvikling fagpersoner	300.000
Udvikling teknisk/talesyntese	1.000.000
Klargøring til drift på ipad	200.000
Implementering og træning	500.000
Projektledelse	200.000
I alt	2.200.000
Drift årlig	50.000

Tabel 6 estimat for udvikling af grønlandsk til IntoWords eller AppWriter	
Tid: udviklings arbejde 4-6 mdr. implementering 6-12 mdr.	
Udgifter til udbud	100.000 (måske ikke relevant hvis kun en leverandør)
Udvikling til at understøtte grønlandsk og flere grønlandske sprogfunktioner, som der er teknologier til hos Oqaasileriffik.	750.000
Integration til STT når det kommer	150.000
Udgifter til Oqaasileriffik for assistance til integrationer	100.000
Projektledelse	300.000
Implementering og træning	1.000.000
I alt	2.400.000
Drift (licenser)	Ukendt

6 Samlet konklusion samt overblik over pris og tid

ilik har gennemgået de udvalgte projekter og teknologier, som uddannelsesstyren har udvalgt. Vi har vurderet dem ud fra et it-og projektfagligt synspunkt, og det er også det vores anbefalinger baserer sig på. Vi har her samlet et overblik over projekterne, og kommet med vores bud på estimer for økonomi og tid. Det er overordnede estimer, som beror på nogle generelle forudsætninger, om der er relevante faglige ressourcer og beslutningskompetence til rådighed.

Tabel 7: Et samlet overblik over udviklingstid og pris	Pris	Tid	Risici/obs
Digital grønlandsk ordblindetest samt digitalisering af Uddannelsesstyrelsens screeningsværktøjer (teknisk udvikling)	4,5 mio.	1,5-2,5 år	Egen udvikling er risikabelt især økonomisk, og kræver erfaren PL.
Udvikling af talegenkendelse (anbefalet forskningssamarbejde)	Mangler information	3-4 år	At forskningsprojekter ikke har noget brugbart outcome, men man opnår viden og kompetencer.
AiRo	2,2 mio.	1,5 år	At indsatsen ikke står mål med effekten. Personafhængigt og kræver implementering.
IntroWords eller AppWriter	2,6 mio	1-1,5 år	At de underliggende teknologier kræver yderligere tilpasning/udvikling. Og a man ikke får sikret implementering.

Udvikling af mange af disse sprogteknologier kræver kompetencer i kalaallisut og (sprog)teknologi. Der er generel mangle på disse kompetencer – dette vil være en udfordring i stort set alle projekter og ikke mindst fremover, hvor vi kun kan forvente, at teknologi og sprogunderstøttelse smelter endnu mere sammen.

Et andet opmærksomhedspunkt, som gælder alle projekterne, er implementering, og hvor vigtig den er. Men også hvor krævende den er. Lærerne er en blandet målgruppe, når det kommer til at tage ny teknologi i anvendelse. Udgifter til implementering er baseret på Uddannelsesstyrelsen erfaringer. Dertil kommer, at der er en række tekniske og praktiske udfordringer, som er krævende at få styr på med øget digitalisering, såsom forbindelser, head-set, højttaler, mikrofon, integrationer til andre systemer mv. ude på skoler og uddannelsesinstitutioner som kræver et basalt niveau af teknisk forståelse.

Ilaliussaq 3. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut kalaallisut misiligusiortoqarnissaanut periarfissanik qulaajaaneq

Suliarisassaannut allassimaffik naapertorlugu Projektgruppi 2-kkut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip kalaallisuup suliarinissaanut periarfissat misissussavaat. Misissuinermi naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligit kalaallisoortoq ineriartortissallugu periarfissaqarnerisq piviusersiortuunersorlu nalilersorneqassaaq. Ineriartortitsinerup taassuma aningaasatigut piffissakkullu kingunerisassai ilanngunneqassapput, tassunga ilanngullugit ineriartortitsilinnginnermi projektit ingerlateqqaarneqartariaqartut aningaasatigut piffissaliussatigullu kingunerisinnaasaat. Qulaajaanerit taakkua nunamut tamarmut iliusissatut pilersaarummi ilanngunneqassapput.

Projektgruppi november 2023-imi pilersinneqarpoq ukuninngalu ilaasortaqaarluni:

- Holger Juul, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskabimi lektori, Københavns Universitet.
- Naja Trondhjem, Oqaatsinik Ilisimatusarfimmi pisortaq, Ilisimatusarfik.
- Arnannguaq Thomsen Jakobsen, MISI-mi pisortap tullia – Sermersooq.
- Karina Meincke, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmi atuarfinnut siunnersorti.

Projektgruppikkut sulilernerminni misiligummik kalaallisuumik ineriartortitsinissaq ajornassanngitsaq piviusersiortuunersorlu nalilerpaat (tak. oqaaseqaat). Misiligitip misiligitinik ukuninnga immikkoortoqarnissaa siunnersuutigineqarpoq:

- **Misiligit digitaliusaq**, akissutit piniarlugit taamatut misiligummik ingerlatsineq qularnaannerpaamat ingerlatsilluarnarnerummallu. Taamaaliornikkut Kalaallit Nunaanni sulisunik immikkut ilinniagalinnik pisariaqartitsisoqarपालाassanngilaq.
- **Oqaasiusat ilaannakortumik tamakkiisumilluunniit tunngavigalugit.** Oqaasiusat (nonsensord) tassaapput oqaatsit oqaasiviunngitsut, kisiannili nipimikkut allattaatsimi (ortografisk) oqaatsinut eqqortunut assingusut. Taamaaliornikkut oqaatsinik ilisimasaqarneq millisarneqassaaq, tassami peqataasut oqaatsit pigiliussaasa annertussusaat apeqqutaatinneqassanngimmat, nipinilli atuineq tassuunakkut pingaartinneqassalluni (naqinnermiit nipinngortitsisinnaaneq nipimiillu naqinninngortitsisinnaaneq). Kalaallini oqaatsit isumaqanngitsut sumiorpaluutinit oqaatsinillu pigiliussanit sunnersimaneqarnissai pakkersimaarneqarsinnaapput; taamaattumik kalaallit oqaasiinik aalajangersimasunik ilisimasaqarnissaaq piumasaqaataassanngilaq. Ilisimatusarnermit ilisimaneqarpoq, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut tunngaviumik ajornartorsiutaat misiligitit oqaatsinik isumaqanngitsunik imallit atorlugit qulaajarneqarsinnaasut. Oqaatsit eqqortut misiligitip taassuma ilaani aamma ilanngunneqarsinnaapput, tassuunakkut takutinniarlugu peqataasoq oqaatsinik allatanillu eqqortunik atuarniarnerminik ilumut ajornartorsiuteqarnerisq.

Misiligutip ilaata digitaaliusup saniatigut misiliinerup ilaatut misiligut digitaaliunngitsoq, peqataasut ataasiakkaat oqaatsinik isumaqanngitsunik nipituumik atuarlutik misilitsiffigisassa, ineriartortinneqassaaq. Tassuunakkut qularnaarneqassaaq, misiligutip ilaa digitaliusoq misiligutip digitaaliunngitsup paasissutissanik tunniussaasa assinginik tunniussaqaarsinnaasoq. Misiligut taanna aammattaaq peqataasut, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut pasitsaanneqartut, misissoqqinnissaannut atorineqarsinnaassaaq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip digitaliseererneqarnera teknik-kikkut pisariusuuvooq. Taamaattumik suliaq taanna it-kkut sulianik ingerlatsisumut, Ilik-mut, avataaneersumut tunniunneqarpoq, suliniutip taassuma it-kkut suliarineqarnera aqutarimassuk.

Sooq misiligut taanna?

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik ineriartortitsinikkut atuut-sitsilernikkullu inuit ilaasa ilikkagaqarniarnikkut ajornartorsiuteqarnerat akueri-neqarpoq. Tamatumunnga peqatigitillugu inunnut taakkununga pineqartunut siunnerfilimmik ikorfartuinissamik immikkullu atugassaqtitaanissamik pisaria-qartitsinerat sinaakkuserneqarpoq.

Projektgruppikkut arlalinnik tunngavilersuillutik misiligut taanna inassuteqaatigaat:

- **Siullermik** misiligut digitaliusoq pasitsaassisoqartillugu naqinnernik ilisarsisinnaanermik nassaarnissamut atortuuvoq periusaallunilu annertunanilu atoruminartoq.
- **Aappaasaannik** Kalaallit Nunaanni atuarfinni, ilinniagaqarfinni suliffeqarfin-nilu allani inunnik taakkuninnga sullissisuni, soorlu MISI-mi sulisunik ilinniarsimasunik annertuumik amigaateqarpugut, soorlu atuarnermut ilitersuisunik misilitsinnermullu ilitersuisunik. Ataasiakkaarinnilluni misilitsitsinerni piumasaqaataavoq, misiligutip ingerlannissaannut nalilersornissaannullu misilitsinnermut ilitersuisunik ilinniarsimasunik sulisoqassasoq. Taamaattumik misilitsitseriaaseq digitaliusoq angusanik pissarsiniarnermi qularnaan-nerpaajullunilu pissarsissutaanerpaasarpooq, taamatullu Kalaallit Nunaanni sulisunik ilinniarsimasunik amigaateqarnermik millisaasuulluni. Taamaattorli misilitsinnermut ikiortimik sulis pisariaqartitsisoqassaaq, misiligutip eqqortumik ingerlanneqarneranut teknikkullu ajoquteqarani ingerlaneramik qulakkeerisussamik.

- **Pingajussaannik** misilitsinnermut ilitersuisut taaneqareersut amigaatigine-qarnerisa saniatigut Kalaallit Nunaanni attavilersuutit, aammalumi illoqarfiit nunaqarfiillu amerlasuut, misiligutunik ingerlatsiniarneq sunneqqasarpaat. Akisoorujussuullunilu piffissaajaataassaaq Ilinniartitaanermut Aqutsiso-qarfimmi sulisut sinerissami uteqattaarlutik atuarfinni ilinniartinnilu ataasiakkaani misilitsitsiniarlutik angalasassappata. Kalaallit Nunaata nunatut pissusiata aalajangerpaa misiligutip digitaliusup atorneqarnissaa piviusorsiornerussasoq.
- **Sisamassaannik** ilisimatusarnermi takutinneqarpoq, naqinnernik ilisarsisinnannginneq nalilersorniarlugu misiligut oqaatsinik isumaqanngitsunik atuif-fusoq (imaluunniit non-oqaatsinik) periusaasoq tutsuiginarnerpaaq. Kalaallit oqaasiini non-oqaatsit nalinginnaasumik oqaatsitulli sananeqaateqarlutillu taanikkuutaarneqarsinnaapput, sulilu atuarneqarsinnaallutik. Non-oqaatsut sumiuussutsinut oqaatsinullu pigiliussanut attuumassuteqanngillat, tamatumalu isumagaa, kalaallit oqaasiinik ataasiakkaanik ilisimasaqarnissaa piumasaqaataanngitsoq.
- **Tallimassaannik** iliuusissatut pilersaarummi inuit pineqartut siamasissuullutik amerlasuujupput, tassa meeraapput, inuusuttuupput inersimasuullutillu. Inuit pineqartut immikkoortitaarlugit, soorlu meeqqanut misiligummik, inuusuttunut misiligummik il.il., ineriartortitsisoqassappat akisoorujussuullunilu ajornakusoortuussaaq. Misiligut siunnersuutaasoq assigiissaartuussaaq, sulili tutsuiginartuulluni, aammalu naqinnernik ilisarsisinnannginnermik assigiissaartumik nassarinnissutaasinnaalluni.

Avannaamioqatigiinni suleriutsit

Misissuinerup ilaatut projektgruppikkut Nunani Avannarlerni pisortatiguunngitsumik naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut suleriutsit assigiinngitsut paasinarlugit apeqqusiat atorlugit misissuipput. Paasinarneqartut ilagaat misiligit arlaqartulluunniit suut atorneqarnersut, qanoq atorneqarnersut aammalu kikkunnit atorneqarnersut. Apeqqusiat paasinarneqartoq pillugu ilisimatuunut immikkullu ilinnia-gaqartunut nassiunneqarput. Paasineqartut Kalaallit Nunaanni suleriutsit ineriartortinnerini isumassarsiatut atorneqassapput:

TABEL 3: PAASISAT, NUNANI AVANNARLERNI SULERIUTSINIK PAASINIAANEQ						
Apeqqutit						
Misiligit nuna tamakkerlugu atuuttoq?	Naamik	Naamik	Naamik	Naamik	Naamik	Aap****
Misiligitit assigiissaakkat	Aap	Aap	Aap*	Aap**	Aap****	Aap
Kikkut misiligitinik ingerlatsisarpas?	Atuarfiit	Atuarfiit***	Atuarfiit	Atuarfiit	Atuarfiit	Atuarfiit inersimasunullu ilinniarfiit

*:Qallunaat misiligutaat tulluarsagaq 3.kl. taamaallaat atorneqarsinnaasoq,
 :Norskit misiligutaat tulluarsagaq, *:Atuarnermut siunnersortitut allagartaqarnissamik piumasaqaatilik,
 ****: Finland Danmarkilu pillugit oqaaseqaatit matuma ataaniittut takukkit.

Finland pillugu oqaaseqaatit:

Finlandimiut oqaasiisa, kalaallit oqaasii assigalugit, qallunaat, norskit, svenskit, islandimiut savalimmiormiullu oqaasii ilaqutarinngilaat. Kalaallisulli finskit oqaasii nipit maliinnarlugit allattaaseqarput oqaaserpassuillu takisuujullutik. Taamatutaaq Finlandimiut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut suleriaasii ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup ukiuni 2014-2024-mi projektianut “Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasut siusissuklut nassaarisarnissaat”-nnut⁷ annertuumik isumassarsiorfiusimavoq. Finlandimi misiliguteqanngilaq nuna tamakkerlugu atuuttumik, atuarfiilli misiligitit assigiissakkat neqeroorutaasut atorsinnaavaat, namminnerlu misilitsinnermik ingerlatsillutik Taamaattorli erseqqissaatigineqassaaq, Finlandimi ilinniartitsisut ilinniarnertat sivisuujusoq, ilinniartitsisullu amerlasuut dysleksi pillugu ilisimasaqarlutik.

.....
 7 <https://iserasuaat.gl/-/media/iserasuaat/folkeskole/7-publikationer/dysleksi-projekt/naqinnernik-ilisarsisinnaanngitsut-pillugit-naluaarusiaq.pdf>

Danmarki aamma nunamut tamarmut misiligut:

Taamaallaat Danmarkimi meeqqanut, inuusuttunut inersimasunullu nuna tamakkerlugu atuuttumik misiliguteqarpoq. Misiligut digitaliuvoq inunnullu ataasiakkaanut misiligutaalluni. Misiligutaanngilaq pinngitsoorani ingerlanneqartussaq, Undervisningsministeriamiilli 3. klassiniit universitetinut neqeroorutaasarpoq. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummi piginnaasaq ataaseq misilinneqartarpoq, killiusussaataasulli assigiinngiiaartarlutik. Imaa klassit apeqqutaatinnagit assigiippoq.

Naak misiligutininik assigiissaakkanik allanik peqaraluartoq, misiligut nunamut tamarmut atuuttoq Danmarkimi atorineqarnerpaajuvoq (STUK, september 2024). Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip ineriartortinneqarneranut siunertaavoq atuarfinni, kommuunini universitetinilu naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup assigiissumik suussusersineqartarnissaata qularnaarnissaa. Misiligutit assigiissakkat allat ilaatigut tassaapput DOT (dynamisk ordblindetest), soorlu inunnammineq oqaatsimik saniatigut oqaatsimik aappaattut qallunaat oqaasiinik atuisunut atorineqartartoq, imaluunniit "Elbros ordlister". Taakkua amerlanertigut misiligutininut nuna tamakkerlugu atuuttunut ilassutigalugit atorineqartarput. Misiligutip nuna tamakkerlugu atuuttup ingerlanneqarneranut atuarnermik ilitersuisoq imaluunniit misilitsinnermik ilitersuisoq piumasaqaataasarpoq. Angusat suliniutit naleqquttut siunnerfeqartullu pilersaarusionnerannut atugaasussaapput.

Nunanil Avannarlerni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut suleriaatsit ataatsimut eqikkarnerat:

- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligut nunamut tamarmut atuuttoq Nunani Avannarlerni tamani pigineqanngilaq.
- Nunanili tamani misiligutit assigiissakkat ataaseq arlaqartulluunniit pigineqarput.
- Pingaartumik Savalimmiut Islandilu misiligutininik amerlanerusunik ujartuipput.
- Finlandimi atuartunut ilikkarniarnermikkut ajornartorsiuteqartunut amerlasuunik immikkut piginnaasaqarfigalugit ilinniagalinnik ilinniartitsisoqarpoq.
- Taamaallaat Danmarki atuartunut, inuusuttunut inersimasunullu misiliguteqarpoq.

Kalaallit Nunaanni politikkikkut anguniakkat sulissunniakkallu siamasissut eqqarsaatigalugit eqqarsaqqajaanarpoq qallunaat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut suleriisaat isumassarsiorfigalugit naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik digitaliusumik suliaqartoqassasoq. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligutininik assigiissakkanik assigiinngitsunillu ineriartortitsinissaq akisuallaasasaq, pingaartumik sulisut ilinniarsimasut ingerlatsisussat angusanillu nassuiaasussat amigaataaneri eqqarsaatigalugit. Taaneqartut saniatigut naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup assigiinngissitaartumik suussusersineqarsinnaanera ilimanaateqarpoq, taamatullu suliniutit assigiinngissitaartut ingerlannissaannut atuarfinni, ilinniartinnik kommunilillu nukiit pigineqartut apeqqutaassallutik.

Naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligut arlalitsigut kinguneqassaaq:

Naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligummik atuutsilersitsinerup inuiaqatigiinnut malitsigisinnaasai

- Inatsisitigut allannguutit imaluunniit inatsisit nutaat suliniutigineqarsinnaap-put, naqinnernik ilisarsisinnaangitsut pisinnaatitaaffiik ikorfartorneqar-nissaminnullu periarfissaannik erseqqissaaffiusut. Taaneqartut taakkua naqinnernik ilisarsisinnaanginnermut misiligutip inuiaqatigiinni atugaasin-naanerunissaanik piaartumik suliniuteqarnerit siuarsassavaat. Aalajanger-neqarpoq inatsisitigut suliniutit iliuusissatut pilersaarummi matumani sulissutaasussatut inissinneqassasut. Nuummi 25.-26. september 2024-imi susassaqtut peqataatillugit naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut allanullu atuarniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqartunut inatsisitigut sinaakkutissanut inassuteqaatit sulissutiginiarlugit sulilluni seminari ingerlanneqarpoq.
- Atorfeqartitaanerit arlaqtartut sunnerneqarumaarput, misilitsinnerit ingerlannissaannut kingornatigullu ilitersuinissamut sulisut ilinniarsimasut pisariaqartinneqassammata.
- Suliati ulluinnarni ingerlatsinnermut ingerlatsivinnullu attuumassuteqartut suliarisinnaajumallugit qitiusumik allaffeqarnissaq pisariaqartinneqaru-maarpoq. Allaffeqarfiup suliassarissavai misiligummik isersinnaanissap nakkutigineqarnissaa, angusat toqqortertarnissaat, siunnersuinnermut ilit-sersuinnermullu ilisimasalinnit tapersersuinissat, kiisalu misiligutip program-miata aserfallattaalineranut nutarterneqartarneranullu it-teknikkikkut tapersersuineq suliarineqassaaq. Taamaattumik siunnersuutigineqarpoq, suliniutit ilagissagaat ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup dysleksimut immikkoortortaqarfia ataavartumik atuutilissasoq, aalajangersimasunik atorfinnik pilersitsiviulluni.
- Inuusuttut inersimasullu sumi misilitsittassanerit aalajangerneqassaaq. Projektgruppikkut Majoriami misilitsittoqartarnissaa siunnersuutigaat, taanna pingaarnertut sulianik pingasunik isumagisaqarmat: Suliffinnik innersuussisarneq – Ilinniagaqarnissamut suliffeqarnissamullu ilitersuisar-neq kiisalu ilinniagaqarnissamut suliffeqarnissamullu piginnaangorsarneq. Illoqarfiit tamarmik Majoriaqarfeqarput, tamatumalu suliaq oqilisassavaa, tassami inuit naqinnernik ilisarsisinnaangitsutut pasitsaanneqartut misilitsikkumallutik illoqarfinnut anginernut aallartariaqassanngimmata. Siunnersuut Nuummi 2024-ip upernaavani pisortat ataatsimiisinneqarmata saqqummiunneqarpoq tigulluarneqartumik. Ulluinnarni atuartut atuarniar-nermik ajornartorsiuteqartut aammalu unamminartitartik taanna qaanger-niarlugu sakkussaaleqisut naammattoortarpaat. Taamaattumik Nuummi Majoriaq suliamut ilaatinneqarpoq, soorlu inatsisitigut sinaakkutissanut inassuteqaatit piginnaasaqarfillu ineriartortinneqarnissaannut suliniutini.

- Aalajangerneqassaaq naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suut neqeroorutigin eqassanersut, kikkullu aningaasaliisuussanersut. Taakkua saniatigut nalilersorneqassaaq, siunertamut aningaasaateqarfimmik, atuarfiit, kommuunit allallu qinnuteqarfigisinnaasaannik pilersitsisoqassanersoq.
- Aalajangerneqassaaq, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuuneq qanoq sivilutigit sumik atuutissanersoq (immikkullu neqeroorutaasinnaasunut isissutaasinnaalluni).
- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip atuutisilinnerqarnera misiligummik ingerlatsisussat ilinniagaqarsimasullu allat ilinniaqqinnerannik kursuserannillu kinguneqassaaq, taakkunuuna suliaminnut upalungaarsimalissammata. Taaneqartoq taanna ilisimasat piginnaaneqarfiillu qaffassarneqarnissaannik suliniutitut ilanngunneqarpoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummut siunnersuut kalaallisoortoq iliuusissattut pilersaarutaagallartumi siullermi følgegruppimut saqqummiunneqarpoq, tigulluarneqartumik. Taassuma saniatigut siunnersuut isumasioqatigiinnermi sulisunut ilinniarsimasunut attuumassuteqartunut aamma saqqummiunneqarpoq. Taamaaliortoqareermat naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip piviusunngortinnissaanut pilersaarusiortoqarpoq, tassanilu suliniutit ataasiakkaat annertunerusumik allaatigineqarlutik.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligutip piviusunngortinnissaa ukuninnga suliassartaqarpoq:

- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummi suliassat ineriartortinnerat misiligarneqarnerallu.
- Misiligutip ingerlanneqarnerani akissuteqarfigisartagassap digitaliusup ineriartortinnera misilarneqarneralu.
- Assigiinngitsunik ukiulinni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut killigititaasussat aalajangersorneqarnissaat siunertaralugu misiligutip naammassisap misilarneqarnissaa.
- Misiligummut qanoq isernissamut akuersissuteqartoqartassanersoq, qanoq qanorlu sivilutigit sumik angusat toqqorsimaneqartassanersut etc pillugit suleriaatsit ineriartortinneri.

Aamma takuuk teknikkikkut misissueqqaarnermut takusassiaq 5 (ilaliussaq 2.1).

Ilaliussaq 3.1 Notat om hvorvidt det er muligt og realistisk at udvikle en grønlandsk ordblindetest (qallunaatuinnaq)

Notat om hvorvidt det er muligt og realistisk at udvikle en grønlandsk ordblindetest

Holger Juul, Center for Læseforskning, Københavns Universitet

december 2023

Ordblindhed – hvad er det og hvordan kan det testes?

Ordblindhed (dysleksi) er en læsevanskelighed der beror på vanskeligheder med at tilegne sig og anvende skriftens lydprincip i læsning og stavning. Det er således ikke alle vanskeligheder med at forstå tekster der falder ind under begrebet ordblindhed. Læsevanskeligheder kan fx også skyldes manglende sprogforståelse (det kan fx gælde personer der ikke har grønlandsk som modersmål), manglende undervisning, eller synsnedsettelse.

Den sikreste test af ordblindhed er højt-læsning af nonsensord, dvs. ord der ikke er rigtige ord, men som har en struktur (fx mht. indgående bogstavkombinationer) som svarer til hvad man møder i rigtige ord. For at læse et nonsensord højt, er man nødt til at udnytte sin viden om de mulige bogstav-lyd-forbindelser i sproget og sin færdighed i at skabe en syntese af de lyde man ud fra bogstaverne når frem til. Ligeledes kan stavning af nonsensord belyse om testdeltageren har vanskeligheder med skriftens lydprincip. Her må man for at nå frem til en acceptabel stavemåde analysere et hørt nonsensord og forbinde de indgående lyde med bogstaver.

Man kan naturligvis også bruge rigtige ord, men her kan kendskabet til specifikke ord og morfemer (betydningsdele) spille ind. Hvis en prøve er baseret på rigtige ord som testdeltageren ofte har mødt og derfor har øvet sig meget i at læse/stave, kan vanskeligheder med skriftens lydprincip træde mindre tydeligt frem eller maskeres helt.

Hvilken slags grønlandsk skal testen tage udgangspunkt i?

Grønlandsk varierer både fra nord til syd og fra øst til vest. Så hvilken slags grønlandsk skal testen rette sig imod? Eftersom skriftsproget er baseret på vestgrønlandsk, som også har flest talere, kan man mene at der bør tages udgangspunkt i vestgrønlandsk. Brugen af nonsensord kan dog være en styrke i forhold til regional variation, hvis der kan konstrueres nonsensord som forekommer acceptable på tværs af regioner. Dette kan muligvis opnås ved at udelade/nedtone bestemte lyde og lydcombinationer.

Målgruppe og fortolkning

Teste bør rette sig mod personer der har grønlandsk som modersmål, sådan at det kan udelukkes at forklaringen på en lav score er begrænset kendskab til grønlandsk. (Selv om der bruges nonsensord, kræves det kendskab til lydsystemet og bogstav-lyd-forbindelserne i grønlandsk at læse og stave grønlandske nonsensord.)

Teste bør rette sig mod personer der har gået i skole og fået kvalificeret undervisning i læsning og stavning, sådan at det kan udelukkes at forklaringen på en lav score er begrænset/mangelfuld undervisning.

Udformning af testopgaver

Det er muligt at lave testopgaver baseret på grønlandske nonsensord. Dette er tidligere gjort i projektet *Dysleksitiltag for skolebørn i Grønland*.

Så min vurdering er at det afgjort er muligt at udvikle en grønlandsk ordblindetest.

Vi har fra Danmark gode erfaringer med en digital ordblindetest, som består af to deltests (samt en ordforrådsprøve der skal afdække om deltageren har tilstrækkeligt kendskab til dansk). Se <https://www.uvm.dk/folkeskolen/laering-og-laeringsmiljoe/specialundervisning/ordblindetesten>.

I den ene deltest hører man et nonsensord og vælger den stavemåde (blandt fem mulige) som passer bedst. Umiddelbart vurderer jeg at man også vil kunne bruge denne opgavetype i en grønlandsk test.

I den anden deltest ser man fem ord som IKKE er rigtige danske ord – men ét af dem kan, hvis man læser det højt, lyde som et rigtigt dansk ord (fx lyder nonsensordet sgo som det rigtige ord sko). Opgaven er at finde det der lyder som et rigtig ord, og dette kræver beherskelse af skriftens lydprincip. Denne opgavetype vurderer jeg at man IKKE vil kunne bruge i en grønlandsk test, da nonsensord der lyder som rigtige ord kun er mulige i en ortografi hvor samme lyd kan staves på flere forskellige måder. I en lydret ortografi som den grønlandske, er der i de fleste tilfælde kun en enkelt acceptabel stavemåde.

De to nævnte danske prøver er i multiple-choice-format, og som anført er det formentlig kun den ene af disse der vil egne sig til grønlandsk. Der er heldigvis også andre muligheder. Jeg vil umiddelbart foreslå afprøvning af disse fire:

1. Opgaver hvor deltageren hører et nonsensord og vælger den stavemåde der passer (som i den ene deltest i den danske ordblindetest).
2. Opgaver hvor deltageren hører et nonsensord og selv staver det (frem for at vælge mellem valgmuligheder).
3. Multiple-choice-opgave hvor man skal finde det der IKKE er et ord – fx i opgaver hvor man ser fire rigtige ord og et nonsensord. En svaghed ved dette format er at man vil kunne udnytte sit kendskab til eksisterende ord og udelukke disse, sådan at opgavetypen måske ikke i tilstrækkelig grad kræver udnyttelse af skriftens lydprincip.
4. Opgaver hvor deltageren får en liste med nonsensord der skal læses højt.

I alle fire tilfælde skal antallet af acceptable svar og tidsforbruget registreres. De to første prøver vil forholdsvis

Som i den danske ordblindetest kan det være hensigtsmæssigt at der også indgår en ordforrådsprøve eller en lytteforståelsesprøve for at sikre at testdeltageren har et rimeligt kendskab til talt grønlandsk. Men der allerede findes prøver der kan tages udgangspunkt i?

Afvikling og scoring

De første tre opgavetyper vil forholdsvis let kunne afvikles digitalt. Dette vil være en styrke da det sikres at testen afvikles på præcis samme måde overalt, og da svarene vil blive scoret (opgjort som rigtige eller forkerte) automatisk. Det vil dog stadig være vigtigt at testen afvikles under opsyn af en person der er kvalificeret til dette og sikrer at vilkårene er i orden – fx at testdeltageren forstår instruktionerne, har lyd i høretelefonerne, ikke bliver forstyrret og ikke modtager hjælp til løsningen af opgaver osv.

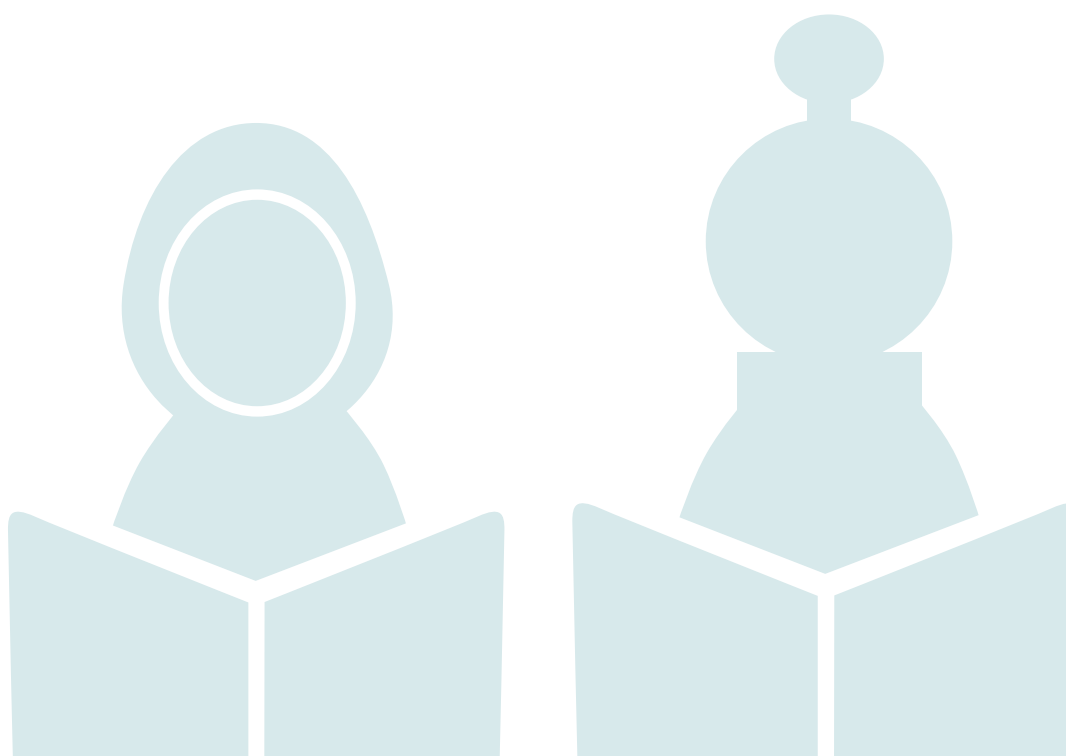
Den fjerde type kan MULIGVIS afvikles digitalt hvis scoringen af højtlæste nonsensord kan bygge på talegenkendelse. Jeg anbefaler at denne mulighed afsøges. Bemærk at et talegenkendelsessystem ikke skal fungere for grønlandsk som sådan men blot for de nonsensord som indgår i testen.

Alternativt kan den fjerde type afvikles offline. Dette vil så kræve at der lokalt er uddannet personale der kan vurdere opgavebevarelsenerne – eller der kan evt. laves en lydoptagelse som så videresendes til en kvalificeret bedømmer.

Afprøvning, normering, scoregrænser

At udvikle en test kræver at opgavetyper og konkrete opgaver afprøves i praksis sådan at de der fungerer bedst kan udvælges til den endelige test. Den endelige test skal naturligvis også afprøves, sådan at man får viden om hvordan testresultaterne typisk vil fordele sig på forskellige alderstrin, og sådan at man kan udpege scoregrænser for hvornår man må have mistanke om ordblindhed. Det skal understreges at tests ikke er ufejlbarlige – fx kan en god læser læse forkert med vilje eller på grund af træthed eller sygdom. Derfor bør testresultatet ikke stå alene men suppleres af vurdering fra en fagligt kompetent person, og det bør selvfølgelig også sikres at testen er afviklet korrekt.

Endvidere vil et være vigtigt at undersøge den færdige prøves validitet. Det kan fx gøres ved at sammenholde resultaterne med testdeltagerens egen oplevelse af eventuelle læseproblemer og ved at undersøge om personer med lav score på ordblindetesten også har vanskeligheder med læsning af rigtige tekster og med at stave rigtige ord.

Ilaliussaq 4. KA-p isumaliutissiisummi innersuussutai

KA isumaliutissiisummi sammineqartoq pillugu siusinnerusukkut maannakkullu suliniutit pillugit arlaqartunik inassuteqaateqarpoq:

1. Meeqqat atuarfianni nukarliit alloriarfianni atuartut tamarmik Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup nukarliit alloriarfiani pasitsaassiniutai atorlugit paasiniaaffigineqassapput. Sulinermi tamatumani atuartut qanoq amerlatigisut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqarsinnaasut paasineqarsinnaavoq, aammalu sulineq taanna naqinnernik ilisarsisinnaannginnermik misiligitissamut aallarniutaasinnaavoq.
2. Ataatsimiisitaliap piumasaraa, Naalakkersuisut atuartitsinermi programmi-mik GraphoGame-imik suliap ingerlanerani taassuminngalu misilittakkanik ataatsimiisitaliaq ilisimatissagaat.
3. GUX-S-imi misilittakkat nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi ilanngunneqartariaqarput.

4. 1 Atuartut nukarliit misilinneqarnissamut periarfissaannut oqaaseqaatit

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup piffissami 2014-2024-imi meeqqat atuarfianni nukarlerni atuarnermik atuartitsinerup nukittorsarneqarnissaa sulissuti-gisimavaa. Suliami tassani pasitsaassiniutini atortunillu atuartut naqinnernik ilisarsisinnaannginnermik ajornartorsiuteqartuusinnaasut ujartornerinut kiisalu atuarnermik pitsaaliuilluni atuartitsinermut atugassanik ineriartortitsisoqarpoq. Atuarnermut allannermullu misiligitit atuutsilernerisigut atuarfiit ingerlaavartu-mik atuartut ineriartornerat malinnaaffigisinnaalerpaat atuartullu immikkut pisa-riaqartitsisut kikkuneri paasinnalerlugit. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup aamma atortussiat GraphoGame aamma Nipit ineriartortippai, kiisalu atuarfiit sulisuinik piaartumik suliniuteqartarnissamut kursuserititsinertigut piginnaanngor-sarlugit. Suliniutit taakkua KA'p inassuteqaataanik naammassisaqarniarnermut periarfissiipput.

Pingaartuuvoq erseqqissassallugu akisussaaffik kommuuninut atuarfinnullu ataa-siakkaanut tunniunneqareermat, aammalu suliniutit inatsisitigut piumasaqaataan-ngimmata, neqeroorutaallutilli. Taamaattumik kommuunit atuarfiillu namminneer-lutik aalajangissavaat pisariaqartitatik nukitillu apeqqutaatillugit misiligitit atorniarnarlugit. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup siunissami sulinermini ukiup affakkaartumik taamungaannaq atuarfiit misissuiffigisarnersigut atorneqarnerat qulakkeerniarumaarpaa.

KA-p inassuteqaatai piviusunngortikkumallugit isumaliutigisariaqarpoq atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut ilimanaateqartut siusissukkut misissugaasa-lernissaasa inatsisitigut piumasaqaataalernissaa. Tamatuma kikkut ajornartorsi-uteqartut paasineqajaartittalissavai aammalu kommuunit tamarmik pisariaqartumik ikiorsiisarnermik neqerooruteqartarnissaat qulakkiissallugu. Inassuteqaat taanna Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup september 2024-imi naqinnernik ilisarsisin-

naannginneq pillugu seminartitsinerani saqqummiunneqarpoq, kikkut tamarmik assigiissumik siunnersorneqartarnissaat ikorfartorneqartarnissaallu qulakkeerumallugu.

Iliuusissatut pilersaarummi pasitsaassiniutit digitaliseererneqarnissaat inassutigineqarpoq, taamaalilluni atuariit allaffissorluni sulinerat oqilisarneqassammat, aammalu atuarnermut naleqqiussiffinnik, piffissap ingerlanerani allanngortartunik, ingerlaavartumik nutarterisarnissaq periarfissaqalersillugu. Misilittakkat takutip-paat atuarnermut allannermullu misiligitit assigiingitsumik atugaasut, tamatumalu angusat sunniuteqarfigisinnaavai. Aammattaaq digitaliseeriinerup KA-p misilitsitarnissamut periarfissaqarnissamik kissaataa, kiisalu malinnaasut pisariaqartitsi-nerup siusissukkut paasineqartarnissaanik kissaataat naammassissavai.

4.2 GraphoGame pillugu paasissutissiineq

GraphoGame (suliniimmi GraphoLearn-imik taaneqartartoq) atuarnermut ilinniutaavoq digitalikkut pinnguaataasooq ilikkariartornerlu malillugu sapernarsiartortartoq, januarimi 2022-imi atuutilersinneqarpoq. Pinnguaat akeqanngilaq 21.000-eriarlunilu aaneqarsimalluni (november 2024). Pinnguaat ilitersuutitaqarpoq allannguiniarlunilu misissuinermeersumik nalunaarusiartaqarluni, lersasuaammi aaneqarsinnaasunik. Pinnguaatip nuannarineqarnerujussuanut patsisaagunarpoq pinnguaat tassatuaammat app'i sungiusaataasooq, atuarnermut ilinniutaalluni kalaallisoq Kalaallit Nunaanni ineriartortinneqarsimasooq.

Pinnguaatip ineriartortinneqarneranut peqatigitillugu allannguiniarluni misissuineq (atuussinnaassusaanik misissuineq) ingerlanneqarpoq, taassumalu takutippaa atuartut naqinnernik ilisimasaqarluartut atuartullu atuarnermik ilinniartinneqarsi-manerminnit pissarsisimasut, pinnguaat iluaqutigigaat. Ilinniartitsisut isumaqarput pinnguaat atorneqarluartooq, taamaattorli ilitersuut nalunaarusiarlu lersasuaammiittut ilisimasaqarluarfiginagit. Taamaattumik inassutigineqarpoq, ilinniartitsisut angajoqqaallu meeqqat pinnguaammik atuilersinnagit ilitersuut atuarluassagaat.

Pinnguaat akuersissuteqarluni atugaavoq. Naak programmi 3.-4. klassi angullugu atorneqarsinnaasunngorlugu annertusitinneqarsinnaagaluartooq, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik annertusarnissaanut inuttasaqaranilu aningaasassaqaartitsisimanngilaq. Taamaattumik programmip annertusarnissaa pilersaarutaanngikkallarpoq.

4.3 Naqinnernik ilisarsisinnaannginneq pillugu GUX-imi suliffeqarfiit suliaannik misissuineq

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup 2023-p ukiaani GUX-imi ilinniartitsisut atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit atuarnermi allannermilu pædagogik atorlugu sullissinerat misiliillutik paasiniaaffigaat.

GUX-S ilinniagaqartunut immikkut pisariaqartitsisunut gymnasiimi ilinniarnermik immikkut aqqissuussamik misiliineruvoq. Misiliineq taanna ilinniagaqarfimmik

immikkoortumik ingerlatsiffiusoq ukiumi atuarfiusumi 2018-19-imi aallartippoq, atuartunut misissorneqarsimasunut immikkut pisariaqartitsisunut, soorlu ADHD-qartunut imaluunniit Autismeqartunut, immikkut ittumik ilinniagaqarfiullunilu atuartitsiffiusussatut naatsorsuussaalluni. Misileraalluni ingerlatsineq taanna ilinniartunut innarluuteqartunut imaluunniit innarluutilittut allagartalinnut saaffiginnittuuvoq, tamannalu pissutigalugu nalinginnaasumik gymnasiami ilinniarnermik naammassisaqarnissaminnik ajornartorsiuteqartunut.

Ukiut ingerlanerini ilinniagaqarfiup immikkoortumik ingerlatsiffiusup suliassai akisussaaffiilu allanngortinneqartarput. Piffissap ilaani ilinniagaqarfiup immikkoortumik ingerlatsiffiusup misissuisinnaanermik, ataqatigiissaarinermik, saqqummiussanik, ilinniartitsisunut kursusertitsinernik ingerlatsisinnaanera ammaaffigineqarpoq, tamakkuli maannakkut ingerlanneqanngillat.

2023-mi nuna tamakkerlugu siunnersuisarfiup Aqqut.gl-ip immikkoortumik ingerlatsiffiup suliai akisussaaffigilerpai. GUX-S-ip iluani suliassanik ingerlatsisussatut siunnersortaneq atorfinitsinneqarpoq. GUX-S-i ilinniagaqarfik immikkoortumik ingerlatsiffiusoq pillugu suliniummi naatsorsuutaasumik 31. december 2024-ip tungaanut ingerlassaaq. GUX-S-p siunissaata aaqqissuunneqarnissaata aalajangersarneqarnissaa suli sulissutigineqarpoq.

4.4 Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut GUX-S-imi misilittakkanik misissuineq

2023-p ukiaani ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik GUX-S-ip atuartunik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik misilittagaanik aallaqqaataasumik misissuivoq. Misissuineq tamanna internetsimi misileraalluni ingerlatsineq pillugu paasissusissanik pissarsiornikkut ingerlanneqarpoq, taamatullu GUX-S-rektoriinik tamanik, kalaallit oqaasiini siunnersortimik, ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfirmi GUX-imut AC-fuldmægtigimik, kiisalu GUX-S pillugu ilinniagaqarfirmik immikkoortumik ingerlatsiffiusumi Aqqut.gl-imi, - Nuna tamakkerlugu litersuisarfirmi – siunnersortaanermik apersuisoqarpoq. Atorfillit ataasiakkaat itinerusumik apersornerisigut paasissutissat ilaartorneqarput.

Misissuineq taanna aallarteriiginnartorli paasinarsivoq, GUX-S-ip naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik misilittagai pillugit paasissutissanik pissarsinarneq ajornakusoortuusoq. Tamanna ilaatigut peqquteqarpoq attaveqaqatigiissaarisumit soraarninngorsimasumit paasissutissanik pissarsisoqarsinnaajunnaarsimanera, aammalu paasissutissat piffimmiit piffimmut inummiillu inummut annertuumik allanngorarmata.

Paasinarsivoq aallaqqaataaniilli naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut misilittaanermi ilaatinneqarnissaat ersarissumik nassuiarneqaraniluunniit aalajangersagaanngimat. Taamaattumik suliffeqarfiit ataasiakkaat namminneq taassuminnga paasininnertik naapertorlugu misilittaanermik paasissutissiinerminni ilannguttarpaat. Paasissutissat ilaanni atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut misilittaanermi ilaatinneqartarput. Najooqqutanili allani (Sullissivik.gl-imi, GUX-ilinniarkin, Aqqut.

gl-imi, Tilioq-mi il.il.) ilanngunneqassanatik. GUX-rektorit tamarmik aamma misilittaaneq pillugu allamik isumaqarput, isumaqaramik taamaallaat inunnut autismeqartunut imaluunniit ADHD-qartunut sammititaasoq. GUX-imi kalaallit oqaasiini siunnersortip, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut llageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup rektorillu aamma paasissutissiissutigaa, misilittaaneq aallartimmalli atuartunut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut immikkut ittumik suliniuteqartoqarsimanngitsoq. Aqqut.gl aamma atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ukiumut nalunaarusiaminni takussaangitsut paasissutissiivoq. Taamaattumik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut pillugit GUX-S-imit misilittakkanik pissarsisoqarsinnaanngilaq.

Atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut misilittaanermi ilaatinneqarnissaannik paatsuunganeq patsiseqarsimagunarpoq, kukkusumik isumaqartoqarsimammat Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut aqqissugaasumik misissuuteqartoq. Isumaqartoqarsimagunarpoq naqinnernik ilisarsisinnaannginneq pillugu aalajangersimasunik ilisarnaateqartitsisoqartoq, naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik aammalu pisortatigoortumik innersuunneqartarnermik peqartoq. Tamatuma takutigunarpaa, qallunaat aqqissuussisimanerat najoqqutatut atorineqartarsimasoq.

4.5 GUX'S-ip ilinniartunut atuarnermik allannermillu ajornartorsiutilinnut suliniutai

Paasinarsimmat GUX-S-eqarfimmi atuartunut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suliniutinik aallartitsisoqarsimanngitsoq, taarsiullugu GUX-imi atuarfiit atuartut atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqartut pillugit suliaannik paasiniaaffigineqarput. Tamatumani siunertaavoq ilinniarfiit taakkua inunnut pineqartunut suliniutaannik paasisaqarnissaq, aammalu atuartunut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut atuarnermillu ajornartorsiuteqartunut nukiit atortagaasa paasisaqarfiginissaat.

Paasiniaanermi tassani oqaatsinik ilinniartitsisut atuarfiilluunniit ataasiakkaat pineqanngillat. Paasiniaanermi tassani ilisimalikkat taamaallaat nuna ataatsimut isigalugu ilisimaarineqarput, siunissamilu kalaallit ilinniarfiini pitsanngorsaannermut atorineqarsinnaallutik.

Paasiniaanermi tassani nammineerluni nalunaarusiat, atuarnerp iluani ilisimasa-linnik ataasiakkaanik itinerusumik apersuinernik tapertalerlugit atorineqarput. Nammineerluni nalunaarusiornermut apeqquasiat, atuarfiit ilinniartitsisullu atuarnermi pædagogik atorlugu inuit pineqartut pillugit suliaannik apeqqutitaqartut atorineqarput.

Paasiniaanermi tassani paasineqarpoq, atuarfiit sisamat ilaat marluk atuartunut taakkununga immikkut suliniuteqartanngitsut, tamannalu peqquteqarpoq atortussianik ikiutissanilluunniit amigaateqarnermit, aammalu ilinniarfinni atuarnermut suliniutinut atuarfimmi tassani ilinniartitsisoqarniarneq apeqqutaasartoq.

Atuafik ataaseq CD-ORD-mik, atuartunut qallunaat tuluilluunniit oqaasii atorlugit allassimasumik atuffassissutaasumik, pisartagaqalernermigut annikinnerusumik suliniuteqarpoq, kiisalu soraarummeernermi piareersarfissaq sivilisunerusoq neqeroortigisarlugu. Atuafimmi tassani pædagogikkimi siunnersortaanerup oqaloqatigineqarluni oqaatigaa, naak CD-ORD tigorianaagaaluartoq atuartunit qanoq annertutigisumik atorineqarnerusoq qularnaatsumik ilisimaneqanngitsoq. Ukiut tamaasa atuartut 2-3-it missaat naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut pasitsaanerqartarput. Misiligitunik ikiutinillu kalaallisoortunik peqanngimmat, kiisalu pineqartoq pillugu ilisimasat amigarmata, pisariaqartinneqartup annertussusaatut ikorfartuinissaq ajornakusoortuuvoq. Taarsiullugu atuartut taakkua oqaatsinik ataasiakkaanik oqaasertussusaannillu tapersersorniarneqartarput.

Atuafik alla ataaseq ukiuni arlaqartuni atuarnermik allannermillu aqqissuussatut taasamik ingerlatsivoq, atuartunut kalaallit qallunaallu oqaasiini atuarnermik allannermillu unammisassaqtunut ilitsersuinerusumik. Ingerlataq taanna ukiut atuafiusut tamaasa aalajangersimasumik malitaqarluni pilersaarusiorneqartarpoq. Atuarnermi ilitsersuinermi oqaatsinik ilinniartitsisut pingasut atorineqarput, qallunaat ilinniartitsisut marluk kalaalerlu ilinniartitsisoq ataaseq. Qallunaat ilinniartitsisoq ataaseq atuarnermik siunnersuisartutut ilinniarsimasuuvoq Danmarkimilu atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut marluinnik oqaasillit amerlasuut misilittartarsimavai, siunnersortarsimavai atuartittarsimallugillu. Ilinniartitsisoq taanna aamma Danmarkimi atuarnermik siunnersortinut kursuseritsinerit ineriartortinnerinik ingerlattarnerinillu misilittagatuujuvoq. Qallunaat ilinniartitsisut aappaat imminut ilinniartissimavoq, naqinnernilli ilisarsisinnaannginneq pillugu ilisimasanik amigaateqarluni. Ilinniartitsisoq kalaaleq ilaminit ilinniartinneqarpoq. Ilinniartitsisut taakkua atuarnermik allannermillu siunnersuisarnermi suliniutit ataqatigiissaartarpaat, aammalu suliassat ataasiakkaat, soorlu misiliilluni pasitsaassiniaanerit, atuarnermi allannermilu kursuset, ukiumi siullermi aappaannilu allatassanik ikiuinerit atuartitsinerillu assigisaallu, qaqugukkut aallartinneqartar-nissaat. Ilinniartitsisut taakkua aamma SP-opgavemut tunngatillugu 3. G-milu allattariarsorluni soraarummeernerit aallartileraangata immikkut suliniutit anner-tunerusumik sammisaqarfigisarpaat. Taakkua saniatigut ad hoc-suliassat ingerlan-neqartarput, atuartitsissummik ilinniartitsisoq nammineq atuartitsinermini siun-nersorneqarnissamik pisariaqartitsigaangat kiisalu atuarnermik ilinniartitsisoq atuartitsinermini atuartunut sanngiinnernut ikiorneqarnissaminik atorfissaqartit-sileraangat atuarnermik siunnersuisarneq ingerlanneqartarpoq.

Piginnaasaqarnermut misiligit pasitsaassiniutitut atorineqartarpoq, ilaatigut grammatikkimi suliassanik atuakkallu paasisimaneranut suliassanik imaqartoq, angusanillu takutitsiffiusartoq. Pasitsaassiniut atuartunut naqinnernik nipinngor-titsiniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqartunut tulluarsarlugu sanaa-junngilaq. Atuartunut taakkununga atuarnermik siunnersuinermik ataqatigiis-saarisooq ilisimatitsivoq, atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut imaluunniit atuarnikkut allanik ajornartorsiuteqartut atuarnikkut pædagogikkimi suliniutini ikiorsiissutinilu immikkoortinneqarneq ajortut. Taarsiullugu atuartut minnerpaamik angusaqartut kikkuneri paasiniartarpaat ataasiakkaarlugillu sulissunniartarlugit, soorlu oqaatsinik pigiliussimasaminik ineriartortitsineranni, atuakkanik paasin-

nittarneranni, akademikeritut allannermut assigisaannullu ikorfartorlugit siunner-sorlugillu. Ukiumut atuaqatigiiaat ilaat 20-it missaat taamatut sullinneqartarput.

Atuarfiup Windows 365-imi atuarnermut allannernullu atortussiat pissarsiarine-qarsinnaasut atortarpai. Taakkua saniatigut ordbogit assigiinngitsut, kiisalu nutserinnermut nittartagaq nutserut.gl, atorineqartarput. Programmi CD-ORD siusinnerusukkut atorineqartarpoq, angusaqarfiugaaranili, atuartunut iserfiginiar-nera ajornartorsiutaasarmat. Atuarfimmi tassani ataatsimik atuartoqarsimavoq qallunaatut oqaasilimmik naqinnernillu ilisarsisinnaanngitsumik, atuarfimmi tassani atualernermini suussusersiffigineqareersimasumik ikiorsiissutinillu pissar-sisinnaasumik. Taamaattumik atuartoq taanna suliassani amerlasuuni imminut ikiorsinnaavoq.

4.6 Angusat innersuussutillu

Ataatsimut isigalugu paasiniaanerup takutippaa GUX-eqarfinni tamani naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup oqaatsinillu paasisaqarsinnaanerup iluini ikiutissat ilisimasallu annertuumik amigaatigineqartut, aammalu atuarnermut allannernullu suliniutinut allannermi pædagogikkimi ikiuutit pigineqartut apeqqutaasartut. Atuartunut atuarnermik allannermillu unamminartuutilinnut ikiuinerup oqaatsinik ikiuineq, oqaatsinik pigiliussimasanik annertusaanermut, atuarnermik paasinnin-nermut akademiskiusumillu allannermut samminerusoq assigineruaa, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik ikiuiniarnermut sammiveqarnerunani.

Atuartut atuarnermik ajornartorsiuteqartut qaqutigunnaq GUX-imi naammattoor-neqartarput tamakkumi ilinniarnertit allat, soorlu inuussutissarsiutinik ilinniarnertit, toqqakulanerusimagunarpaat.

Paasiniaanermi erseqqissumik ineriartortitsitsinermik suliaqarnissaq annertoq pisariaqartinneqartoq paasineqarpoq, tamannalu suliamik ingerlataqartut kissaa-taanni aamma takuneqarsinnaavoq, makkua kissaatigineqarmata:

- Atuarnermut misiligutip suliarineqarnissaa, atuarfiit atuarnerup aallartinnerani atuartut ataasiakkaat killiffiinik ilisimasaqareerniassammata siunnerfilimmillu ikiorsiissutinik neqeroorsinnaassammata.
- Ilinniartitsisunut ilinniaqqinnerit kursusillu, atuartut allannermik atuarnermillu ajornartorsiuteqartut pisariaqartitaannik sullissinissaminut naammattunik ilisimasaqarniassammata taakkuninngalu sullissinissamut piginnaanngorsarsimallutik.
- GUX-ip ilinniarfiini tamani atuarnermut politikkit assigiissaakkat ineriartortinneqassasut atuutsilersinneqarlutillu, tassuunakkut atuartut atuarnermik allannermillu ajornartorsiutillit patajaannerusumik sullinneqarnissaat qulakkeerneqassammat.

Ilaliussaq 5. Naqinnernik ilisarsisinnaangitsut nipaat

”Massakkut assut attortippunga, Kalaallit Nunaata
oqaluttuarisaanerani immaqa aatsaat
naalaarneqarpugut, tusaaneqarpugut takuneqarlutalu”

(Arnaq 52-inik ukiulik).

Naqinnernik ilisarsisinnaangitsut tusaanissaat pingaaruteqartuuvoq. Tassami taakkuummata naqinnernik ilisarsisinnaangitsuunerup suuneranik ilisimasaqarnerpaajusut. Taamaattumik ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup, iliuusissatut pilersaarutip ilaatut, naqinnernik ilisarsisinnaangitsut Nuummeersut katillugit arfineq-marluk apersorsimavai, atukkatik pillugit misilittagaat, pisariaqartitaat kissaataallu tusarusullugit.

ILISIMATITSISSUTIT PAASISSUTISSIISUT

Ukiui suaassusaallu: paasissutissiisut
7-it – angutit pingasut arnallu sisamat,
21-nit 60-inut ukiullit.

Sulinerat: 7-t ilaat 5-it sulisuupput, ilinniartoq 1, 1
uippakajaarluni napparsimasog.

Ilinniagaat: Tamarmik meeqqat atuarfianni atuar-
simasuupput. 5-it ilinniakkamik naammassisa-
qarsimapput: taakkunannga 4-t inuussutissarsiu-
tigalugu ilinniakkamik 1-ilu ingerlaqqiffiusumik
ilinniagaqarluni. Amerlanerit aatsaat Danmarkimi
siunnerfilimmik ikiorneqarsimapput.

Suussusiliineq (Diagnose): Amerlasuut naqinner-
nik ilisarsisinnaangitsuunerat aatsaat suussusi-
lerneqartarpoq (diagnosticeret) inuussuttuunermi
Danmarkimi ilinniartuunerup nalaani.

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut inuuneq pillugu ilisimasaqartoqanngilaq; ajornartorsiuteqarnertik pillugu inuunerat qanoq ingerlasarnersoq, ikiorsiissutinik sunik pisimanersut, aammalu ilinniarnernut sulinermullu iserniarneq qanoq misilittagaqarfigineraat. Ilisimasaannik pisariaqartitaanngillu ilisimasaqalerneq qularnanngitsumik suliniutit pitsanngorsarnissaannut tulluarsarnissaannullu pingaaruteqartuuvoq. Taamaaliornikkut Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut inuunerisa ineriartortinnissaannut aalajangeeqataasinnaanerat, pinsinnaatitaaffiisa piviusunngortinnissaat, allallu assigalugit periarfissanik assigiissunik pissarsinissaat qularnaarsinnaavarput.

Immikkoortuni tulliuttuni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsutut inuuneq pillugu apersorneqartut nassuiaataat saqqummiunneqarput. Oqaluttuarineqartutigut ilaatigut meeqqat atuarfiata ilinniakkatigut, inooqatigiinnikkut kinaassusaasigullu qanoq sunnersimaneraat ilisimalerparput. Naak peqataasut ataasiakkaat namminneq immikkut unamminartitaqarlutillu misilittagaqaraluartut, taamaattoq ataatsimut oqaatigisinnaasat ajornartorsiutillu qitiusut nalunaajaataanni uteqattaarput; Oqaluttuaat ajornartorsiutillu atuartitsinermut periutsinut tunngasuupput, ilinniartitsisunit angajoqqaanillu tapersorsorneqarnerit, nukissat pissarsiariniartarneri, kiisalu klassip iluani pissutsit imminnut sunneeqatigiittarneri. Oqaluttuani ataasiakkaani piaartumik siusissukkut suliniuteqartarnerit, atuartut ataasiakkaarlugit atuartinneqartarnerisa ilikkagaqartitsiniarnermilu peqataatitsisarnerit pingaaruteqarnerat erseqqissarneqarpoq. Tulliuttuni qulequttat ajornartorsiutillu qitiusut allaaserineqassapput, minnerunngitsumillu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut periarfissaat.

Qulequttat ajornartorsiutillu qitiusut

Paasissutissat, pissutsit arlaqartut tamarmik atugaat, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut unamminartitaannik pisariaqartitaannillu oqaluttuartut, takutippaat:

Imminut paasineq siusissukkullu paasisaqarneq

Atuartuuneq aallartiinnartorli paasissutissiisut amerlanerpaat atuarniarnerminnik ajornartorsiuteqarnertik ilisimaarivaat. Atuaqatitik ajornartorsiuteqaratik atuarsinnaasut allassinnaasullu paasissutissiisut misigivaat, tamannalu namminerminnut oqitsuinnaanngitsoq paasillugu. Ataatsip paasiuminaatsippaa, sooq allat pappiala isigigaangamikku isitik niaqqutillu aalatittarneraat.

**”Nalunngittuaannarpara allanit allaanerunera.
Atualerama tamanna paasivara. Nipituumik
atuartussanngoraangama nangaalersarpunga, taamaattumillu
naalanngitsutut isigineqalerlunga.”**

(Arnaq, 32-inik ukiulik).

Allattaatsimi unammillernartut

Paasissutissiisut tamarmik kalaallisut qallunaatullu atuarnissartik allannissartillu tamaviaarnartuutippaat. Pingaartumik oqaatsit takisuut aammalu kalaallisut oqaatsinik ilisarsisinnaanermik amigaateqarneq arlaqartunut unamminartuuvoq, ulluinnarni inuunerannut sunniuteqartumik. Taamaattorli tamarmik kalaallisut atuarnissartik allannissartillu ilikkarpaat.

Atuarfimmi unammillernartut

Paasissutissiisut affaat sinnerlugit atuarfimmi specialklassinut nuunneqarput. Tassaniluunniit allaat paasissutissiisut misigivaat, atuartitsinerup pitsaassusaa amerlasuutigit amigaateqartorujussuusoq. Pingaartumik tamanna peqquteqarpoq, ilinniartitsisut ajornartorsiutit taama ittut suliarinissaannut naammattumik ilisimasaqaratilluunniit sakkussaqaqnginnerannik. Paasissutissiisut oqaluttuarput, amerlasuutigit imminnut paarisassanngortinneqartarsimallutik atuartitsinermilu sunatik peqataasarsimallutik.

”1-2 tiimikkuutaarlugit atuartinneqartarpugut.
Amerlanertigulli nipaalluta issiaannartarpugut.
Atuartitsineq paasinnginnakku piffissap
annersaani allat isigiinnartarpakka
– tassa suliaqartanngilanga.”

(Mand, 31 år).

Ikiorneqarnissamik tapersersorneqarnissamillu amigaateqarneq

Paasissutissiisut amerlanerit atuarfimmi naammaginartumik ikiorserneqartanngilat. Ibioqqugaangamik “sumiginngaasutut” misigisarput. Tamatuma kinguneratigit avatiminnit mattussaallutik misigisimalersarput eqqortumillu ikioqqullutillu aperinissartik unamminartorujussuuartut misigisarlu. Peqataasup ataatsip tikkuarpaa naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuunini saqqummiutinngikkaluarlu ikiortissamik nassaarnissaq ajornakusoortittarlugu, tamatumalu kinguneranik atuarfimmi, kingornatigullu suliffeqarfinni, sulii aqutissarsiorneq ajornakusoorutigilerlu.

Iluaqutaasumik ikiorneqarneq

Paasissutissiisut amerlanerit isumaqarput, paasineqaraangamik namminerlu angusatik pisariaqartitatillu aallaavigalugit paasineqarlutillu atuartinneqaraangamik ilikkariartornertik malugisarlu. Tamatuma atuartitsinerup naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ataasiakkaat angusaat pisariaqartitaallu aallaavigalugit aqqissuunneqartarnissaata pisariaqassusaa takutippaa. Amerlanerpaat atsaat

Danmarkimut pigamik ikiorneqalivipput, specialklassini imaluunniit VUXC-mi atuartitsineq peqataatitsinerusoq misigigamikku.

Inuiaqatigiinni tikikkuminartuuneq

Amerlanerit digitaliseeriinermi teknologiimilu unamminartut ajornartorsiutigaat. Amerlasuut misigisimapput inuiaqatigiit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunit tikik-kuminaallisimasut, pingaartumik sullissiviit digitaliusut namminersuutigisassat unamminartuutittarpaat.

”Saaffiginnikkaangama qinnuigineqartarpunga
qarasaasiami paasissutissat nammineerlunga
immersussagikka. Tamanna mersernartuuvoq, aammalu
oqaaseq ’imatut iliunnassaatit’ atorneqarpallaaqaaq.
Maannakkut saqqummernissarput piffissanngorpoq.
Inuiaqatigiinnit paasineqarnissarput kissaatigaarput.”

(Arnaq, 41-nik ukiulik).

”Eqiasuttut sianiitsullu” – allaassuteqartutut naqissuserneqarneq, kanngusunneq imminullu tatiginermik amigaateqarneq

Paasissutissiisut oqaluttuarput atuarallaramik eqiasuttutut, sianiitsutut naalan-ngitsutullu isigineqartarlutik, atuarsinnaannginnamik atuartitsinermilu malinnaa-sinnaannginnamik.

”Sianiippallaarnak. Taanna inuit
sianiitsut kisimik paasisinnaanngilaat.
Takuuk, allat tamarmik paasivaat.”

(Arnaq, 32-inik ukiulik).

Paasissutissiisup ataatsip oqaluttuarivaa atuarsinnaannginnami ilinniartitsisuminit ullut arlaanni patinneqarsimalluni. Paasissutissiisup oqaluttuarivaa ullut arlaanni kinaassutsiminik annaasaqarluni misigaluni ilinniarnissaminullu soqutiginnikkunnaarluni.

**”Taamanikkut kinaassusera
annaagakku qiaavunga”**

(Angut, 60-inik ukiulik).

Kanngusunneq imminullu tatiginerup amigaatiginera inersimasunngornermik kingunerujussuanut allaat atorsimavaat, ullumikkullu sulì nikanassutsiminik misigisimanerminut akiuulluni.

**”Ilinniartitsisut oqartarput:
'Sianiinnak eqiasunnallu'.**

**Allaat nammineq isumaqalersarpunga
eqiasuttuullunga sianiitsuullungalu. Eqqaamavara
kanngusorujussuarlunga. Qallunaat oqaasiini
atuaraangatta kanngusullunga qiasarpunga.
Ilaannikkut anartarfiliartuusaartarpunga
qiajartorlunga”**

(Arnaq, 51-nik ukiulik).

Taamatut allaassuseqartutut naqissuserneqarneq paasissutissiisut imminnut tatiginerannut atuarfimmilu misigisaannut annertoqisumik sunniuteqarsimapput.

Periarfissat kissaatillu

Inuiaqatigiinni ilisimasaqarneq ikorfartuinerillu annertunerusut

Annertuumik kissaatigineqarpoq, inuiaqatigiit naqinnernik ilisarsisinnaannginneq eqqumaffiginerulissagaat pitsaanerusumillu ikorfartuineq neqeroorutigalugu. Paasissutissiisut suliffeqarfinni takussutissiilluni ikiuutit amerlanerit aammalu sulisitsisuniit atuartitsisuniillu pitsaanerusumik paasineqarnissartik ujartorpaat.

”Inuiaqatigiit naqinnernik
ilisarsisinnaanngitut ikorfartussallugit
piareersimanngillat.”

(Arnaq, 41-nik ukiulik).

Ikiuutit teknologiskiusut

Amerlasuut ikiuutitut teknologiiusunut iserluarnerusinnaanissartik kissaatigaat, soorlu app-inut, scannerisinnaasunut kalaallisullu atuaasinnaasunut, soorlu Google-mi qallunaatut tuluttullu taamaaliortoqarsinnaasoq. Taakkua naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ulluinnarni suliffeqarfinnilu peqataanissaat oqinnerulersis-savaat.

”Efterskolerama atuarnermut app
atorparput. Ikiuutaavoq.”

(Angut, 31-inik ukiulik).

Aaqqissuussamik atuartitsineq atuartitsinerlu tulluarsagaq

Paasissutissiisut kissaatigaat ilinniartitsisunngorniat atuartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut qanoq pitsaanerusumik ikiorsinnaanerini ilinniartinneqartassasut aammalu atuartitsineq ataatsimut isigalugu atuartut ataasiakkaat naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut pisariaqartitaannut ilikkariartortaasiannullu tulluarsarneqassasoq. Atuartitsineq aalanermik aallaavilik, takussutissiisarneq suliallu immiun-neqarsinnaaneri atuartitsiteriaatsinut kissaatigineqartunut assersuutaapput.

Allaannerusutut naqissusingaasarneq minnerusoq

Kissaataavoq naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut iliuusissatut pilersaarutit 'inus-siarnersuussasut' annertuumillu peqataatitsillutik. Paasissutissiisut sullissineq naqissusiinngikkaluarluni unamminartitaannik akuersisoq kissaatigaat.

Inuiaqatigiinni tikikkuminartuuneq

Amerlanerit digitaliseeriinermi teknologiimilu unamminartut ajornartorsiutigaat. Amerlasuut misigisimapput inuiaqatigiit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunit tikik-kuminaallisimasut, pingaartumik sullissiviit digitaliusut namminersuutigisassat atoruminaatsuupput. Suliffeqarfiit pisortallu suliffeqarfiisa naqinnernik ilisarsi-sinnaanngitsunit iserfigiuminarnernissaat, soorlu saaffiginnittarfiit immikkut aaqqissuussat imaluunniit ikorfartuinerit ujartorpaat.

Inernilineq

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ajornartorsiutit qitiusut naapittagaat assigiinngiaartorujussuupput. Ajornartorsiutit soorlu ikiorsiissutit amigartut, atuarfimmi, suliffeqarfinni pisortallu suliffeqarfiini tikkuartorneqarput, kiisalu allaannerusutut naqissuserneqartarneq kanngusunnerlu, digitaliseeriinerullu annertusigaluttuinnartup unamminartut pilersitai. Paasissutissiisut inuiaqatigiit naqinnernik ilisarsisinnaannginnermik paasisaqarnerunissaat, teknologiikkut ikiorsiissutit amerlanerit, atuartitsineq immikkut aaqqissuussaasoq aamma allaa-nerusutut naqissuserneqartarnerit ikilinissaat ujartorpaat.

Ilaliussaq 6. Inunnut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik ajornartorsiutilinnut inatsisitigut sinaakkutit pillugit nalunaarusiaq naatsoq

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiutilinnut inatsisissatut sinaakkutissanik innersuussinissaq pillugu isumasioqatigiinneq

Misiligutit kalaallisut oqaasertallit pillugit qulaajaanerup takutippaa, misiligut inuiaqatigiinni atuutsilersinniarlugu inatsisissanik arlaqartunik suliaqartoqarnissaanut pisariaqartitsisoqartoq. Taamaattumik projektgruppikkut 2024-p upernaavani aalajangerpaat inatsisinik suliaqarneq erseqqissaaffigineqassasoq iliuusissatullu pilersaarummi ilanngunneqassasoq.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik 25.-26. oktober Nuummi isumasioqatigiissitsivoq, susassaqtunit 40-it sinnerlugit peqataaffigineqartumik. Isumasioqatigiissitsinermi siunertarineqarpoq naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allanullu atuarniarnermik allanniarnermillu ajornartorsiuteqartunut inatsisitigut sinaakku-taasussanut inassuteqaatissanik ineriartortitsinissaq.

TABEL 4: ISUMASIOQATIGIINNERMI PEQATAASUT	
Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut sugisaallu	
Ilisimatuut	
Atuarfiit kommuunillu	Nuummi atuarfiit 2-it, Atuarfinnik ingerlatsivik aammalu MISI Sermersooq
Ilinniartitaat	Majoriaq, GUX, SPS, NI & KTI
NGO-t peqatigiiffiillu	IMAK, Ordblindeforeningen, DK-meersoq & Tilioq
Centerit Aqutsisoqarfiillu	Aqqut, Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik (Meeqqanut inuusuttunullu immikkoortortaqarfik) Styrelse for Undervisning og Kvalitet, DK-meersoq
Naalakkersuisoqarfiit	Ilinniartitaaneq, Suliffissaqartitsineq

Isumasioqatigiinnermi naqinnernik ilisarsisinnaannginneq ukkataraarput ilisimagualarlutigu iliuusissatut pilersaarut pineqartunut marlunnut sammisuuq: 1) naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut aamma 2) allatigut atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiutillit.

Tamanna arlalinnik peqquteqarpoq: Siullermik tamakkununga attuumassutillit sulinertik ilisimasatillu naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut tutsinnerusinnaamatigut. Aappasaanik allatigut atuarnermik allannermillu ajornartorsiutit pillugit ilisimasat suli nunatsinni killeqarmata. Pingajusnaanik nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarummi ilaatigut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiligummik kalaallisuumik ineriartortitsisoqarnissaa innersuunneqassamat. Taamaattumik misiligutip inuiaqatigiinni atorneqarsinnaalernissaanut inatsisiliortoqarnissaa aamma innersuunneqassaaq. Tamannali isumaqanngilaq atuarnikkut ajornartorsiutit allanut inatsisiliornissamat periarfissat eqqarsaatigineqanngitsut. Taakku inatsisinut innersuussinissamut ilanngunneqarumaarput.

Tunuliaqutaa siunertaalu

Taaguut “naqinnernik ilisarsisinnaannginneq” nunat namminneerlutik inatsisiliornik-kut atuuttussanngorlugu aalajangertarpaat. Tamanna peqquteqarpoq aalajanger-simaqqissaartunik ilisarnaataasinnaasunik aallaaviusinnaasunillu peqannginnera. Nunatsinni inunnut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarniarnikkut ajornartorsiutilinnut aalajangersimasunik pisortatigoortumillu inatsiseqanngilaq, taamaattumillu taakkua pillugit immikkut inatsiseqarani. Maannakkut inunnik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik imaluunniit atuarnerminnik ajornartorsiute-qartunik, meeqqat atuarfiat pillugu inatsit, immikkut atuartitsisarneq aamma allamik immikkut ittumik perorsaaniikkut ikiorsiisarneq pillugit nalunaarut aqquti-galugit, kiisalu innarluutilinnut inatsit atorlugit sullissisoqarsinnaavoq.

Pineqartunut inatsisitigut amigaateqarnerup kingunerisaanik inuit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut imaluunniit allat atuarnermik allannermillu ajornartorsiute-qartut qanoq sullinnissaannut ersarissunik malittarisassaqaanngilaq.

Isumasioqatigiinnermi anguniakkat ilagaat:

- Nunatsinni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ikiorsernissaannut pisariaqartitsinerup qulaajarnera.
- Kalaallit Nunaanni avannaamioqatigiinnilu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut suleriutsit ikiorsiinerillu qulaajarnerini.
- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ilisimasaqalerneq tassungalu pisinnaatitaaffiit.

Taamaattumik isumasioqatigiinneq nunatsinni avannaamioqatigiinnilu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ulluinnarni sullissinnermi ikiorsiisarnerup tungaatigut misi-littakkanik katersiffiuvoq. Taamaaliortoqarpoq ikiorsiinissamut pisariaqartitsine-rup qulaajarnissaanut nunatsinni inatsisitigut periarfissanut isumassarsiortoqas-sammatt. Saqqummiinerit assigiinngitsut oqallinnerillu, nunatsinni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ajornartorsiutit periarfissallu qitiusut ersersippaat.

Nunatsinni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ajornartorsiutit periarfissallu qitiusut

Isumasioqatigiinnermi ullormi siullermi saqqummiinerit panel-imilu oqallinnerit atorlugit Kalaallit Nunaanni avannaamioqatigiillu akornanni naqinnernik ilisarsisin-naanngitsunut suleriutsit misilittakkallu qulaajarneqarput. Tamanna pisariaqarti-tanik ersersitsivoq, Kalaallillu Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut sullissinnermi ajornartorsiutinik periarfissanillu pingaarutilinnik tikkuussilluni. Taakku eqqartorneqartut nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarutissamut aamma tunngaviusiusinnaapput.

Panel-imi oqallinnermit ajornartorsiutit qitiusutut

Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut unammillernartut eqikkarnerini uparuagassat arlallit erseqqissarneqarput:

- **Inatsiseqannginneq malitassaqaannginnerlu:** Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut aalajangersimasunik inatsisini aalajangersagaqaanngilaq, uani ilaatillugit misilitsinnerit ikiuutillu. IMAK-ip isumaqatigiissutaani aamma immikkut atuarfinni atuarnermut siunnersuisutut atuuffeqassagaanni piffissaq atu-gassaq qanoq annertutigissanersoq immikkut aalajangersaaffigineqaanngilaq. Tamanna ilinniartitsisutut sumiiffeeruttuusinarpoq aalajangersimaqqissaar-tunik malitassaqaaratik namminneerlutik atuartitsineq aqqissuuttariaqar-taramikku iliuusissiorlutillu.
- **Misiligutininik ikiuutinillu atuisinnaanermut periarfissaalatsineq:** Misissui-nissamut periarfissat killeqarput, pingaartumik illoqarfinni ukiumut ataasiaannarluni tikittakkani imalt. nunaqarfinni tikiineqajuitsuni misissui-soqarnissaanullu sivisuumik utaqqiffiusartuni. Ilinniartitsisut MISI-kkullu atuartunik innersuussiffissaqarajunngillat aamma MISI misissuinissamut pisariaqaraluanut inussaqaanngilaq. Ikiuutit naqinnernik ilisarsisinnaangit-sunut ikiorsiisinnaasut qallunaatuuinnaapput kalaallisuunillu soqarani.
- **Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut inuttut inooqataanikkullu kingunerisat:** Meeqqat naqinnernik ilisarsisinnaangitsut misigisimagajupput nunarsuup affaa annaasimallugu, tassami avatangiisiminniittut atuarsinnaaneq paasi-sinnaanerlu ajoramikkut. Ammut isigineqartarput eqiasunnerartittarlutillu, tamanna itisuumik imminut naammaginnginnermik naleqaannginnermillu pilersitsisarpoq. Taassuma kingunerisarpaa naqinnernik ilisarsisinnaangit-sorpasuit nipaallutik kanngusullutillu inuummata.
- **Siunnersortininik immikkullu ilisimasalinnik amigaateqarneq:** Ilinniartitsisut atuartullu naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut ikiuniarnermi siunnersorne-qarnissaq aqqissuussaasumillu ingerlatsinissat amigaatigisarpaat. Naqin-nernik ilisarsisinnaangitsut amerlasuut kingusissukkut paasineqartarput atuarneq ingerlangaatsiareersoq, ilinniartitsisullu namminneerlutik aaq-qiissutissarsiorartarput naammattunik ilisimasaqaaratik atortussaqaaratillu. Atuartunut ilinniartitsisunullu ikiuisinnaasunik immikkut ilisimasalinnik pisariaqartitsisoqarpoq.
- **Ilinniartitsisut oqartussallu akornanni nalornineq:** Ilinniartitsisut pisortamin-nit oqartussanillu ikiortissaaleqisarnerninnut kipiluttunartorsiortarnertik oqaatigaat. Ilinniartitsisut MISI-kkullu aalajangersakkanik amigaateqarneq pissutigalugu nalornissutinnik sorsuuteqarput. Tamanna ilinniartitsisut sulinerannut kalluaavoq atortussaaleqitillutik siunnersortissaaleqitillutillu piginnaasaminnik nalornissuteqalertaramik.

Eqqartorneqartut inatsisinik periarfissaqarnissap pingaarutaanik erseqqissaap-put, misiligummik ikiuutinillu ineriartortitsinissamut, taakkununngalu periarfissa-nik, minnerunngitsumillu naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut ilisimasaqaanngin-nerup kingunerik, imminut naleqartinnginnerup ajornartorsiutaalerneranik sullivimmilu avatangiisit ajornerulernerinik kinguneqartunik.

Panel-imi oqallinnerni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut periarfissat iluatsitanillu oqaluttuat eqikkarneri

1. Qaammarsaaneq ilisimanninnerlu:

- Naqissusissallugu pingaartuuvoq, naqinnernik ilisarsisinnaannginneq poqiinnermik peqquteqanngimmat. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup ajortutut isigineqartarneranut qaammarsaanerit annikillisaasinnaapput.
- Ilinniartitsisut atuartullu naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut taakkunungalugu ikiorsiissutaasinnaasunut periarfissanik ilisimasaqalernissaat aalajangiilluinnartuuvoq.

2. Ilinniartitsisut ilinniartitaanerit ilinniaqqinnerilu:

- Ilinniartitsisut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut sullinnerini ikorfartuinissaminnut atortussaannik eqqortunik tuninissaannut ilinniartariaqarput ilinniaqqillutilluunniit.
- Siunnersortit ilinniartitsisut siunnersornissaannut piffissaqarne-rusariaqarput tamanut ikorfartuinissamut periarfissaqarnissaa qulakkeerniarlugu.

3. Atuarfimmi avatangiisit ikorfartuinerlu:

- Pingaaruteqarpoq atuarfinni ikorsiinissamut tiimit amerlanerit pisariaqarput ilinniartitsisut atuartut ataasiakkaat piffissaqarfi-ginerussappatigit.
- Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ilikkariatortnerannullu iluaqutaassagaluarpog klassemi ikorfartorteqartuuppat.

4. Misilitsinnissamut periarfissat:

- Siornatigut atuartut qallunaat nuna tamakkerlugu misiligutaannik atuisinnaanikuupput, ullumikkulli siusissukkut pasitsaassiniutit kisimik atorpeqarsinnaapput. Pingaarpoq naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ilimanaateqarsinnaasunik pasitsaassiniarneq inatsimmut ilanngunneqar-nissaa, tassa siusissukkut pasitsaassiniutit atorlugit. Taamaaliornikkut qulakkeerneqarsinnaammat neqeroorutaannaanatik pisussaaffiusut.
- Atualerneq sioqqullugu meeqqanut mappi aamma pingaartittariaqarpoq, taannami meeqqap ineriartortneranut paasissutissanik pingaaruteqartu-nik imaqarmat.

5. Atortussiat digitaliusut:

- Ikiuutitik digitalinik pisariaqartitsisoqarpoq, soorlu Intowordimik kalaallisuumik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ikiorsernissaannut.
- Atuakkat tusarnaagassiat opgavellu nipitut immiussanngorlugit tunniunissaannut periarfissat naqinnernut ilisarsisinnaanngitsunut iluaqutaasinnaasut.

6. Iluatsissimasutut oqaluttuat:

- Assersuutip atuartup naqinnernik ilisarsisinnaangitsuusutut efter-skolemi aatsaat eqqumaffigineqalersimasup takutippaa, qanoq immikkut atuartitsinerup ilinniartitsisullu eqqumaffiginninnerata allannguitigisinaanera. Ikorsiissutip pissarsiaata tusarnaagassianik ordboginillu atuinerata atuartitsinermut peqataasinnaangortippaa.
- SPS-imi koorsusimut immikkoortorta qarfimmi ilinniartut atuarniarnik-kut ajornartorsiuteqarunik saaffiginninnissaminut kaammattorneqar-tarput, tamanna naqinnernik ilisarsisinnaanginnerup eqqumaffigine-qalerneranik saaffiginnittullu amerlatsinnerinik kinguneqarpoq.

7. Siunissamut periarfissat:

- Ilinniartitsisut atuartullu sulineranut ikiuisinnaasunik teknologimik inuttanillu pisariaqartitsinerup ukkatarinissaa erseqqilluinnarpoq.
- Nunatsinni naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut aqqissuussamik sule-riuseqarnissap qulakkeernissaanut ikorsiinissamut inuttaliinissamullu kikkut sulerinissaannut suleqatigiinnissaq erseqqissumillu isumaqa-tigiissusiornissaq pisariaqarpoq.

Taakkartorneqartut, nunatsinni naqinnernik ilisarsisinnaangitsut siunissaata pitsaannerusup pilersinnissaannut qaammarsaanerup, ilinniartitaanerup, inuttaqa-lernissap suleqatigiinnissallu annerulernissaata pingaarutaanik ersersitsipput.

Panil-imi oqallinnermi saqqummiussanilu ajornartorsiutit periarfissallu qaqinneqartut makkuupput:

- Misissuisarnermut amigaateqarneq kiisalu taakkununga periarfissaqanngineq, pingaartumik kalaallisuunik.
- Sulisussaaleqineq, soorlu atuarfimmi atuarsinnaanermut siunnersortaneq.
- Ikiuutitik amigaateqarneq taakkulu pissarsiarisinaanerinut ajornartorsiutit, pingaartumik kalaallisuunik.
- Inatsiseqanngineq, maleruagassaaleqineq imaluunniit periuserineqarsinnaasunik amigaateqarneq, pingaartumik misilitsinnerni.
- Naqinnernik ilisarsisinnaangitsunut atukkat sunniuttartut, soorlu imminut tatiginermut aamma suliffimmi avatangiiisut sunniuteqartarneri.

Sullissinnermi amigaateqartoqaraluartoq atuarfiit ilinniarfeqarfiillu atuartunut ilinniartunullu unammilligassalinnut ajornartorsiutilinnullu ikorfartuisarput:

- Assersuutigalugu siusissukkut pasitsaassiniutit atortarpaat namminnerlu assingusunik inerisaasarlutik atuartut ataasiakkaat piginnaasaanik takunnin-niutitut atorsinnaasaminnik, taamaaliornikkummi ikorfartuisinnaassagamik.
- Ilinniartunut atortut namminneerlutik suliaralugillu tulluarsartarpaat.

- Misilitsinnerit naleqqussarneqartarput, soorlu misilitsinnermi allatat atugassat tusarnaagassiaralugit, imaluunniit amerlanerusunik nalunaaquttap akunnerinik tunniussillutik.
- Majoriami atuartunut ataasiakkaanut iliuusissatut pilersaaruserlutillu skemalersuisarput atuartut pisariaqartitaat pisinnaasaallu naapigiarumallugit.

Nunat avannarliit tamarmik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiliguteqarput, Danmarkimili tamanut nuna tamakkerlugu atorneqarsinnaasumik misiliguteqartoqarpoq, meeqqanut inuusuttunut inersimasunullu atorneqarsinnaasumik. Taanna STUK-imit (Styrelse for Undervisning og Kvalitet) neqeroorutaavoq. Taamattaq misissuinnermi misiliinnermilu ilinniarsimasunik pisariaqartitsisoqartoq tamanit oqaatigineqattaarpoq, pingaartumik ataasiakkaanut misiligutit pillugit.

Danmarkimi naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut inatsisit erseqqaaripput. Meeqqat atuarfianni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ikiorsernissaannut akisussaaffik kommunet akisussaaffigaat. Inuusuttut inersimasullu ilinniartut naalagaaffiup akisussaaffigai, SPS-imut inatsit toqqammavigalugu. Taassuma misilitsissinnaaneq ikiorserneqarsinnaanerlu periarfissaqartippai. Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut suliffeqartut sulisitsisut kommunilluunniit akisussaaffigaat.

Kalaallit nunaanni inatsisitigut periarfissat eqikkarneri

Isumasioqatigiinnerup ulluata aappaa naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiutilinnut inatsisissatut periarfissaasinnaasunik sinaakkutaasinnaasunillu ersersitsiniarnermut atorneqarpoq.

Innarluutillit inatsisaat taassumalu kalaallit nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut atorneqarsinnaanera

Ataani taakkartorneqartut saqqummiinnermit eqikkagaapput, inatsisillu siunertaa, nunatsinni unammillernartut, naqinnernillu ilisarsisinnaanngitsut pissutsit aalajangersimasut tikinneqarlutik.

- **Inatsit nutaaq:** Januarip aallaqqaataani 2020 Inatsisartut inatsisaattut atuutilersoq, inunnut innarluutilinnut ikorfartortarialinnut, FN'-ip Innarluutillinnik konventionia tunngavigalugu. Siunnersuineq inatsimmi qitiuvoq, kisianni nunatsinni ilinniarsimasunik siunnersuisinnaasunik amigaateqarneq pissutigalugu siunnersuisarnermi unammillernartoqarpoq.
- **Isiginnittaaseq nutaaq:** Innarluut tassaatinneqalerpoq inuup inuiaqatigiillu akornanni killiliisoq, aamma naleqqussaaneq akuutitsinerlu qitiupput.
- **Aalajangersimasumik immikkoortulersuinngilaq:** Inatsit piginnaanikillisimasut sordiaanerinik taakkartuinngilaq ilitserisuutillu pisariaqartitat suunerinut atugassaapput.

- **Ikorsiinermik killiliineq:** Inatsimmi ikorsiissutit allanik akisussaaffigineqartut (sektorinit) matussuserneqassanngillat, soorlu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut atuarfinni ilinniarfinnilu inatsisini.
- **Kommunep akisussaaffia:** Kommunit siunnersuinissamut ilitersuinissamullu akisussaasuupput, aamma inunnut toqqaannaq inatsit malillugu ikiorserneqartussaangikkaluut.
- **Uppernarsaatinut piumasaqaatit:** ikiutit piniaraanni uppersaateqartariaqarpoq, tamanna naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut nunatsinni ajornarpoq, misiligitissaaleqineq pissutaalluni.
- **Ikiuutit:** Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ikiutinnassinnaapput, piumasaqaatit ilaat naammassinnaagunngit, kommunellu immikkut ilisimasallit pisariaqartitsineq nalilerumallugu saaffigisinnaavaat. Taanna qallunaat sullissinermut inatsisaannit isumassarsiaavoq, pingaartumik naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut ilinniarfeqarfiit avataanni inissimasunut ikorsiinissamut.

Atuisut isaannit inatsisitalak

- **Pisinnaatitaaffiit neqeroorutillu toqqaannaq ataqatigiissapput:** Inatsisip pitsaasup qulakkiissavaa, innuttaasut pisinnaatitaaffii aamma siunnersuinermut ikorfartuinnermullu neqeroorutit ataqatigiinnissaat/assigiinnissaat. Kommunit akimorlugit assigiimmik ikorserneqarnissamut pissarsisoqarsinnaassaaq.
- **Ikiutit assigiimmik periarfissaqarneq:** Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut kommuneni sorlermi najugaqarnerlutik apeqqutaatinnagu assigiimmik siunnersorneqarnissamut ikiorserneqarnissamullu periarfissaqassapput. Danmarkimi kommunet akornanni sullissinerit pitsaassusaat nikerarput, pingaartumik ilinniaqiffinnut sanilliullutik meeqqat atuarfianni.
- **Immikkoortitaaneq pinaveersaarlugu:** Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut innarluutilittut isigineqarnissartik kissaatinngilaat. Siunnersuutaavoq ikiutit amerlanernut neqeroorutigineqartarnissaat, naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut immikkut ittuullutik immikkoortitaanermillu misiginnginniassammata. Taamatummi misigissapput kisiartaallutik klassimi taamaattunik atuisuugunik.
- **Imminut naleqartinneq tarnillu pissusaannik ikiorserneqarneq:** Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut imminnut naleqartikkajunngillat, tamanna ikorsiinermi ilaatinneqarneq ajorpoq. Kalaallit Nunaanni tamanna iliuusissiami ilanngunneqarsinnaavoq, taamaalilluni inuttut tarnillu tungaatigut ikorsiineq ilaatinneqarluni.

Eqikkaanerup ikorsiinissamut tigussaasumut pisariaqartitsineq ersersippaa, aamma mianernartumik isiginniffeqarneq, tassalu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut tarnikkut unammilligaqartarnerat.

Inatsisissatut sinaakkutaasinnaasunut periarfissat

Malitassiortoqartarpoq:

- Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnermik ajornartorsiutillit pisinnaatitaaffiik nukittorsaaniarluni
- Inatsit ersernerluttoq amigaataasorluunniit aaqqiiffiginarlugu
- Inatsisitigut innarlitsaaliineq nukittorsarnarlugu

Makkunatigut malitassiortoqareerpoq:

- Innarluutillit inatsisaat
- Ilinniarnermut inatsisit
- Kulturimut sunngiffimmullu inatsisit
- Suliffeqarnermut inatsisit
- Peqqinnissamut inatsisit

Siumut isigaluta qanoq malitassiussaagut?

Pisinnaatitaaffiit pisussaaffiillu:

- A. Siunnersuineq.
- B. Misilitsinneq/misissuineq
- C. Ikorsiineq
 - 1. Ikiutit
 - 2. Pikkorissaanerit
 - 3. Immikkut pamersaanikkut ikorsiinerit
 - 4. Allat

Inatsisinut modelit:

- Inatsit tamanut atuuttoq.
- Inatsit akisussaaffinnut aveqqasoq (sektoropdelt).
- Tamanut atuuttup akisussaaffikkaanullu agguluttup katinneri.

Inatsimmi eqqarsaatigisassat allat:

- Inatsit qulliusoq imalt. nalunaarut.
- Malitassiornissamut pisariallit.
- Aningaasaqarneq.
- Inuit sulisussat.

Eqimattat nunatsinni inatsisissatut sinaakkutaasinnaasunut siunnersuutaasa eqikkarneri

Inatsisissatut sinaakkutissatut eqimattanut suliaakkiissutigineqartuni siunnersuutigineqartut eqikkarneri, taakkunanilu qitiusutut sammisat unammillernartullu tikkuarneqartut:

1. Inatsit tamanut atuuttoq atoruminartorlu:

- Tamanut atuuttumik inatsimmik kissaateqarneq: Peqataasut tamarmik inatsimmik tamanut atuuttumik pisariaqartitsisoqartoq erseqqissarpaat. Tamanna akisussaaffeqarfinnut tamanut qulliusutut atuutissaaq, soorlu ilinniartitaanermut, suliffeqarnermut socialikkullu ikiorserneqarnermut, taamaalilluni pisariitsumik paasiuminartumillu ingerlatsisoqarneq qulakkeerneqassaaq.
- Aningaasaliinikkut unammillernartut: Inatsisip tamanut atuuttup Namminersorlutik Oqartussat, kommunet ilinniarfeqarfiillu aningaasalersuinerisa immikkoortitsiniarnerannik ajornakusoortitsilersinnaavoq. Tamanna sullissinermik pisariusunik paasiuminaatsunillu kinguneqarsinnaavoq.

2. Akisussaaffikkaani inatsisit (sektoropdelt):

- Akisussaaffikkaanut agguiluilluni nalunaarusiornissamut siunnersuut: Eqimattat ilaasa sektorit tamarmik immikkut inatsisiliorfiginissaat siunnersuutigaat. Taamaaliornikkut akisussaaffik agguataarineq aningaasanillu aqutsineq oqinnerulersinneqassamat. Soorlu ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik ilinniarfeqarfinnut akisussaasussanngorlugu, Majoriarlu inersimasut misilitsittarnissaannut qitiusumillu siunnersuiffinngorlugu.
- Akisussaaffikkaanut inatsisip iluaqutissai: Sektorinut pituttuilluni inatsisip siunnerfeqarnerusumik aaqqiissutissat pilersissinnaavai allaffissornikkullu oqinnerussalluni, kisianni innuttaasut iluamik siunnerfeqarnani sullissinerup iluani allamut saaqattaartissinnaallugit.

3. Ataatsimut saaffiginniffissaq ("uniffik ataaseq"):

- Matumut ataasiinnarmut siunnersuut: Eqimattat arlallit atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiutillit ataatsimut saaffissaqarnissaat siunnersuutigaat. Taassuma allaffissorluni ingerlatsineq annikillisissavaa eqaannerusumillu ingerlatsinissaq qulakkiissallugu. Illoqarfiit tamarmik Majoriaqarmata Majoriaq qitiusumik misilitsittarnermut siunnersuisarnermullu qitiusumik ingerlatsivinngornissaa siunnersuutaavoq.

4. Misilitsinneq ikiorserneqarnerlu:

- Ilinniartitaanermi ikiorsiissutininik periarfissat: Ilinniarfiit tamarmik naqinnermik ilisarsisinnaanngitsunut ikorfartuisinnaasunik atuarnermut siunnersorteqartariaqarput. Ikorfartuinerimi ilaassapput misilitsinnerup sivitsornera ikiorsiissutinillu pissarsisinnaaneq, kisianni taakkununnga suliniuteqarnissamut aningaasaliissutit oqallisigineqanngillat.

- Siusisukkut iliuuseqarneq paasissutissanillu uninngatitsivik: Misilitsinneq sapinngisamik siusinnerpaamik pisariaqarpoq, soorlu 4 kl.-imit aamma diagnoser inuk ilinniartitaanerup iluani “malissinnaasariaqarpaa” aamma ilinniartitsisunngorniat tunngaviummik ilinniarnernut ilaatillugu naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuunermut ilinniartinneqassapput.

5. Uppernarsaasiineq immikkullu ilinniarsimasunik ikiorneqarneq:

- Uppernarsaatinut piumasaqaatit: Ikiorserneqarnissamut ikiuutinillu pinissamut uppersarsateqarnissaq piumasaqaataavoq, kisianni nunatsinni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut misiliguteqannginnera taakkununga aporfiliivoq. Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligummik pisariaqartitsisoqarpoq, aamma sullissinissamut paasissutissanik uninngatitsiviusinnaasumik ilinniarfiillu akornanni paasissutissanik avitseqatigiiffiusinnaasumik.
- Immikkut ilinniarsimasut kommunenut ikiorsiinerat: Kommunerit immikkut ilinniarsimasunut ikiortissarsiorsinnaasariaqarput, taakku atuarnikkut allannikkullu teknologiinik pisariaqartitsineq nalilersinnaassammassuk. Tamanna ulluinnarni sullissinikkut unammillernartunut pingaarutilittut ikiorsiissammat.

6. Sulisut piginnaanngorsarneqarnerat:

- Sulisunut piginnaanngorsaaneq: Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut ikiorsiisartut, siunnersuineq ikorfartuisarnerlu qulakkeerniarlugu ataavartumik piginnaanngorsartariaqarput. Ilinniarfiit sulisut suliamut piginnaasaqarnissaat qulakkiissavaat.

Siunnersuutigineqartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunut allatigullu atuarnikkut ajornartorsiutillit ikiorsernissaannut akuutitsinerusumik suleriuseqarnissap pisariaqarnera tikkuarpaat. Kisianni aamma allaffissorinikkut pisariillisaanernut siusissukkullu iliuuseqarnissamut sulinissaq tikkuarpaat.

Naggataarutaasumik oqaaseqaatit

Nunatsinni inatsisitigut sinaakkutissaliornissamut erseqqissumik innersuussisoqanngilaq. Taamaattorli tamanut atuuttumik aaqqiissutaasinnaasumik ujartuisoqarnerulluni. Tassani “matumik ataatsimik saaffissaqarnissaq” siunnersuutaalluni, pineqartut sullissinermi sumut tamaanga miloriunneqaqattaannginnerussammata. Siusissukkuttaaq iliuuseqarnissaq pasitsaassiniartarnissallu pisortatigoortunngornissaannik kissaateqartoqarpoq.

Taamaattorli ulluinnarni sulinnermut, allaffissornermut inatsisinullu tunngasunut tigussaasorpasuarinik innersuussisoqarpoq, tamakkulu iliuusissiamut sakkortusaassapput ilanngunneqarumaarlutillu.

Sulinissap tullia tassaassaaq aqutsisoqarfiit naalakkersuisoqarfiillu katersornissaat, tamatumani tigussaanagerusumik immerneqarnissaq pineqassalluni. Katersuunnermi piviusunngortitsinnissamut pilersaarutip qanoq suliarineqarnissaa aalajangiunneqassaaq.

Ilaliusseq 7. Piginnaanngorsaanissaq ilisimasanillu qaffassaanissaq pillugu nalunaarusiaq naatsoq

Naqinnernik ilisarsisinnaanngitsut allatigullu atuarnikkut allannikkullu ajornartorsiuteqartut pillugit piginnaanngorsaanermut isumasioqatigiinneq

Ilinniartitaanermik Aqutsisoqarfik Nuummi 13.-15. november 2024-imi Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuunerup allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarnerup iluani piginnaasaqarfinnik inerisaanissamut siunnersuutit saqqummiunniarlugit susassaqartunut isumasioqatigiisitsivoq.

Kalaallit Nunaanni naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuuneq allatigullu atuarnermik allannermillu ajornartorsiuteqarneq pillugit nukiit ilisimasallu annertuumik amigaataammata inuiaqatigiit suliassaat annertooujussuupput: Ikittuinnaat atuarnermik ilitersuisussatut ilinniagaqartut naqinnernik ilisarsisinnaanngitsuneq pillugu ilisimasaqarput, aammalu naqinnernik ilisarsisinnaannginneq pillugu ilinniartitsisoqarani, taamaallaallu ataasiinnaq oqallorissaasoq kalaallisut oqaasilik ilinniarsimasuuvoq.

Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut misiligit pilersinneqarpat arlaqartutigit annertuunik kinguneqartussaavoq: misilitsitsisarnerup iluani aammalu allalluni oqaatsinik ajornartorsiutit isumaginnissaannut ilinniarsimasutut piginnaasaqarfiit pisariaqartinneqarput. Taamaattumik suliniutit nutaat aallartisarnissaat inasutigineqarpoq, tassunga ilanngullugit ilinniagallit piginnaasamikkut qaffassarumallugit piginnaasaqarfiit ilisimasallu qaffassarnissaannut suliniutit, nukiit amigaatigineqartut unamminartuunerat qaangerumallugu.

Isumasioqatigiinnermi ilaatigut makkua anguniagaapput:

- Kalaallit Nunaanni nukinnik pisariaqartitsinermik ataatsimoorluni paaseqatigiinnissaq.
- Pineqartumi piginnaasaqarfiit ineriartortinnissaat eqqarsaatigalugu qallunaat kalaallillu suleriaasiinik ilisimasaqalernissaq.
- Suliniutit assigiinngitsut siunertaannik taakkuninngalu sullissisussanik erseqqissaaneq.
- Kalaallit Nunaanni ilinniagallit piginnaasaqarfiisa qaffassarnissaasa ilusilersornissaannik siunnersuuteqarneq.

Taamaattumik Danmarkimi Kalaallillu Nunaanni ilinniagallit piginnaasaqarfiisa ineriartortinneqartarnerat pillugu isumasioqatigiinneq sullissinernik misilittakkanik ilisimasanik Kalaallillu Nunaanni amigaatinik pisariaqartitanillu avitseqatigiiffiuvoq, kiisalu piginnaasaqarfiit qaffannissaannut tunngavissat pilersinnissaat siunertaralugu sulineramik aallartisaaffiulluni.

Angusat piginnaasaqarfiillu qaffassarnissaannut siunnersuut

Ullormi siullermi suliffeqarfiit assigiinngitsut sullinneqartunut suleriaasii taak-kuninngalu sullissinerminnik aaqqissuussisarneri saqqummiussuinertigut eqqar-torneqarput. Kalaallit suleriaasini eqqumaffissat arlaqartut suussusersineqarput, ilaatigut kursusernissamut periarfissanut sunniuteqartut. Tamatumani assersuuti-gineqarput attaveqaasersuutitigut unamminartitat, najugaqarfinni minnerusuni sulisunik ataasiakkaanik pisariaqartitsisarnerit kiisalu illoqarfiup avataani kursusertitsinerni aningaasartuutit qaffasinnerujussui, taartissanik pissarsinissaq amerlasuutigut ajornakusoortarmat.

Ullut aappaanni Ilinniarfissuarmi Absalon-imilu ilinniartitaanernut aaqqissuussi-nerit assigiinngitsut saqqummiussuunneqarput, Ilinniarfissuarmi ilinniakkanik neqeroorutit iluini allanniarnermi ajornartorsiutit qanoq nukittorsarneqarnissaat paasisaqarfigiumallugu.

Ullut pingajuanni Kalaallit Nunaanni ilisimasat piginnaasaqarfiillu qaffassarneqar-nissaat ilusilersorneqarput. Pineqartut assigiinngitsut kikkuneri paasineqarput, taakkuninngalu neqeroorutit suut neqeroorutigineqassanersut eqqartorneqarluni. Tulliuttuni ilisimasat piginnaasaqarfiillu qaffassarnissaannut isumaliutit saqqum-miunneqarput.

Suliffigineqarniartunut tamanut assigiinngitsunik pisariaqartitsisunut Matrix:

Piginnaasaqarfinnik ineriartortitsineq inuiaqatigiit immikkoortuini tamani aam-malu inuit ilisimasaqarfiini, piginnaasaanni piginnaasaqarfiinilu ineriartortitsinerni atuiffigineqartunilu siuarsarneqassaaq. Tamanna ilinniartitaanerup immikkoortui-nut tamanut, suliffeqarfinnut, inuiaat qaammarsarneqarnerannut, peqatigiiffileri-nernut, sunngiffinni suliaqarnernut assigisaannullu atuuppoq.

Piginnaasaqarfinnik qaffassaaneq

	* Suli eqqartunngilagut	Meeqqat atuarfiat		Majoriaq		Gymnasia*	
		Ilinniartitsisut ilinniarfissimasut	Allamik ilinniagalik linniagaqanngitsorluunniit	Lærere el. andet	Ilitersuisut	Ilinniartitsisut	Ilitersuisut
Qaffa- sissuseq 1	TUNNGAVIUSUMIK ILISIMASAT + PIGINNAASAT – Atuartitsineq	X	X	X		X	
Qaffa- sissuseq 1	TUNNGAVIUSUMIK ILISIMASAT + PIGINNAASAT – Ilitersuineq				X		X
	Pisortanut/Ilisimasat Ingerlatsivik	X	X	X	X	X	X
	Atuarnermi ilitersuisoq, misilitsitsinermut piginnaasaqarfiit ilanngullugit	1 illoqarfiit atuarfii ataa- sikkaarlugit katillugit 21-it		Majimi katill. 21-it missaat		Kal. aamma qal. ilin- niartitsisut 13-nit missaat	
Qaffa- sissuseq 2	Atuartitsineq Fagdidaktikki	Kal. ilinn. Imm. atu. Ilinn. siunn Qall. ilinn.		Illoqarfiit anginerit ilaat		X	
Qaffa- sissuseq 2	Ilitersuineq				Illoqarfiit anginerit ilaat		X

TUNNGAVIUSUMIK ILISIMASAT+PIGINNAASAT Atuartitsineq	Ilinniartitsisunut tunngaviusumik ilisimasassat – ilinniartitaanerit tamaasa.
TUNNGAVIUSUMIK ILISIMASAT+ PIGINNAASAT Ilitersuineq	Atuarnermut ilitersuisut, meeqqat atuarfiat ilanngullugu?
Pisortanut/Ilisimasat Ingerlatsivik	Tamarmik
Atuarnermi ilitersuisoq, misilitsitsinermut piginnaasaqarfiit ilanngullugit	
Atuartitsineq Fagdidaktikki	Sulisut ilisimasallit (resourcepersoner) , naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ilinniartitsisoq piginnaasaqarfiit
Ilitersuineq	Ilinniartitaanerit?

Efterskolit*		Ilinniaqqinn. Universitetimi		Qitiusumik ilinniarfiit Inuuss. ilinniarnert*		MISI/PPR		*	Perorsaanermik ilinniarfik*			Ingerl.	Højskolit	
Ilinniartitsisut		Ilinniartitsisut		Ilinniartitsisut		Sulisut		Tiliq, kommunimi atorfillit, sagsbehandlert	Ilinniartitsisut		Ulloq unnuarlu paaqqinitarfiit	Atuarfik/iikkariartornermut sinnersortit	Ilinniartitsisut	
X		X		X		X			X				X	
						X		X	X		X		X	
X		X		X		X		X	X		X			
X 2				X		X			X			X		
X		Oqaatsit pæd. imm. ilinn. faglærert allat		X					X			X	X	
	X					X								

Tabel 6: Piginnaasaqarfiit qaffassarneqarnissaasa ilusilersornissaannut siunnersuut

Qaffasissutsimi 1-imi 2-milu peqataasut C-mut ingerlaqqissinnaapput			Atuarnermut ilinniartitsisut ilinn. 3 x 40 tiimit	
			C	
PISORTANUT AQQUT				
30 tiimit	Qaffasissuseq 2-mi atuartitsisut	Qaffasissuseq 2-mi ilitersuisut	B	
PISORTANUT AQQUT				
18 tiimit immaqalu nunap immikkoortuinut agguataarlugit	Qaffasissuseq 1-imi atuartitsisut	Qaffasissuseq 1-mi ilitersuisut	A	Nuna tamakkerlugu ataatsimut
PISORTANUT AQQUT				

Neqeroorutit ataasiakkaat erseqqissarneqarnerat:

Atuartitsisut ilinniakkaminni didaktikkip qaffassarneqarnissaanik pisariaqartitsisut:

Tunngaviusumik qaffasissuseq 1:

- Inatsisit
- Nunarsuarmioqatigiit isumaqatigiissutaat
- Pisinnaasaqarfiit
- Immikkut atuartitsineq pillugu nalunaarut
- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnerup ilisarnaataanik taassumalu kingunerinik ilisimasaqarneq
- Misigissusilerineq naatsumik

Tunngaviusumik qaffasissuseq 2:

- Naqinnernik ilisarsisinnaannginnermut ilinniartitsisup piginnaasaqarfii
- Misissueqqissaarneq, isumaliuteqarneq, nalilersuineq
- LST – Atuarnermut – allanermullu teknologi
- Atuarnermik ilitersuisoq suleqatigalugu siusissukkut suliniuteqarnernik, pitsaaliuinernik akuleriillunilu suliniutinik aallartitaqarsinnaaneq

Siunnersuinnermut aqqut atuarnermik ajornartorsiutilinnut tunngassutilik:

Tunngaviusumik qaffasissuseq 1:

- Atuartitsisunut qaffasissuseq 1 assigaa

Tunngaviusumik qaffasissuseq 2:

- Siunnersuinnermut teoriinik ilisimasaqarneq
- Meeqqat, inuusuttut inersimasullu siunnersorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut naapigiarniarlugit periutsinik tulluarnut atuisinnaanermik aamma toqqaasinnaanermik tunngavissat
- Siunnersugassat ikaarsaarfinni, ilinniarnerni aamma atorfiini siunnersornissaannut suleqatigiinnissap pitsaassusilernissaannut piginnaanngorsarneq
- Akimuilluni suleqateqarsinnaanermut siunnersortitut piginnaanngorsarneq, taamattaarluni siunnersortip avataangiisaanik suleqateqarluni.

Atuarnermut ilitersuisoq misilitsinnernut piginnaasaqarfilik

- Atuarnermik ilitersuinnermik ingerlatsisoq
- Atuarnermik atuartitsinnermik pitsaassusiliisoq
- Pisortanut, suleqatinut angajoqqaanullu allalluni oqaatsit ineriartornerinik ilisimasat pillugit paasisitsisartoq
- Misilitsitsisarnernik piginnaasaqarfeqartoq
- Misilitsinnermi angusat atuarnissaannut piginnaasaqartoq
- Ukua ilisimasaqarfigivai:
 - Kalaallit oqaasii
 - Pitsaaliuiniarluni suliniutit assigiinngitsut
 - Piginnaasaqarfinnut tunngassuteqartuni ilitersuineq
 - DLD
 - Misigissutsit/paasinninneq-pitsaaliuineq, akulerulluni suliaqarneq, siusissukkut suliaqarneq

Pisortat ilisimasaat

- Nunamut tamarmut iliuusissatut pilersaarutit pillugit politikkikkut sulineq taakkunungaluk akisussaaffiit
- Ikiorssiissuteqarnissamut periarfissat, ilinniakkanut misigissutsinullu tunngasut
- Inatsisit, ikorfartorneqarnissamut ilitersorneqarnissamullu periarfissat pillugit ilisimasaqarneq
- "Sumiiffiit naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunit najoruminartut"
 - Qanoq aqqissuunneqassappat aallartisarneqarlutillu
- Pilotprojekti

Namminersorlutik Oqartussat

*Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu
Naalakkersuisoqarfik & Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik*

2026